

To færøske gårdanlæg

Dúvugarðar i Saksun og bylingen Heimi í húsi på Koltur

Af HOLGER RASMUSSEN

With a Summary in English

Historisk-filosofiske Skrifter **16**

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

Commissioner: Munksgaard · Copenhagen 1992

The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

publishes four monograph series, an Annual Report and, occasionally, special publications. The format is governed by the requirements of the illustrations, which should comply with the following measures.

Historisk-filosofiske Meddelelser, 8°

Authorized Abbreviations

Hist.Fil.Medd.Dan.Vid.Selsk.
(printed area 175 × 104 mm, 2700 units)

Historisk-filosofiske Skrifter, 4°
(History, Philosophy, Philology,
Archaeology, Art History)

Hist.Filos.Skr.Dan.Vid.Selsk.
(printed area 2 columns,
each 199 × 77 mm, 2100 units)

Matematisk-fysiske Meddelelser, 8°
(Mathematics, Physics,
Chemistry, Astronomy, Geology)

Mat.Fys.Medd.Dan.Vid.Selsk.
(printed area 180 × 126 mm, 3360 units)

Biologiske Skrifter, 4°
(Botany, Zoology, Palaeontology,
General Biology)

Biol.Skr.Dan.Vid.Selsk.
(printed area 2 columns,
each 199 × 77 mm, 2100 units)

Oversigt, Annual Report, 8°

Overs.Dan.Vid.Selsk.

The Academy invites original papers that contribute significantly to research carried on in Denmark. Foreign contributions are accepted from temporary residents in Denmark, participants in a joint project involving Danish researchers, or partakers in discussion with Danish contributors.

Instructions to Authors

Manuscripts from contributors who are not members of the Academy will be refereed by two members of the Academy. Authors of accepted papers receive galley proof and page proof which should be returned promptly to the editor. Minidiscs etc. may be accepted; contact the editor in advance, giving technical specifications.

Alterations causing more than 15% proof changes will be charged to the author(s). 50 free copies are supplied. Order form, quoting a special price for additional copies, accompanies the page proof. Authors are urged to provide addresses for up to 20 journals which may receive review copies.

Manuscripts not returned during the production of the book are not returned after printing. Original photos and art work are returned when requested.

Manuscript

General. – Manuscripts and illustrations must comply with the details given above. The original ms. and illustrations plus one clear copy of both should be sent to the undersigned editor.

NB: A ms. should not contain less than 32 *printed* pages. This applies also to the Mat. Fys.Medd., where contributions to the history of science are welcome.

Language. – English is the preferred language. Danish, German and French mss. are accepted and in special cases other languages. Where necessary, language revision must be carried out before final acceptance.

To færøske gårdanlæg

Dúvugarðar í Saksun og bylingen Heimi í húsi på Koltur

Af HOLGER RASMUSSEN

With a Summary in English

Historisk-filosofiske Skrifter **16**

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab

The Royal Danish Academy of Sciences and Letters

Commissioner: Munksgaard · Copenhagen 1992

Abstract

In 1949 two characteristic Faroese buildings-complexes were investigated for the Danish National Museum, 3d Department. These were: A single farm, Dúvugarðar in Saksun on the island of Streymoy, and the buildings on the island of Koltur, which form a good example of the Faroese phenomena, the *bylingar*. These were measured, analysed and described in detail. Information on the use of each house and its separate rooms according to oral tradition collected during our stay, is also presented.

The two complexes serve as illustrations to the definition by Professor Chr. Matras (1933) of a Faroese *bygd* (village) as originally a single farm, later split up into smaller farms or groups of houses, *bylingar*. At the same time they provide excellent illustrations of the traditional Faroese style of building, constructions and materials used.

HOLGER RASMUSSEN
Fuglsangvej 30
DK-2830 Virum, Denmark

Indhold

Forord	5
Indledning	7
Bebyggelsesmønstret	8
Dúvugarðar i Saksun	9
Séthuset	9
Præstestuen	14
Gårdens udhuse	15
Den stedlige tradition	18
Gården og dens brug	19
Dyrehold	20
Jordbrug	22
Fuglefangst	24
Vask	25
Forarbejdning af ulden	25
Forarbejdning af huder og skind	26
Belysning	26
Bebyggelsen på Koltur	27
Den stedlige tradition	28
Øens erhvervsgrundlag	29
Bylingen Heimi í húsi og dens omgivelser	33
Beboelseshusene	38
Den historiske tradition	42
Arbejdet med uld og huder	43
Tradition og novation	44
Litteratur	48
English summary	49
English Captions	58
Figur 1-53	61

The farm is a subject no student of folk-culture could possibly resist, and it is worth describing in some detail as a gem of Faeroese farmplanning and peasant architecture.

Kenneth Williamson: The Atlantic Islands

Forord

Det materiale, der her fremlægges, blev indsamlet i 1949 og har således fået lov at ligge ubenyttet hen i utilbørlig lang tid. Blot en smagsprøve på det offentliggjordes i »Fra Nationalmuseets Arbejds-mark« 1951. Desuden indgik dele af indvundne erfaringer i mit bidrag om husbygning til tobinds værket »Færøerne« i 1958.

Ved tidspunktet for undersøgelsen var den evolutionistiske måde at anskue bygningskulturen på blevet grundigt ændret ved den diffusionistiske metode, som dominerede i nordisk folkelivsforskning i 30'erne og 40'erne, og som for det nordatlantiske områdes vedkommende var blevet anvendt på Hebridernes black-houses af Åke Campbell. Tidligere end Campbell havde en anden svensk forsker Ragnar Jirlow i afhandlingen »Drag ur färöisk arbetsliv« analyseret en række elementer ud fra et diffusionistisk synspunkt, men blot strejft færøsk byggeskik.

I Danmark, hvor der på denne tid ikke fandtes nogen lærestol i emnet, var vi henvist til ved selvstudium at gøre os bekendt med de nye synspunkter på kulturforskningen. Ved de bygningsundersøgelser, som foretoges fra Dansk Folkemuseum i 40'erne, blev vægten lagt på det funktionelle, og erfaringen herfra blev bragt med til undersøgelsen af de færøske bondegårde, idet alle tre danske deltagere var beskæftiget ved undersøgelserne i Danmark. Det er forståeligt, at en vis metodisk usikkerhed måtte være til stede i vurderingen af det indsamlede materiale, en usikkerhed, som også kan spores i oversigten over byggeskikken fra 1958, om hvilken det er sagt, at »den samme faglige inspiration (den diffusionistiske) – omend ikke i rendyrket form – vil man kunne finde i nogle af de nyere behandlinger av ørernes byggeskik« (Stoklund 1982a), hvor han bl.a. hentydede til, at jeg havde peget på sammen-

hængen mellem de indbyggede senge i områderne omkring Nordsøen.

Den følgende tid så imidlertid en mere konsekvent analyse af elementerne i de færøske bygninger fra etnologisk hold, hvor især arbejder af Bjarne Stoklund har været vigtige. I 1963 publiceredes afhandlingen af den færøske hjallur fulgt op af en fornyet behandling i 1976. Og i 1973 fulgte den vigtige analyse af det færøske beboelseshus set i sammenhæng med nordvesteuropæisk boligkultur. Det vil være rimeligt i denne forbindelse at nævne min afhandling fra 1955 om det færøske korntørringshus set på baggrund af tilsvarende tørringshuse i Europa.

I den her foreliggende publikation fremlægges resultatet af undersøgelsen i 1949 i deskriptiv form, sådan som materialet forefindes i Dansk Folkemuseums arkiv. Jeg har efter disse snart mange år følt det vigtigere, at materialet bliver tilgængeligt, snarere end at supplere det, hvad der på nuværende tidspunkt vil være vanskeligt. Duegården, som jeg har guset nogle gange, bevares i dag som et fortidsminde, og Koltur, som jeg ikke har besøgt i de mellemtiliggende år, har lidt samme skæbne som mange små øsamfund, at blive delvis affolket. Desuden ved jeg, at man på Færøerne både fra lokalt hold og fra forskningsinstitutionerne i Tórshavn har følt savnet af, at materialet ikke er blevet offentliggjort. Det sker hermed.

Mine to medarbejdere ved undersøgelsen, arkitekterne Ester Andersen og Erik Laugsand, er begge døde. Jeg mindes med glæde det gode samarbejde med dem. Deres fortrinlige indsats vil med al tydelighed fremgå af de opmålinger, som gengives her. Ulf Zachariassen, som vel ved undersøgelsen for første gang var i felten, kan nås af min tak. Hans indsats fremgår af det publicerede traditionsmaterie-

ale. Hjerl-Fonden takkes for støtte til fremskaffelsen af billedmaterialet. I taknemmelighed mindes jeg Dr.h.c. R. K. Rasmussen, der på sin stilfærdige måde introducerede mig i en lang række huse i de færøske bygder og skabte den første kontakt til beboerne i Duegården. Og de mennesker både i Sak-

sun og i Koltur, som tålmodigt og venligt tog imod os og udholdt vores færden i deres hjem og udhuse bringes sidst, men ikke mindst en varm tak.

Virum i maj 1991

Holger Rasmussen

Indledning

Studiet af byggeskikken på Færøerne indledtes af Daniel Bruun omkring århundredskiftet. Han kunne da drage paralleller til de ruiner af nordbogårde, han havde undersøgt i Grønland i 1894, og de ruiner og stående huse, som han havde registreret på Island i 1896. Han forenede derved et arkæologisk og etnologisk materiale fra Nordatlanten, der siden da gang på gang er blevet taget op til afprøvelse af dets fællestræk af såvel arkæologer som etnologer.¹ Problemstillingen har senest været genstand for drøftelse i et tværfagligt seminar om »Tradition og forandring i vestnordisk byggeskik fra romertid til ca. 1800«, der afholdtes i Norge 1978.

Da Daniel Bruun sammen med arkitekten og maleren Johs. Klein i 1898 foretog undersøgelsesrejsen til Færøerne, forefandt de et rigt arbejdsfelt. Overalt på øerne dominerede endnu bondegårde og huse opført på traditionel vis. Udover direkte iagttagelse af udvalgte objekter kunne der ved tolkningen bygges på den tidligste, omfattende beskrivelse af færøske byggeskik og bygningernes indretning og brug, som var givet af J. Chr. Svabo i hans »Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782«, der indtil 1959, hvor de publiceredes, fandtes i håndskrift på det danske rigsarkiv.²

Svabos beskrivelse var kendt og benyttedes af præsten Jørgen Landt i bogen »Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne« (1800), suppleret med egne iagttagelser fra et syvårigt virke (1791-98) i bygden Kvívík på Færøerne. Bogen kom i engelsk oversæt-

telse under den omfattende titel: »A Description of the Faeroe Islands, containing an Account of their Situation, Climate, and Productions, together with the Manners and Customs of the Inhabitants, their Trade etc.« (1810).

Da det danske Frilandsmuseum var blevet grundlagt i 1901, ønskede man hertil at erhverve en prøve på færøsk byggeskik, fordi man dér fandt et ældre udviklingstrin i boligen i det nordiske område.³ Det lykkedes først i 1961 museumsinspektør Bjarne Stoklund ved Frilandsmuseet at erhverve og overflytte et originalt boligkompleks fra bygden Mulá på Borðoy, men inden da havde et større antal af de færøske bygder været berejst for at registrere endnu stående bygninger af den gamle byggeskik.

I sommeren 1947 fra midten af august til midten af september foretog således forfatteren af denne publikation undersøgelser på Streymoy, Eysturoy, Sandoy og Suðuroy med fotografering, skitseopmålinger og traditionsoptegnelser. På grundlag af de indvundne erfaringer udvalgte to bygningskomplekser til nærmere undersøgelse og opmåling, som fandt sted i 1949 under medvirkning af arkitekterne Ester Andersen og Erik Laugsand. Fra færøsk side deltog stud.mag. Ulf Zachariassen med særlig opgave at varetage optegning af den mundtlige tradition vedrørende opmålingsemnerne.

Det er resultatet af denne sommers undersøgelse, der nu fremlægges på det materiale, der indhentes på undersøgelsestidspunktet uden senere tilføjelser.

Fremlæggelsen er disponeret i to afsnit, der gensidigt supplerer og belyser hinanden. Udgangspunktet for beskrivelsen af hvert af de to undersøgelsesobjekter er opmålingerne med de iagttagelser, der skete i forbindelse hermed. Traditionsoptegnelserne

¹ En indtrængende analyse af emnet er senest givet af Bjarne Stoklund i publikationen Vestnordisk byggeskikk gennem tusen år, Stoklund 1982a. Se også Stoklund 1973/74.

² Udgivet af N. Djurhuus med indledning og noter. Kbhvn. 1959. Uforandret fotografisk genoptryk 1976.

³ Rasmussen, H. 1981.

tilfører bygningerne de funktioner og lokale benævnelser, som knytter sig hertil. Tiden tillod imidlertid ikke at indhente en udtømmende redegørelse for de to gårdanlægs drift.

Bebyggelsesmønstrer

Det dominerende bebyggelsesmønster på Færøerne er bygden, bestående af samlinger af huse, *býlingar*. I sin afhandling om stednavnene på Færøerne siger Matras,⁴ at en *býlingur* ud fra en nutidsbetragtning er en klynge huse eller en afdeling af en bygd, bestående af en klynge huse. Men ud fra en historisk betragtning er en sådan byling »en gård opstået ved deling af den oprindelige (store) gård, som nu kaldes bygden – den er altså en sekundær gård«.

Denne definition på den første fase af gårddeling er passer på bygden Saksun med dens oprindeligt tre fritliggende gårde: *Kvíggjhamar* (á *Kvíggjhamri*), *Dúvugarðar* (í *Dúvugørðum*) og *Svartá* (í eller við *Svartá*). Her fandtes således oprindeligt tre *býlingar*, hver bestående af en gård, men *Svartá*, der i jordebogen 1584 opføres som eet fæste på 8 mk., deltes i 1789 i de to nuværende fæster.

I nyere tid er flere bebyggelser kommet til; tidligere var ud over de nævnte gårde siden 1858 blot en lille kirke med tilhørende kirkegård, beliggende på den vestvendte skråning mellem *Dúvugarðar* og vi-

gen. Dele af kirkens materialer og inventar skal stamme fra den gamle kirke i bygden Tjørnuvík, som blev nedrevet ved denne tid. Inden kirken i Saksun kom til, søgte man herfra til kirken i Tjørnuvík ad stien over fjældet såvel til gudstjenester som til alle kirkelige handlinger indbefattet begravelse.

Ud fra de lokale retningsbestemmelser kan man muligvis løse problemet om stedet for den oprindelige gård, hvorfra disse bylinger, sekundære gårde, er udgået. Á *Kvíggjhamri* siger man: *Heim í Dúvugarðar og yvir í Svartá* eller *til Svartá*. Í *Dúvugarðum* siger man: *Heim á Kvíggjhamar og yvir í Svartá* eller *til Svartá*. Og endelig við *Svartá* siger man: *Yvir á Kvíggjhamar og yvir í Dúvugarðar* eller sammenfattede *yvir um Bøin*.

Om den næste – og sidste – gårdsdeling siger Matras, at den er sket inden for de gamle *býlingar* med gård- og husnavne af typen *Heimi í Stovu*, *Frammi í Stovu* etc. eller *Har Norðuri*, *Har Uppi* etc. »Der, hvor der kun var kongsjord, fik man som regel kun (2 eller flere) bøndergårde, men ingen andre huse før i den nyeste tid«. En karakteristik, der helt passer på Koltur, der i jordebogen 1584 har to fæstegårde, der udvikler sig til to *býlingar*, hver med to gårde. Også bylingnavnene følger Matras' karakteristik med henholdsvis: *Heimi í húsi* og *Norðuri í gerði*.

4 Matras Chr. 1933, s. 21 ff.

Dúvugarðar i Saksun

Dúvugarðar – i det følgende nævnt i den danske form: Duegården – er en fornem repræsentant for en traditionelt bygget, færøsk gård af mellemstørrelse. Den er nu et fredet fortidsminde under tilsyn af Færøernes museum, Føroya Fornminnissavn, i Tórshavn. Ved undersøgelsen i 1949 var den imidlertid endnu i brug, idet den beboedes af tre ældre, ugifte søskende, to brødre og en søster. Men driften af gården varetoges ikke herfra, selv om de tre søskende førte egen husholdning og havde en ko på stald. En gift søster og hendes mand, der boede i et nybygget hus i kort afstand fra den gamle gård, var de egentlige bondefolk.

Gårdens beboelseshus, *séthús*, og hovedparten af de tilhørende udhuse ligger på en bakketop (fig. 1), hvorfra der er frit udsyn mod vest til den lille kirke og den delvis tilsandede vig Pollur, der ved et snævert løb gennem fjældene står i forbindelse med ydervigen, Sakshøvn, og Atlanterhavet (fig. 2). Ved bredden af Pollur findes gårdens bådehus, *neyst*, og et savelad, *sagulað*, som ejes i fællig med Kvíggjhamar.

Gårdens bygninger består som nævnt af boligen, der er sammenbygget med kostalden, *ffós*, to forrådshuse, *hjallar*, til opbevaring af henholdsvis kød og fisk, hølade, *hoyløða*, med tilliggende høgård, *hoygarður*, der er indhegnet, og en ligeledes indhegnet køkkenhave, *hvanngarður*, gårdsmedie, *smiðja*, to huse til tørv, *gróthús*, og et privet, *nátthús*. En sådan bekvemmelighedsindretning har været uhyre sjældent at finde ved bondegårdene forhen.

Nathuset er meget praktisk placeret over den ene af gårdens møddinger, *køstar*. En anden mødding findes udfør kostaldens syddør og en tredie, husets askemødding, *øskudongi*, på skrænten vest for gårdkomplekset (fig. 3).

Ved gården findes yderligere rester fra en tid,

hvor dyrkningen af korn og behandlingen af det hjemmeavlede korn var væsentlig. Mellem beboelsen og det nærmeste grothus fandtes et, nu nedrevet, korntørringshus, *sodnhús*. Ved åen, Skipá, der i et kort løb fra fjældet passerer nord om gården, har været opført en vandmølle, *mylna*, hvoraf resterne endnu ses. En bæk, *lækja*, der passerer gårdanlæggets østside og har afløb til Skipá, har forsynet gården med vand. En stenflade i bækken har fungeret som *barkhella*. I denne barkhella findes blot een fordybning, *kulla*, hvori man har knust bark, tormentilorod, der brugtes til garvning. En langt større barkhella med hele syv *barkkullur* findes i Skipá.

Séthuset

Gårdens bolig med tilhørende kostald viser de typiske træk ved et traditionelt opført Færøhus, der svarer til Stoklunds tese⁵ om en træbygning i stavkonstruktion, delvis indkapslet i stenmur. Huset imponerer ved sin størrelse og udsøgte håndværk ikke blot i det anvendte tømmer, men også i den stenmur, der omgiver bygningen ved gavlene, hele sydfacaden og en del af nordfacaden. Muren er opført af udsøgte sten, muret i cement (fig. 6 og 8). Denne mur afløste omkring århundredskiftet en ældre mur af sten og græstørv, *grót og flag*, opbygget med en kerne af tørv mellem to stenvægge. Det var ved samme tid boligen udvidedes mod vest.

Mens kostalden og boligens syd- og vestside har stenvægge, er boligens facade mod nord samt hele udbygningen her beklædt med lodrette, notede brædder, der lægger an mod fodremmen, der overalt i huset hviler på syldsten. For vinduerne ind til stuen og på udbygningen er der skodder, som går i lodrette lister. Det udvendige træværk bærer spor af at have været sorttjæret tidligere (fig. 4).

Beskyttet bag stenmuren og den ydre bræddeklædning findes en træbygning, hvis bærende kon-

5 Stoklund 1973/74, s. 192 ff., spec. 203 f.

struktion udgøres af en øvre og en nedre ramme, *yvírsyll* og *undirsyll*, der forbindes af stolper, *stavir*, hvoraf hjørnestolperne, *harnastavir*, udgør det væsentligste element. Denne rammekonstruktion afstives yderligere ved bjælker, *bitar*.

I *yvir*- og *undirsyll* er der not for væggenes lodrette brædder. Der opstår således et mellemrum mellem denne stavbyggede væg, *bróst*, og yderklædningen. I det traditionelle Færøhus er ydervæggen næsten altid trukket længere ud på den ene side af røgstuen i et såkaldt udskud. I Duegården forløber dette udskud imidlertid i hele boligens længde ved sydsiden (fig. 8). Udnyttelsen af dette mellemrum, *kovi*, varierer, som vi skal se. Men ofte benyttedes det til indretning af faste sengesteder.

Taget er et spært tag, der til og med røgstuen har åben tagstol. I den resterende del af huset er der bræddeloft. Spærene hviler på remmen, *yvírsyll*, og er kæmmet ned over den, men spærene er ikke i takt med bjælkerne. Ved udskuddet findes stikspær fra rem til ydermur. Stikspærene er sømmet på siden af tagspærene. I kippen er spærene tappet sammen med en slidstap. Denne detalje er gennemgående ved de her behandlede huse. Tagtømmeret er yderligere sikret med stormlægter, der er skåret ned i overkanten af spærene.

Over spærene ligger vandrette brædder, *troður*, med en indbyrdes afstand af 2½ cm og derovenpå birkebark, *nævur*, i tre lag. Ovenpå næverlaget er lagt græstørv, ca. 50-60 cm store og med en tykkelse på ca. 7 cm. Rygningen afsluttes med hele tørv, så græstørvelaget bliver tæt. Et bræt, *torvhald*, anbragt vinkelret nederst på tagfladen, hindrer græstørvene i at glide ned. Brættet holdes på plads af *torvhaldjarn*, en jernbøjle fastgjort til spærene. Gavlene afsluttes med vindskeder.

Alt træværk i det indre af huset er ubehandlet fyr, bortset fra vinduer, enkelte døre og nogle af møblerne, der er malede. Men det ubehandlede træ har gennem slid, røg og afvaskning fået en tiltalende patina.

En gennemgang af husets enkelte rum tager sin begyndelse mod øst i kostalden (fig. 5). Murene mod nord og øst er her smallere end husets øvrige

stenvægge. Oprindeligt var der blot dør i nordmuren; syddøren kom til, da væggen her blev muret om. Stalden deles i to afdelinger ved en midtergang. Ud mod gavlvæggen er fire kobåse og længst mod nord en kalvebås. I muren findes jernøskener til fastbinding af dyrene. Der er ingen krybber. På modsat side af staldgangen findes mod syd en kalvebås og nord for døren til næste rum to, nu sløjfede, kobåse og endelig nordligst en opbevaringsplads. Gulvet i stalden er overalt af sten, båseskellerummene af fyr.

Det næste rum (4 på fig. 5) skulle efter traditionen være *gamla roykstova* der også skulle omfatte rum 6 og have sin forstue, *dyr*, i rum 2, der har trægulv og et lille vindue, hvor yderdøren, *úthurðin*, skulle have været. Rum 2 er nu hønsehus med hønsereder og hjald, *vagl*, ved nordvæggen. Tidligere sad hønseene på hjald i *gamla roykstova* på væggen ind mod kostalden.

Den nuværende forstue (3), som efter den nævnte tradition skulle have været sengested, *koyggja*, har stengulv. I sø-hjørnet findes en indbygget hyld til to vandspande af træ. I forstuen stod et par tønder til nedsaltning og en fjældstav, *fjallstavur*.

Kvørnhúsið (6) rummede en håndkværn anbragt på en kasse, *lúður*, af en passende højde, så man kunne stå oprejst, mens man malede. Hans Joensen anlagde senere et vandbassin i rummet. Gulvet her og i rum 4 er jordgulv. Mod syd i udskuddet findes et forradsrum, *eplahúsið* (5), der har trægulv. Her opbevaredes kartofler. Oprindeligt fandtes ind til dette rum kun en luge, ingen dør.

Hvorvidt der er hold i traditionen om en oprindelig røgstue i denne del af huset, er vanskeligt at afgøre. Alene størrelsen synes at modsige det. Dens anvendelse er derimod i god overensstemmelse med Svabos generelle oplysninger om Færøhusets inddeling: »Det almindeligste er vel, at når man finder en ligeløbende række af huse (d.e. rum), er glasstuen i enden af samme; derpå røgstuen; *siden en liden afdeling enten som kværnhus eller et slags pulterkammer*, og endelig fæhuset.«⁶

6 Svabo 1959, 977 (= s. 270).

Røgstuen (7) er boligens vigtigste rum, hvor man arbejdede, lavede maden, spiste og sov. Duegårdens røgstue er et stort rum, der er åbent til taget, men lukket for enderne i bjælkehøjde med notede brædder. Stuens indretning er enkel. Gulvet er muldgulv. Langs væggene findes smalle siddebænke. Helt dominerende i stuen er ildstedet midt for tværvæggen til glasstuen (fig. 9 og 10).

Det er utvivlsomt det bedst bevarede, stensatte ildsted, *grúgva*, hvor især stenen på bagvæggen er imponerende. Over ildstedet er ophængt et røfgang af vandrette brædder, der bærer et par valser eller vinder, hvortil er fastgjort uldbånd med kroge til ophængning af kogekarrene (fig. 11). Ved at dreje på dem kan kogekarrene hæves eller sænkes over tørveilden. Røgfangeren fortsætter op gennem taget med en skorstenspipe af lodrette brædder. Den er nu omgivet med tagpap, men var tidligere beklædt med halm omviklet med høbånd.

På begge sider af ildstedet har været et drejeligt tørrestativ fastgjort i væggen, nu er kun det ene tilbage. I væggen over ildstedet er indfyring til bilæggerovnen i glasstuen. En skråtstillet fjæl over indfyringshullet skal lede røgen fra bilæggerovnen op i røgfangeren.

Med røgfangeren har lyren, *ljóari*, øverst i taget i stuens midte mistet sin oprindelige funktion som røgaftræk, men den er stadig stuens eneste lyskilde. Lyrehullet er lukket med et tagformet glasdække.

Som nævnt findes langs hele bygningens længde ved sydsiden fra kostalden til vestgavlen et udskud, *kovareising*, der hovedsageligt er indrettet til sengesteder, *koyggjur*. Tre sådanne findes ved røgstuen, afgrænset fra denne ved stuevæggen, *bróst*, men med åbninger, der kan lukkes med træskydelåger (fig. 13).

Disse sengesteder var fast soveplads for gårdens tjenestefolk. Som regel havde Duegården i dens bedste tid, dvs. før 1856, 2-3 *húskallar*, tjenestekarle og 2-3 *arbeiðskonur*, tjenestepiger. Da Duegården var kongsfæste, havde blot den ældste søn i gården ret til at fæste gården efter faderen, og foretrak hans eventuelle yngre søskende at blive hjemme, måtte de tage tjeneste som karle og piger og sove ude i røgstuen akkurat som de fremmede tjenestefolk.

Sengestederne var indrettede på følgende måde. I bunden var der først hø og derover et uldent sengetæppe, *rekkjuvát*, og til slut hovedpude, *koddi*, og *dýna*. Hovedpuden havde vår, *ver*, og dynen en slags betræk, *yvirslag*. I dyner og puder havde man fjer af lunder og lomvier, en sjælden gang også gåsefjer, som varmede specielt godt. Dynebetræk og pudevår var af linned, og de opbevarede i kommoden i rum 10.

På hver stolpe i stuens langsider er anbragt runde træpinde, *nokkar*, der har tjent som aksler for rokkehjulene til den færøske spinderok, *spunlag*. (fig. 12 og 13). Flere rokke har således på en og samme gang kunnet være i brug i røgstuen. Når rokkene ikke var i brug, var de anbragt på loftet over glasstuen.

Alt træværket i røgstuen, og det gælder også møblerne, står ubehandlet uden maling af nogen art, kun mørknet af tørverøgen.

Om røgstuen er oplyst, at den efter traditionen skal være ca. 130 år gammel, d.v.s. fra omkring år 1800. Indtil for få år siden stod der ud over de faste bænke ved stuens langsider og vestvæggen en bänk langs østvæggen. Den kaldtes *byttubenkur*, og på den havde man redskaber til husholdningen stående såsom rørepinde, *sneisir*, 'piskeris', *tyrlar*, sleve og skummeskeer, *søðspönir* og stripper, bøtter eller øsekar, *strippur*.

Af særlige møbler fandtes en lille, løs bänk og et mindre bord med krydsfod. Husbonden og madmoderen havde deres faste plads ved dette bord, hvor de også indtog deres måltider, men husstandens øvrige medlemmer sad ved måltiderne med hver sit madfad, *trogid*, stående på en transportkasse, *leypur*, foran sig.

Fra ildstedet og hen til nordvæggen stod en flad, opret stenhelle. Rummet bag hellen kaldtes *hunda-krubban*, og den havde lidt hø i bunden. Her havde gårdens hunde deres plads. Om disse hunde berettede dyrlæge Beck fra Tórshavn til forfatteren, at han for en snes år siden (omkring 1930) i november måned var blevet kaldt til Duegården. I Hvalvík var han blevet mødt af en af gårdens huskarle, der skulle bære hans bagage gennem Saksunardalen.

Huskarlen var gammel, ca. 65 år, og klædt i skind fra top til tå. Huskarlenes påklædning var altid ringe, men hans bestod næsten blot af sammenrimpede pjalter. De nåede frem til gården, da det var mørkt, og trådte ind i den mørke røgstue, hvor der ikke var et menneske, men hvor de blev modtaget af to glubende fårehunde, der kom styrtende imod dem. Der var ikke andet at gøre end at stå helt stille, til der kom mennesker. – For natten kom dyrlægen til at sove i det nordvestre kammer (18).

Om arbejdet ved ildstedet er oplyst, at for at få ilden til at blusse op om morgenen, når der blev lagt nye tørv på gløderne, brugte man en lille håndblæsebælg, *pístrari*. Asken blev båret ud i et lille trætrug, *sópatrog*. Asken øste man op i truget ved hjælp af potteskår. Man bagte brød, *dryllur* i gløderne. Dejgen blev æltet af mel og vand i en bønne, *stampur*, undertiden tilsat lidt gammel dej, derpå rullet ud på et lille bræt, *drylatræ*, som endnu hænger på et søm på stuens sydvæg. Under bagningen blev brødene ofte vendt og undertiden skrabet med en kniv.

Røg og sod satte sig overalt i røgstuen. Derfor blev der gjort hovedrent på Lillejuleaftensdag, *Tollaksmessudagur*, hvor alle mandfolk i gården kom i sving og blev sat til at skrubbe og vaske væggene, tagtømmeret, *troður* og skorstenen (røgfanget) både udvendig og indvendig. Til dette arbejde brugte man sand og talg, senere erstattede man talgen med sæbe. Når rengøringen ud på aftenen var til ende, bar man skælsand op fra strandbredden, *lógvin*, og strøede det på jordgulvet i røgstuen.

De resterende rum i forlængelse af røgstuen hidrører fra Hans Joensens ombygning omkring år 1900. Forud herfor var indretningen følgende: Glasstuen var på samme sted som nu, men var kortere blot med plads til to sengesteder mod syd. Derpå fulgte et køkken, *køkur*, mod nord med adgang fra stuen og et spisekammer mod syd. En tværbygning gav huset en T-formig afslutning. Tværbygningen, der havde gavle i syd og nord, var delt i to rum af ens størrelse. Det sydlige, der havde dør fra køkkenet, var beregnet til gæster og var møbleret med bord, stole og seng. Mod vest fandtes et vindue. Fra dette rum var dør til naborummet, der havde vin-

due i nordvæggen og en dør ud i det frie mod øst. Dette rum var beregnet til aftægtsfolkene, der i givet fald kunne føre egen husholdning ved at benytte det nævnte køkken. Her var der to alkovesenge og en kommode, som tilhørte Hans Joensens moder.

Hans Joensens moder boede her som aftægtskone og førte en tid egen husholdning, indtil hun blev for gammel og svag. Hendes svoger og svigerinde, Hans Joensens farbroder og faster, sov i deres alderdom ude hos hende. Men de, der var henholdsvis tjenestekarl, *húskallur*, og tjenestepige, *arbeiðskona*, i gården, havde ellers som alle tjenestefolk deres soveplads ude i røgstuen.

Ved ombygningen afløstes de nævnte rum af de nuværende (14-19) samtidig med, at glasstuen blev forlænget med et fag mod vest. Hele denne tilbygning opførtes i samme konstruktion som den ældre del af boligen.

Glasstuen har som røgstuen tre sengesteder mod syd, hvoraf det vestligste går ca. 50 cm forbi stuens vestvæg. Sengestederne er her i modsætning til røgstuens åbne, så de udskårne sengeforsider ses (fig. 15). Stuen afviger ikke blot fra røgstuen ved at have vinduer, loft og trægulv, men også ved at der er gjort mere ud af behandlingen af træværket. Udskæringen på sengeforsiderne er nævnt. På bjælker, dørgerikter, vindueskarmer, -poster og sprodsler findes varierende profiler. Men iøvrigt er træværket som i røgstuen ubehandlet. Det gælder dog ikke alt det løse inventar.

Glasstuens særlige karakter som 'fin' stue understreges på flere måder. Først og fremmest ved sine vinduer, der har givet stuen navn. Dernæst ved sin varmeanordning, hvor bilæggerovnen er et markant stykke i stuens møblering. Ovnens, der hviler på en brunsværtet træfod, har sideplader med Frederik V.s og dronning Louises kronede navnetræk og en forplade med den norske løve samt indskriften: FRYGT GUD OG ÆRER KONGEN. AAR 1749. (fig. 17). Over ovnen et primitivt tørrestativ af fire lister sømmed på underkanten af bjælkerne.

Foran sengene mellem de to østligste sengesteder står et standur og foran det midterste sengested en meget smal, fast bænke, der har et hul til opstande-

ren for rokkehjulet. I stuens nø-hjørne findes et fast hjørneskab.

Det løse inventar består af et bord og fire stole placeret ved vinduesvæggen samt af en række kister med fladbuede låg. Kisterne tjener både til opbevaring af klæder og som siddemøbler. På vestvæggen hænger et bogskab med glasdøre. Over bordet en hængelampe til petroleum.

Hovedparten af stuens møbler er lavet af gårdens beboere eller af folk fra nærliggende bygder. Hans Joensen har selv været mester for hjørneskabet og det rødmaledede bogskab. Han skal have været flink til alskens håndværk, f.eks. lavede han altid selv sine leblade, knive, *riparar* o.a., og altså også møbler.

Af stuens fire stole er et par af betydelig ælde. Ældst er stolen med udskåret rygbræt, der efter traditionen er lavet af en mand fra bygden Eiði for ca. 200 år siden. En anden stol, der er ca. hundrede år yngre, er lavet af Jóan Pauli i Svartá. De to sidste stole er lavet af gårdens tjenestekarl Jákub í Nesinum, søn af vestmanningen Per í Nesinum, der har været engageret i flere byggearbejder ved gården og ved bygdens lille kirke.

Af stuens fem kister er de to største kommet til gården som udstyr for Hans Joensens moder, der var fra Leynar. Den ene af kisterne har spor af grøn maling. De tre mindre kister skal alle være lavet af den lige nævnte tjenestekarl. Den ene kiste er ultramarinblå og har på forsiden bogstaverne: S C E, d.e. Sikka Catrine Egholm, Hans Joensens kone fra Hvalvík, samt årstallet 1865. De to olivengrønne kister var bestemt til Hans Joensens døtre.

Standuret, som Hans Joensen havde med hjem engang fra en rejse til Tórshavn, er olivengrønt med dybrøde profiler. Urskiven er en simpel emaljeskive med romertal og derover malede roser.

Glasstuen var finstuen, hvor gæster blev budt til sæde og beværtet.⁷ Stuen havde således først og fremmest repræsentative funktioner, som fik understregning ved dens særlige indretning. Forskellen

på den og det daglige opholdsrum blev også markeret ved, at glasstuens rengøring ikke var lagt i hænderne på tjenestekarlene, som det var tilfældet med røgstuen. En gang om året »på en varm, pæn sommerdag« blev al dens træværk vasket, og det var udelukkende kvindearbejde.

Det var også i glasstuen husbondefolket sov sammen med småbørnene. Og så blev stuen i Hans Joensens bedste tid brugt til dans ved vintertidens fester. Den 2. februar, *Kyndilmessa*, var der fest i Duegården – og på bygdens andre gårde. Da plejede folk fra de andre bygder i nærheden at komme hertil for at danse, og da blev de beværtet på bedste måde. Som vidnesbyrd herom findes endnu i stuen Hans Joensens æske, *kistil*, til tobak, som han bød gæsterne, og hans fyrfad. Til gengæld plejede folk fra Saksun at være med til dans i Haldórvík omkring Nytår, i Tjørnuvík den 6. januar, i Vestmanna anden juledag og i Hvalvík-Streyrnnes fastelavnssøndag.

De resterende rum i hovedlængen falder udenfor gårdens storhusholdning med undtagelse af rum 15, der var spisekammer med faste hylder, skabe og borde. At de øvrige rum så at sige er udenfor den egentlige husførelse, fremgår af benævnelserne på dem. Rum 14 kaldes *úti í køkinum*. I rummets sv-hjørne findes ildstedet, der her er af en enklere konstruktion end røgstuens. Det er en *fjrstaður*, en trækasse, der hviler på fremspring i murværket og understøttes i kassens frie hjørne ved en træfod. Indvendig er kassen beklædt med en jernplade. I muren bag ildstedet er indfyring til en bilægger i rum 19. Der er et røgfang af træ over ildstedet.

Rummet er møbleret med et bord med krydsfod og en bæk ved vinduet i nordvæggen. Ved sydvæggen står en lav kiste, som Hans Joensens moder førte med sig fra Leynar, og på begge sider af ildstedet er korte, faste bænke. Ved ildstedet står desuden en smørkærne.

Der er ikke færre end fem døre i rummet. Tre af dem er revledøre som ellers i bygningen. De findes ind til glasstuen og ved rum 16 og 17. Reglen for revlernes anbringelse på dørene er, at dørens glatte side vender ind mod det betydeligste rum, og det

⁷ En indforstået skildring af en sådan modtagelse er givet af Heðin Bru i samlingsværket *Færøerne I*. Se Bru H. 1958, 262.

bliver således her ind mod glasstuen og ved de to andre ind mod køkkenet. Dørene til rum 18 og 19 er derimod eenfyldingsdøre, der er fornemmere udstyret end de enkle revledøre, ikke blot ved at fyldingerne på siden ind mod kamrene er ornamenterede, men også ved at dørene er forsynede med smedejernslåse og messinghåndtag (fig. 19).

Køkkenet og rum 16-19 udgjorde gårdens aftægtslejlighed. Den har da også egen indgang gennem den lille forstue mod nord (rum 16). Rum 17 er spisekammer med faste hylder langs nord- og vestvæg. Rum 18, der kaldes *norðara kamar har úti*, har vindue i gavlen med udsigt over Pollur. I udskudet mod nord findes et sengested, *koyggja*, af samme type som glasstuens. Iøvrigt udgøres møbleringen af et primitivt vaskebord i sø-hjørnet, et grønmalet klapbord med røde ben og rød sarg, som tidligere skal have haft sin plads i glasstuen, to polstrede stole, som skal være lavet af Jóan Pauli i Svartá, en barnestol og en mahognyfineret empire kommode med indlagte lysere trænegleskilte. Kommoden har tilhørt Hans Joensens moder. Foran døren ligger en halvrund måtte flettet af stargræs, *sturrur*. Sådanne flettede ting af græs eller halm købte Hans Joensen i Tjørnuvík.

Undtagelsesvis findes her også billeder på væggen. Det er tre farvelagte tryk med bibelske motiver, der blev udsendt som tillæg til Illustreret Familiejournal fra Carl Allers Etablissement.

Rum 19 kaldes *sunnara kamar har úti* og hører som nævnt med til aftægtslejligheden, men benyttedes også som soveplads for gæster. Det var som nævnt her dyrlægen fik soveplads. Ved sydvæggen findes to sengesteder i udskuddet af samme type som glasstuens. Foran sengene står en mørkegrøn kiste med bogstaverne J J og årstallet 1888 i rødt på forsiden. Kisten har tilhørt Hans Joensens farbroder Jákub, der som nævnt var tjenestekarl i gården. Mod østvæggen findes en egetræsmalet dragkiste og ved gavlvæggen ved vinduet et bord med plankebukke og underbjælke. Stuen opvarmes ved en bilæggerovn med indfyring fra køkkenet. Ovnens er fra Fossum jernværk og bærer årstallet 1798. (fig. 18).

Over ovnen et tørrestativ af samme type som glasstuens.

Præstestuen

Udbygningen ved husets nordside skal være opført for ca. hundrede år siden af Joen Hansen. Vestmanningen Per í Nesum har været bygmester både for kirken og for udbygningen. Af andre folk i Saksun benævnes udbygningen *Prestastovan*, men denne benævnelse vil gårdens egne folk ikke kendes ved, de omtaler den som *út í stova*. Det er imidlertid med føje, at udbygningen har fået hæftet præstenavnet på sig, for oprindelig var den vist udelukkende beregnet til præsten, som kunne bo her i ro og fred, når han en sjælden gang kom til bygden.

Udbygningens konstruktion er den sædvanlige (fig. 20-21), men indretningen viser en blandingsform af traditionel færøsk boligindretning og en hensyntagen til brugeren af boligen. Bygningens vægge og tag er som beboelselængen iøvrigt, dog har alle rum loft og trægulv. Som i den vestligste del af hovedlængen er der en gennemgående brug af profiler på bjælker, poste og karme. Også i udbygningen findes en fyldingsdør ind til 'præstestuen' (fig. 16).

Der er to adgangsveje til 'præstestuen' enten fra glasstuen eller udefra gennem forstuen (rum 12), hvorfra der er døre til alle tre omgivende rum. Af disse er rum 11 spisekammer med hylder langs nord- og vestvæg. En lille hylde i nø-hjørnet har udskåret kant. Døren ind til 'præstestuen' (opholdsrummet), der af gårdens folk benævnes *frammi í stovuni*, er som nævnt en fyldingsdør. Såvel denne dør som vinduerne i stuen har rigere udformede profiler end andetsteds i huset.

Stuens møblering afviger ligeledes på afgørende vis ved at være mere bypræget. I sø-hjørnet står således en klassicistisk dragkiste af poleret nøddetræ med messingbeslag og i nø-hjørnet langs østvæggen en seng ligeledes af poleret nøddetræ. Midt på gulvet står et bord med drejede ben og om det fire stole ligeledes med drejede ben og med rørflette-

de sæder. Ved sydvæggen er yderligere to stole med polstrede sæder, betrukket med mønstertrykt bomuldsstof. Over dragkisten er ophængt en rødmalet hængehylde.

Stuen skiller sig også markant ud fra husets øvrige rum ved at der på alle dens vægge er hængt en del billeder samt to spejle i forgyldte rammer. Billederne har overvejende bibelske motiver, fortrinsvis fra det Nye Testamente. Det er dels tyske olietryk, farvelagte træsnit, engelske farvelagte litografier og dels sort-hvide tryk. Desuden findes der et par skriftsteder i guldtryk omkranset af roser, forglemigejer, sommerfugle eller bånd. Blandt billederne er også enkelte familiefotografier.

Til opvarmning af stuen findes en bilæggerovn uden dekoration og årstal. Indfyringen til den sker fra det lille køkken (rum 13).

Dette køkken, der benævnes *frammi í køkinum*, har endnu bevaret sit gamle ildsted, *fyrstaður*, bestående af en kasse af træ, der indvendig er beklædt med sten. Kassens frie hjørne understøttes af et ben dannet af to påsømmede brædder. Ildstedet har tidligere været forsynet med et røgfang, og træskorstenen herfra står endnu på loftet, men er ikke ført igennem taget. Fra ildstedet er der indfyring til bilæggerovnene i rum 9 og 10. Ved siden af ildstedet er mod nordvæggen en fast bæk og ved vestvæggen et fast bord.

I køkkenets sø-hjørne fører en almindelig lige-løbs-trappe op til loftet. Under trappen havde *útroðrarskrini* deres plads. Et *útroðrarskrin* var en lille kasse, der bragtes med på fisketure og hvori der opbevarede mad og andre ting som f.eks. fiskekroge. På væggen under trappen er en hylde og et skab til tøj. Dørene til forstuen og til kammeret (rum 9) er revledøre med indstemmede, vandrette revler.

Rum 9 benævnes *kamarið har frammi*. Det opvarmes af en bilæggerovn med årstallet 1660. Møbleringen består af en fast udtræksseng ved sydvæggen. Ved nordvæggen står en kiste med fladbuget låg. Den er malet blågrøn og har på forsiden med rødt bogstaverne A M J D for Anne Marie Johns Datter, d.e. Hans Joensens bedstemoder, der var

fra Sandavágur, samt årstallet 1826. Endelig findes i nø-hjørnet et fast bord med skråstivere til fodremmen.

Gårdens udhuse

Gårdens to forrådshuse, *hjallar*, er helt af træ (fig. 22). Den sydligste nærmest boligen er beregnet til kød, *kjøthjallur*. Væggene, der hviler på en sokkel af rått tilhugne sten, har remme foroven og fornedet, *ývirsyll* og *undirsyll*, der er skaret sammen. Hjørnestolperne er tappet i remmene, mens stolperne i langsiderne og dørstolperne er kæmmet udenpå remmene foroven og fornedet. Udvendigt er hjørnestolperne fastholdt til store, utilhugne sten ved 1-1,5 cm flad- eller rundjern, der går op til 25-30 cm over overkanten af sokkelen. Jernene er boltet fast til stenene. Vægkonstruktionen er yderligere sikret ved skråstivere fra hjørnestolper til fodrem. Cirka midt mellem fodrem og rem ligger der fra skråstiver til skråstiver en vandret liste, 5 × 5 cm.

Udenpå dette skelet er sømmet lodrette tremmer, *rimar*, 5-6 cm brede og med en indbyrdes afstand på 1½-2 cm. Ved hjørnerne er tremmerne bredere, fra 17-20 cm, så de helt dækker hjørnestolperne. Overalt hvor tremmerne er sømmet på remme, lister og skråstivere, er der sat en læderlap under sømmet. I rummet er der to bjælker, der er kæmmet over remmen. Fra bjælke til bjælke er lagt løse stænger, hvor fiskenet og lign. er hængt til tørre. På bjælker og remme er anbragt trækroge.

Døren er en revledør med ca. 9 cm brede brædder. Gavlene har en lodret bræddebeklædning, der næsten overalt er samlet i højde med remmen. Enkelte brædder i sydgavlen går helt igennem, hvilket sikkert er det oprindelige. Gavlene er forsynet med vindskeder, der er skaret sammen i kippet. Gulvet er af sten.

Taget er som boligens et spært tag, tækket med græstørv over et underlag af brædder og birkebark. Taget er forsynet med *tørhald*.

Bygningens størrelse er 4½ × 3 m. Den har tidligere været tjæret udvendigt.

Den nordlige hjeld,⁸ der betegnes som *fiskahjallur*, er 5 × 3 m. I det store hele er den opbygget som den allerede beskrevne med følgende undtagelser: Gulvet er lagt af brædder, spærtaget har hanebånd og stormlægter, og tremmerne er gennemgående bredere end på kødhjelden, ca. 7 cm, men afstanden mellem tremmerne mindre, ½-1 cm. Også her er tremmerne sømmed på, men har tidligere været fæstnet med trænagler. Isiddende nagler eller spor efter dem ses flere steder. Nordgavlen har gennemgående brædder fra fodrem til kip, mens sydgavlen som på kødhjelden har brædderne samlet udfor øverste rem. Taget er sikret på to steder ved en galvaniseret jerntråd over rygningen. I enderne af trådene er bundet sten af en størrelse på ca. 35 × 18 × 13 cm. Trådene er så lange, at stenene hviler på jorden. Fra hjørnestolperne går der jernstænger ned til sten udenfor bygningen som ved kødhjelden. Døren er en revledør med træhængsler som den i kødhjelden. Begge døre er forsynet med trælåse, *hvølpalás*.

Indvendig er der lagt løse stænger over bjælkerne, hvorpå tørret fisk og skærpekød hænges (fig. 23). Her bliver også fuglene hængt, inden de bliver plukkede og rensede. Lomvier hænges op to og to, idet næbbene stikkes ind i hinanden. Søpapegøjer, *lundar*, bindes sammen 5 og 5.

Høladen, der har en længde på 10 m og en bredde på 6 m, har vægge af rått tilhugne sten uden bindemiddel. Vægtykkelsen er, målt ved døråbningen, ca. 80 cm fornedet og ca. 55 cm foroven. I begge gavle findes åbninger henholdsvis 65 og 110 cm over gulv. Remmene, der hviler direkte på stenvæggen, er bladet sammen i hjørnerne. De understøttes af tre bjælker af meget forskellige dimensioner fra 9 til 22 cm i bredden og ca. 16 cm i højden. Noget af tømmeret skal være fra et strandet skib, kaldet 'Saksunarskipið'. Taget har spinkle spær, der nogle steder er forsynet med ligeledes spinkle hanebånd. I alle fire hjørner af taget findes stormlægter. Iøvrigt er tagklædningen identisk med de tidligere beskrevne. Taget er sikret tre steder med jerntråd med sten i enderne. Døren er en dobbelt, udadgående revledør, der er forsynet med såvel

træslå som trælåse (fig. 24).

Smedjen, der tidligere var tyrestald, blev delvis ombygget ved den ændrede brug, idet ydervæggene blev gjort højere og den gamle staldindretning fjernet. Det gamle græstørvstag erstattedes af et tag af cementtagsten. Bygningens vægge er af rått tilhugne kampesten muret i cementmørtel og fuget efter med cement. Gavltrekanten er af samme materiale. Vægtykkelsen målt ved døren er fornedet ca. 30 cm og foroven ca. 20 cm. Gulvet er af store, ret flade sten. Der er dør i nordvæggen og vest herfor et nyere vindue, der går halvt ned i den gamle mur. Et mindre, oprindeligt? vindue findes i østgavlen. Bygningen har kvadratisk grundplan, 3,6 × 3,6 m.

Gårdens nathus, 1,4 × 2,4 m, har de to vægge mod øst og vest opmuret af sten i en tykkelse af 55 og 65 cm, mens nordvæggen er en trævæg af notede brædder, hvis underkant ligger 35 cm over møddingens stensætning, så der er frit afløb til den underliggende mødding. Bygningens sydside udgøres af en dobbelt, udadgående revledør i hele husets bredde. Gulvet er af træ i højde med terrænet udenfor døren. Taget af pandeplader falder ca. 35 cm mod nord. Sædebrættet er forsynet med to huller.

Gårdens to grothuse er næsten identiske i udformning og størrelse (fig. 26). De er begge 7 m i længden og henholdsvis 3,75 og 4,25 m i bredden. Vægge og gavle er af sten uden bindemiddel. Tagtømmeret støtter på murremme, der delvis er bortrådnet. Der findes bjælker ved indgangene, i det ene hus en på hver side af døren, i det andet blot een bjælke. Tagspærene er som overalt bladet sammen med slidstap, og græstørvstagen er af vanlig konstruktion.

Gårdens bådhus, *neyst*, nede ved vigen har en længde af 7,5 m og en bredde på 4,25 m med en indvendig bredde på 2 m. Den indvendige væghøjde er 1,25 m og højden til kippen 1,75 m. Væggene

8 Ved siden af den færøske benævnelse for disse luftige 'spisekamre' har Stoklund foreslået at anvende den danske benævnelse *hjeld*, der i Vendsyssel og Thy betegner et stillads til fisketørring, se Stoklund 1963, s. 33 note 2.

er af sten uden bindemiddel. Spærtaget har hvilet på en nu næsten bortrånnet murrem. Græstørvstagen er af sædvanlig konstruktion. Gulvet udgøres i den øverste ende af klippegrund i de nederste af en stenbrolægning. (fig. 25).

Ruinerne af de forskellige udhuse skal ikke omtales nærmere, men blot henvises til oversigtsplanen. Endnu et hus skal dog nævnes, omend det er af

beskeden størrelse, nemlig et gåsehus, *gásáhus*, beliggende nær vejen til Kviggjhamar. Det udgøres af et lille stenbygget kammer af tilnærmet trekantet omrids omgivet af en jordvold, og det måler 2-2,25 m i tværmål og en største højde på 0,5 m. Om sådanne huse siger Svabo, at »man bygger i bøen eller tæt ved husene små hytter for enkelte gæs for at gøre æg og udruge« (fig. 29).

Den stedlige tradition

Optegnelserne om Duegården rækker i visse tilfælde tilbage til midten af forrige århundrede, hvor Joen Hansen sad som bonde på gården fra 1847 til 1886, men gør hovedsageligt rede for det tidsrum, hvor sønnen Hans Joensen var bonde på gården (1886-1944).

Optegnelserne skyldes tre af dennes familiemedlemmer: den yngste søn Hans Martin Joensen, datteren Pauline og hendes mand, den nuværende bonde på gården, Johannes Joensen, der stammer fra Hvalvík og er en slægtning til de nævnte.

Den alt overvejende del af oplysningerne skyldes Hans Martin Joensen. Søsteren Pauline har suppleret med oplysninger om decideret kvindlige sysler.

Meddelernes oplysninger må ses på baggrund af Hans Joensens dominerende personlighed, der har sat sit mærke ikke blot på udseendet og indretningen af gårdens bygninger, men også på traditionen og livsførelsen. Her følger nu oplysningerne om folk og forhold på Duegården, som de erindredes. I den relativt korte tid opmålingsarbejdet varede, var det ikke muligt at få en udtømmende beskrivelse af alle forhold. Primært er oplysningerne knyttet til selve gårdanlægget og tjener til at forklare de enkelte bygningers funktion. Optegnelserne gengives uændret efter Ulf Zachariassens nedskrift bortset fra enkelte omgrupperinger af stoffet:

Joel Hansen var ældst af 16 børn⁹ og efterfulgte faderen som bonde. En broder til ham flyttede til Hvalvík og blev den nuværende bondes bedstefader. En anden broder var smed, og en anden, der hed Johannes, slog sig ned som husmand *uppi á Mýrini* nordvest for gården. Endnu en broder hed Jákub og blev i gården som *húskallur*, tjenestekarl. Det vides også, at en af døtrene var hjemme i gården som *arbeiðskona*, tjenestepige.

Joel Hansen og hans kone, der var fra Leynar, havde 7 børn. Det ældste var Hans Joensen, der havde kone fra Hvalvík. To af hans søstre døde som

ganske unge. En søster blev jordemoder på Viðareiði, en anden søster blev i Duegården som arbejðskona. En broder var *húskallur* forskellige steder bl.a. *yvir við Svartá*, og endelig var en *húskallur* på Duegården hele sit liv.

Hans Joensen (Hanus í Dúvugørðum) var en mand med mange særdeles tiltalende dyder. For det første var han stor og stærk. Det fortælles, at han jævnlig bar en tøndesæk med korn (200 pund) fra Hvalvík til Saksun, noget som der vist skal en meget stærk færøsk hest til for at kunne klare.

Han var også meget religiøs og konservativ. Intet arbejde måtte i hans tid gøres på en søndag, så lørdag måtte man f.eks. sørge for at forsyne røgstuen med tørv fra *gróthúsið* for både lørdag og søndag. Ligeså med at rive hø frem til kreaturerne; der måtte man også forsyne sig for to dage.

Søndag eftermiddag plejede han altid at læse en læst højt inde i stuen for alle husets folk og derefter slutte med en bøn. Mangt og meget i gammel sæd og skik holdt han uhyre stædig fast ved, bl.a. gennemtvang han den fortsatte brug af Kingos salmer i kirken. I sin egenskab af stedets degn indkasserede han præstetiende og husede præsten, når denne en sjælden gang besøgte bygden. Hans Joensen forestod også messefaldstjenesten.

Med hele sin stædighed og konservatisme nærrede han den dybeste mistillid til den nye tid og dens ånd (eller, rettere sagt, mangel på ånd) og sørgede grundigt for, at børnene ikke kom noget videre ud, end-

9 Ifl. folketællingen 1840 udgjordes husholdet på Duegården af følgende: husbond og kongslejlænding Hans Joensen (67 år), hans kone Anna Maria Jonsd. (46), deres børn: Joel (26), Johan (24), Katrina (23), Hans Jakob (21), Else (19), Poul (17), Hans Pauli (16), Helanna Maria (14), Peder (12), Niels Ludvig (9), Christen Sacharias (6), Martinus (5), Hans (3), tjenestefolk: Poul Joensen (73), Maren Katrina Hansd. (22), Isa Malene Poulsd. (15).

sige da uden for bygdens enemærker. Med det resultat, at børnene blev udpræget hjemmefødinge.

Gården og dens brug

Saksun er med sin store sandstrand, *lógv*, ud imod havet bekendt over alle øerne for sin udmærkede beliggenhed med hensyn til drivtømmer, den er *gott rekapláss*. Forhen var der en fast aftale om fordelingen af dette drivtømmer. Det skulle altid deles i lige store dele, en til Kvíggjhamar (11 *merkur*),¹⁰ en til Duegården (10½ m.) og en til hver af de to gårde við Svartá (4 og 4 m.). Såfremt en mand fra en af gårdene fandt drivtømmer, som han ikke selv var i stand til at bringe i sikkerhed, skulle han sende bud efter assistance fra de andre gårde. Sådan var det vedtaget på grandestævne. Men nu er disse regler praktisk taget gået af brug, og som regel vil det nu være den eventuelle finder, som beholder drivtømmeret.

Engang strandede et fransk skib ved *lógvin* uden dog at lide skade. To store skåle af træ, som man havde fået af skibets besætning, skal endnu i Hans Joensens tid have været i forskellig brug i Duegården. Skibet kom ud ved egen hjælp. En anden gang, sandsynligvis i forrige århundredes første halvdel, strandede et skib uvist af hvilken nationalitet, ved *lógvin* og blev slået i stumper og stykker. Ingen af besætningen reddedes. Dette skib er senere blevet kaldt 'Saksunarskipið'. Rælingen fra vraget blev brugt som *ývirsyll* i gårdens hølade. Høladens midterste tværbjælke, *biti*, og røgstuens østligste bjælke er tildannet af tømmer fra dette vrage. Det samme skal gælde hele det gamle, nu nedrevne beboelseshus á Kvíggjhamri.

Ifølge traditionen skal det ældste beboelseshus på Duegården have ligget dér, hvor nu høladen ligger.

¹⁰ *merkur* sing. *mørk*, som jordmål, et stykke jord, hvis størrelse og omfang varierer fra under 4000 m² til over 8000 m². Jfr. Joensen J. P. 1980, 19 ff. Ifl. jordebogen 1584 var den oprindelige jordfordeling mellem bygdens tre gårde med 8 mk. til Svartá (bruges senere delt i to store brug) og 10½ mk. til henh. Duegården og Kvíggjhamar.

Det menes, at det har været anbragt der for ligesom at søge lidt læ mod kastevinde, som er ret voldsomme i Saksun. Men huset blev flyttet, fordi Skipá engang strømede over sine bredder, *áarloþ*, og tog en masse store sten med sig.

Øst for høladen ligger den gamle kvannegård, som forhen ikke strakte sig længere end til tomterne af det gamle muldgærde, men blev udvidet til høladens nordvestlige hjørne af Jákub í Nesinum, der var tjenestekarl og smed i gården. I udvidelsen blev bl.a. plantet rabarber.

Vest for høladen ligger høgården, hvor man plejede at sætte hæs, *des*, af alt det høg, som man ikke fik plads til inde i selve laden. Hæssene blev anbragt på en særlig stensætning, *støði*, så der kunne være bedre træk, *gjóstur*, op igennem hæsset og høet på denne måde bedre holde sig tørt.

Kornmøllen blev opført for ca. hundrede år siden under ledelse af Per í Nesinum. Der var to sluser i åen ovenfor med 4-5 meters mellemrum til at slå fra, når møllen ikke var i brug. Nogen egentlig dæmning har der aldrig været, men man plejede at lægge et par store sten tværs over Skipá for at få noget af dens vand til at løbe over i mølleåen, og når sluserne var fra, løb det tilbage igen over i Skipá. Møllestenene ligger nu nede i åen.

Ved stien hen til møllen mellem denne og høladen løber en bæk, hvorfra man hentede vand til husholdningen, *lækja*. I denne bæk er der en *barkhella* med en *barkkulla*. En anden og langt større *barkhella* med syv *barkkullur* ligger i Skipá.

Smedjen er lavet af Hans Joensen og den nuværende bonde Johannes Joensen i forening. Blæsebælgen, *smiðjubjølgurin*, har Johannes Joensen købt af norske hvalfangere við Áir. Forud for smedjen var her kostald, kaldet *lítlaflós*. I Hans Martin Joensens tidligste barndom havde huset fire båse, *básar*, senere to. Denne stald var lavet af sten og græstørv, *grót* og *flag*.

Af de to forrådshuse, *hjallar*, er den nordligste yngst. Hans Joensen skulle kunne huske, at den blev bygget. Jernbåndene over taget og fortøjningerne er ret nye.

Nathuset er opført af Hans Joensen, men der stod

et før dette, som faldt ned. De to møddinger, *køstar*, den hvorover nathuset står og den, der ligger lige ved den sydlige staldør, var beregnet til almindeligt kreaturmøg. Møddingen ved tøndens midt på tunet var beregnet til køkkenaffald af ikke letfordærlig art såsom kartoffelskræller og æggeskaller, som hønsene kunne få lov at skrabe i. Affald af letfordærlig art blev båret længere væk fra huse- ne, f.eks. hen i åen. Asken blev båret hen i askemød- dingen, *øskudungin*, der lå på skrænten vest for gård- komplekset. Ajlebeholderen har Hans Joensen op- ført. Før løb urinen fra køerne blot væk gennem et hul under kostaldens syddør.

Dér, hvor tomterne af *varðahjallurin*¹¹ ligger i kort afstand fra Johannes Joensens beboelseshus, lå tid- ligere et *sodnhús*, som samtidig blev brugt som smed- je. Men det nedbrændte en aften, efter at folk havde forladt det. Den nævnte hjeld, som Hans Joensen havde opført, var blevet ødelagt af en storm i vinten- ren forud for vor undersøgelse.

Efter at sodnhuset var brændt, benyttede man sig en overgang af sodnhuset á Kvíggjhamri, indtil Hans Joensen byggede et nyt noget øst for det nu- værende nye beboelseshus. Her havde han så samti- dig sin hestevogn, som han anskaffede sig, da vejen til Hvalvík blev færdig for 17 år siden, d.v.s. 1932.

Et par meter nordøst for den sydlige hjeld stod engang en anden, der faldt sammen eller blev taget ned for mange år siden.

Det ene *gróthús* det som ligger længst borte fra sethuset, er ret nyt. Det blev bygget som afløsning for et andet, som lå lidt længere oppe under fjældet mod nord. De to nuværende grothuse rummer hver 90 hestebyrder, *klyvjar*, af tørv, tilsammen altså 360 *rossleypar* (tremmekasser).¹² Det var gammel skik på gården altid at brænde årsgammel tørv. De to grot- huse rummer tilsammen et års forbrug, og alle går- dens øvrige gemmesteder for tørv, *kráir*, i udmarken rummede ligeledes et års forbrug (fig. 27). Hele året igennem når man fandt tid dertil for alt det øvrige arbejde, gik man efter tørv, som man bar hjem til grothusene, efterhånden som beholdningen af forri- ge års tørveskær blev brugt.

En *varðahjallur* – en sådan har i modsætning til

hjedene helt af træ gavle af løst opstablede sten uden bindemiddel eller fyld imellem – har stået nede på næsset vest for kirken og en anden nede ved Pollur et stykke vest for bådehuset. I disse hjeld plejede man at hænge fisk og grindehvalkød til tør- ring. Efterhånden som det blev tørt, bar man det op til de andre hjeld på gårdspladsen, hvor iøvrigt lammekødet blev hængt til tørring. Mellemrummet mellem tremmerne i de sidst nævnte hjeld var noget mindre end i *varðahjallar*, man mener af hensyn til rottefaren.

Det nuværende *neyst* er bygget af Hans Joensens bedstefader og en mand á Kvíggjhamri, som hed Tróndur. Det skete som afløsning af et andet, der lå lige vest for, og hvoraf tomterne endnu kan skimtes. Neystet kaldes nu Tróndarneyst. Et savelad, *sagu- lað*, ligger også nede ved Pollur. Det tilhører de to gårde Kvíggjhamar og Duegården i forening.

Et gammelt sagn beretter, at der engang skal ha- ve været blot et *haft*, fårehilde, og en *rætt*, stenbygget indelukke til at drive får ind i, i Duegården. Denne rætt skal have ligget i *geilin*, kreaturgangen lige øst for de to nuværende hjeld. I Hans Joensens bedste tid var to *rættir* i brug, en inde ved Saksunarvatn, opført af Hans Joensen til afløsning af en anden lige ved, og en som lå nede i *gjógvín*, fjældkløften lige vest for broen ved den sti, der forbinder Kvíggjha- mar-Duegården med Svartágårdene. Også denne rætt var opført af Hans Joensen til afløsning af en anden, der lå endnu længere ude mod vest. Men den bruges nu ikke mere, idet der altid ruller sten ned over den, bl.a. er et hunfår, *ær*, blevet dræbt her af en sten. I stedet har Johannes Joensen opført en ny rætt lige øst for bøgærdet syd for vejen.

Dyrehold

Fårebestanden har altid holdt sig på ca. 240 dyr. Gennemgående blev der slagtet ca. 135 årligt i to omgange. Den første ved *Veturnatur*, 14. oktober,

¹¹ *varðahjallur* har gavle af løst stablede sten og tremmevægge, se Stoklund 1963, s. 40 og note 11.

¹² Skarði J. av 1955-56 og samme 1978, 6-13.

kaldet *skurður*, den anden ved *Allahalgannadag*, 1. november, kaldet *klipping*. Ved disse lejligheder plejede man at tilkalde fremmed arbejdskraft husmænd og mindre odelsmænd f.eks. fra Hvalvík og Vestmanna. Som løn fik de et lam for hver omgang. Ud over disse faste slagtetider slagtede man af og til lam til julen. De blev kogt og saltstrøede og spist som *skinsakjót*. På samme måde behandlede man selvdøde får, *deyðseyðir*, når de blev fundet i tilstrækkelig god tid.

Uldaftagningen af fårene fandt ligeledes sted i to omgange: *fyrri gonga* skete omkring *Jóanssøka*, 24. juni, hvor der var uldaftagning i al almindelighed, og *seinna gonga* omkring *Syftunssøka*, 2. juli, hvor man tog ulden af alle undslupne får fra første omgang og desuden også af dem, som man mente havde for lidt ny uld, *filing*, første gang. Også ved denne lejlighed tilkaldte man fremmed hjælp, der blev aflønnet med ulden af et lam for hver gang. Ulden blev båret hjem i *leypar*, tremmekasser, og lagt ind på gulvet i den nordlige hjæld. Fårene gik ude hele året, og kun en enkelt, svag *veðragjólingur*, vædderlam, fik lov at gå løs inde i *lítlafjós* om vinteren og blive fodret med hø. Fårene kom ind på indmarken, når man var færdig med mejningen midt i oktober, og blev drevet ud igen, inden man begyndte med såningen af korn sidst i april.¹³

Som regel har man haft fire køer og en kalv på gården. Bygden havde fælles tyr, som gik på omgang mellem de tre bylinger, der hver havde den fire år ad gangen, sådan som det var vedtaget på grandestævnet. Tyren stod om vinteren sammen med køerne i kostalden ved sethuset.

Om sommeren stod kalven i *lítlafjós* om natten; om dagen stod den tøjret et eller andet sted i indmarken. Køerne og tyren gik om sommeren ude hele døgnet; om vinteren stod de som nævnt tøjret i kostalden med et uldent reb om halsen. Rebet var bundet med en *ferastaknútur*, eller når rebet var godt langt med en *lykkjuknútur*. De kreaturer, som stod ved gavlvæggen, blev tøjret til væggen ved de jernøskner, som var muret ind. I jernøsknerne sad en

svirvel af træ, *spæl*, som rebet blev bundet til. I staldens vestside, hvor der var trævæg, førte man bindselsrebet gennem et hul i væggen og bandt enden af rebet om et stykke træ, *sprita*.

Om vinteren malkede man køerne inde i stalden, om sommeren i udmarken, hvor køerne nu engang kunne befinde sig. Det var tjenestepigernes arbejde. De skiftedes til at passe køerne en uge ad gangen. Var det unge og livlige køer, det drejede sig om, bandt man dem om bagbenene med et kort, uldent reb, *haft*, når man malkede. Man sad aldrig på noget under malkningen, man sad på huk. Man malkede ned i en træbøtte, *dylla*, eller en mælkebøtte, *biði*, der er væsentligt større mindst på to *kannur* á 4 liter. Mælken blev derefter øst op med en lille øse, *ker*, i et stort kar, *stampur*, gennem en en si, *silá*. Det foregik ude i spisekammaret (rum 15). Derefter blev spande og bøtter skyllet i åen og stillet ind i en af hjældene.

Tjenestepigerne skulle også holde rent under køerne. De muede komøget ud af staldene ved at fylde det op i et trætrug, *sópatrog*, med hænderne og derefter bære det ud til en af møddingerne.

Denne fremgangsmåde kan belyses ved en iagttagelse, jeg kunne gøre på selve den første dag af undersøgelsen, hvor jeg sad nord for sethuset med ryggen til stalddøren, da den ældre, blinde broder kom ud fra kostalden med et *sópingartrog* fuldt med komøg. Truget var rektangulært med ellipseformede huller i kortenderne. Møget var klappet jævnt og net til på overfladen. Det blev båret hen til kanten af møddingen og tømt ud. Møget blev omhyggeligt blandet med møddingens øvrige møg, stadigvæk med hænderne, og trykket fast sammen med hænder og trug. Til sidst blev truget omhyggeligt rensset med græstotter, inden det og hænderne blev vasket og skyllet i den lille bæk, der løber forbi det nordøstre hjørne af kvannegården.

Efter dette indskud fortsætter traditionsoptegnelserne: Når en ko ansås uegnet til malkning, blev den slagtet; kødet blev ophængt og spist som *ræst kjót*. Det skete, at man lavede pølser af indvoldene. Hvis køerne skulle blive alt for besværede af lus, blev de vasket med kogt vand tilsat en god del to-

13 Om fårerøgt se Joensen R. 1979.

bak. Senere har man brugt at vaske dem med petroleum. I de senere år har man på grund af mangel på arbejdskraft haft for sædvane at have køerne stående på stald om natten i sommertiden. De bliver så malkede, inden de bliver sluppet ud om formiddagen, og malket anden gang efter at de er drevet hjem om aftenen.

Tre heste har været det almindelige på gården. Hestene gik ude hele året og blev kun brugt, når tørvne engang i juli måned skulle transporteres hen til gemmestederne, *kráir*, sing. *krógv*, i udmarken. I denne tid holdt man dem indelukket på en hestegræsgang, *rossatrøð*, der nu befinder sig øst for bøgærddet syd for vejen til Hvalvík. I særlig strænge vintre kunne hestene finde på at ty ind på gårdspladsen, hvor de da muligvis kunne få en smule hør, og et føl fik lov at stå inde i lítlafjós.

Når en hest blev for gammel, blev den dræbt, noget som man ikke måtte snakke for højt om hjemme på gården. Hesten blev derfor dræbt ude i udmarken. Manke og hale blev skåret af, huden flået og kadaveret gravet ned.

Som regel har man haft to hunde og to katte. Hundene holdt til i *hundakrubban* i røgstuens nordvestlige hjørne. Hunhvalpene blev druknet i en indsø øst for kirken, hanhvalpene solgte man. Kattene holdt til under alkovesengene i røgstuen, hvorhen de kom gennem et hul i væggen inde fra rum 5. Kattekillingerne blev druknet i samme indsø som hundehvalpene.

Af høns har man haft en 5-6 stykker, som lagde æg i røgstuens østligste alkove, jfr. den nuværende indretning i rum 2. Man havde desuden 2-3 ænder, som havde deres eget lille hus et eller andet sted, sidst et mellem de to hjeld. Høns og ænder holdt man udelukkende for æggene, der blev spist som middagsmad. Når hønsene og ænderne blev for gamle til at lægge æg, blev de slagtet og smidt væk. På grandstævne havde man vedtaget, at man ikke måtte holde mere end et gåsepar for hver to merkur jord. I de senere år har man i Duegården haft to gåsepar, som havde hver sit hus et eller andet sted i nærheden af gårdens huse (fig. 28). Man slagtede gæs i slutningen af november, flækkede dem, salt-

strøede dem og hængte dem derefter op til tørring. De blev spist rå.

Jordbrug

I begyndelsen af juni skar og rejste man tørv, *reisa torv*. Imellem Jóanssøka og Syftunssøka¹⁴ vendte man tørvne, *miðskifta*, og omkring midten af juli fik man dem transporteret til gemmestederne i udmarken under benyttelse af hestene, *reiða torv*. Til transport med hestene havde man gennemgående seks transportkasser, *rossleypar*, og tre kløvsadler, *klyvberar*, hvis faste plads var i høladen. Kløvsadlerne blev lagt på hesteryggen med svære uldtotter, *tóar*, under og fæstet til hesten med uldne reb om bringen og under halen.

Den 12. august, *gamla Ólavsøka*, begyndte høhøsten, som under almindelige omstændigheder varede til ind i midten af september. Efterhånden som høet blev slået og tørret, blev det lagt sammen i store stakke, *sátur*, rundt omkring på indmarken. Om natten blev høleerne sat ind i høladen, men om vinteren var deres plads oppe på loftet i stuehuset, hvor lebladene blev løst fra skaftet og smurt ind i talg for ikke at ruste. Også høbærerebene, *høyberareipini*, lå om vinteren oppe på loftet, under høhøsten hang de over tværbjælkerne i røgstuen om natten. Slibestenen, *hvørvisteinurin*, som i denne tid var særlig meget i sving, havde sin faste plads i høladen.¹⁵

Man rørte aldrig høet om søndagen, uanset hvor godt vejret end var. Først når det lakkede noget ud i september, og store dele af høet endnu ikke var tørt, begyndte man at arbejde med det om søndagen. En pæn dag i september, når alt høet var tørt, sendte man bud efter fremmed arbejdskraft. Høet blev båret ind i høladen, og det, som ikke fik plads dér, blev

¹⁴ d.e. St. Hansdag 24. juni og St. Svitunsdag 2. juli. St. Svitun, engelsk helgen, død som biskop i Winchester 862. Relikvier af ham fandtes i 'Saint Svithun's Skrin' i Stavanger domkirke. Sandsynligvis blev dyrkelsen af ham overført til Norge (og Færøerne) af Stavangers første biskop Reinald, der var englænder og vistnok fra Winchester.

¹⁵ Nyman A. 1958, 101-106.

sat i hæs, *des*, udenfor i høgården. Husbonden skænkede som regel en snaps for hver byrde hø, som kom ind, og når arbejdet var endt, var der om aftenen stor fest og dans i stuen.

Sidste halvdel af september var beregnet til op-tagningen af kartofler. Kartofflerne blev lagt i jorden i midten af maj, gerne i lidt regnvejr, men på den anden side måtte læggekartoflerne være absolut tørre, når de blev lagt i jorden. Man havde to dyrkningsmetoder. Den ældste, *suðuroyarvelta*, gik for sig på den måde, at man skar grønsværen af dele af indmarken i flade, tynde firkanter ca. 60 × 60 cm. Derefter blev gødningen spredt på den bare muld, kartoflerne lagt ovenpå gødningen i rækker og til sidst dækket med græstørvene med græsset nedad. Når kartoflerne var taget op, kunne man bare lægge græstørvene på plads igen. Men denne dyrkningsmåde havde den ulempe, at indmarken blev så ujævn.

I de senere år har man derfor brugt den nyere metode, som kaldes at *knæskjóta* eller *knævelta*. Den går ud på, at man skærer grønsværen af i rigelig tykke græstørv, som bliver lagt på plads igen med græsset nedad. Derefter bliver græstørvene gennemhakked, *saksað*, med en spade, *haki*, den løse muld skubbet op i rygge og i mellemrummet mellem ryggene lægges gødningen og der ovenpå kartoflerne. Så skubbes mulden over igen, så marken bliver nogenlunde flad. I juli engang, når kartoflerne var kommet op, blev de hyppet. Forhen tog man kartoflerne op i sidste halvdel af september, men i de senere år har man foretrukket at lade dem stå i jorden vinteren over og tage op, efterhånden som man har haft brug for dem.

Til korndyrkning brugte man dyrkningsmetoden *reinaavelta*.¹⁶ Såningen fandt sted i slutningen af april. Når man såede, havde man sæden foran sig i en pose, som hang i en rem om halsen. Man kastede sæsæden langt ud til siderne, for at den kunne spire så jævnt som muligt.

Man plejede at regne med, at indmarken ikke

måtte bruges som græsmark i mere end ti år ad gangen, da den ellers let blev overgroet af mos. Det var derfor, man dyrkede korn og kartofler rundt om i marken, skiftende fra år til år. Hvad der blev tilovers af gødning, efter at kartoffel- og kornmarkerne havde fået deres andel, blev spredt ud over indmarken i et tyndt lag, i det man stadig iagttog ovennævnte rotationsprincip. Gødningen blev båret fra møddingerne i *tøðleypar* (*tøð* = gødning). I reglen havde man tre af den slags; de havde deres plads i kostalden. I de senere år fandt man også på at bruge køernes urin som gødning. Urinen opsamledes i ajlebeholderen, som Hans Joensen byggede. Han lavede også den *landleypur*, en lukket trækasse, som urinen, *land*, blev båret på marken i. Også den havde sin plads i kostalden.

Kornhøsten gik for sig i begyndelsen af oktober. Det var mændene, der skar kornageren. Kvinder og børn samlede de afskårne strå sammen og bandt dem i neg, *bundi*, af tykkelse omtrent som omkring midjen på en almindelig mand. Negbåndene, *kornbendlar*, var snoet af hø ved hjælp af en *bendlasneis*. Negene blev derefter lagt i række på kanten af agerlodderne, *teigar*, hvor de blev liggende et par dage; det kaldte man *at seta upp í skrúgv*. Dernæst blev negene båret hen til beboelseshuset, hvor de blev lagt op på taget i to rækker med aksene op imod husets mønning.

Til den videre behandling af kornet blev *ripara-træið* hentet frem fra en af hjeldene, hvor det stod, når det ikke var i brug. Træet blev sat op i røgstuen sydøstlige hjørne, og jernkammen, *riparin*, taget ned fra loftet og sat på træet. Det var kvindernes arbejde at rive aksene af, *at ripa*. Negene blev taget ned fra taget, efterhånden som arbejdet skred frem. Blev det regnvejr, mens dette arbejde stod på, blev negene sat ind i en af hjeldene.

Stråene, som aksene var revet af, blev så bundet sammen i bundter, *hólgar*, der var så tykke, at man godt og vel kunne spænde om dem med begge hænder; de blev bundet med *hólgabond* af sammensnoede halmstrå. Bundterne blev båret ud i sodnhuset, hvor de blev lagt op på lægterne, *sodnspøllir*, over ovnen. Bundterne blev lagt på tværs af lægterne,

¹⁶ For denne ret komplicerede jordbearbejdningsmetode findes en skematisk fremstilling i Joensen J. P. 1980, s. 26 ff.

der var 22 i antal og som var to tommer høje og tre tommer brede. Aksene blev derefter båret ud og lagt ovenpå halmbundterne i et tykt lag. Gløder blev hentet fra ildstedet i røgstuen og lagt i munden af ovnen, *sodnmunni*, og tørringen af aksene kunne begynde.

Det var tabu at nævne ordene *eldur*, ild og *kveistur*, fejkost, lavet af sammensyede fuglevinger, i sodnhuset, mens arbejdet her stod på, man måtte sige *eimingur* og *kvínus*. Efter et døgn forløb kunne man regne med, at kornet var tørt. Aksene blev så lagt ud på gulvet. Tærsekæp og drøftetrug, *treskitræ* og *tíningartrog* blev bragt ned fra beboelseshusets loft. Som regel var to tærsekæppe og to drøftetrug i sving, altså to tjenestepiger i arbejde.¹⁷ Tærskningen og rensningen af kornet kaldtes tilsammen *at lata av sodninum*. At tærse kaldtes *at treskja*, at drøfte for at skille avnerne fra kærnerne *at tína* eller *foykja dumbu*.

Når kornet var færdigtærsket og rensat, blev det båret op på loftet i bolighuset, hvor det blev fyldt i kasser og tønder. Man regnede med, at en *sodnur*, så meget som kunne tørres af korn i en omgang, kom til at beløbe sig til 24 *kannubærar* eller en halv tønde; en *kannubæri* er 1/6 skæppe. I Hans Joensens bedste tid såedes 3-4 tønder over et areal af tre *sátulendir*, og høstudbyttet kunne beløbe sig til ca. 15 tønder. Et *sátulendi* er et mål græsland, hvoraf kan fås så meget hør, som går til en høstak.

De stråbundter, som lå over ovnmundingen, måtte skiftes ud for hver tørring af hensyn til brandfaren, de øvrige udskiftedes for hveranden. Halmen blev ikke brugt til noget som helst, en enkelt gang kunne man dække høhæset med halm, som man stak ind under de høbånd, *bendlar*, der var lagt over hæset. Det skete, for at regnvandet ikke skulle drive ned i høet. Ellers blev halmen smidt væk eller brændt. Men det fortælles, at man før har brugt halm til tækning af udhusene, bl.a. skal bådehuset og høladen engang have været tækket med halm. Det vides ikke, hvordan disse tage var konstrueret, blot at halmen måtte have en ganske anselig tykkelse for at kunne holde, og den måtte skiftes ud for hvert tredje år.¹⁸

Kornet maledes til mel på vandmøllen, og man sørgede altid for at have et rigeligt lager af mel. Håndkværnen blev kun brugt, når lange tørkeperioder gjorde det umuligt at bruge møllen. Som regel fyldte man korn i en kurv af flettet strå, *tæga*, maledet det og fyldte derefter melet på bøtter eller kar, *stampar*, som anbragtes inde i spisekammeret.

Fuglefangst

I begyndelsen af juni måned plejede man at tage lunde- og lomvieæg. Bjerglinerne, *bjargalínur*, lå oppe på loftet om vinteren, og når man var færdig med at benytte dem, blev de hængt til tørring i en af hjeldene og derefter lagt op på loftet igen. Net til fangst af lunder havde en-tomme masker, lomvienet en smule større. Til knytning af nettene brugte man en *ryðjingarnál*, som var lavet af træ, ben eller *royðrartáku*, hvalbarder, som drev i land ved kysten, og knuden, nettene blev bundet med, var *tvørknatur*. Stængerne til nettene, *stangartrø*, lå til stadighed nede i bådehuset, mens nettene, *stangararmar* og *stangarhorn* om vinteren lå på loftet.

De fangede fugle blev plukket i røgstuen, og når fangsten var særlig stor, plejede man at få fat på kvinder andre steder fra, f.eks. i Hvalvík, til hjælp ved dette arbejde. De afplukkede fjer blev ikke egentlig rensede, men puttet i en sæk, som i solskin og frisk vind blev lagt udenfor huset.

Tidligere flåede man fuglene, saltstrøede dem og hængte dem op til tørring. Nu nedsalter man dem i tønder.

¹⁷ Arbejdet i sodnhuset med tørringen og den påfølgende tærskning var udelukkende kvindearbejde, se Rasmussen H. 1955.

¹⁸ I 1947 optegnedes efter Jóan Pedersen, født 1865 i Sand, om fremgangsmåden ved halmtækning. Halmen, der havde samme funktion som næveren, blev lagt over lægterne, men ikke bundet på, blot presset ned, så den lå i et jævnt lag. Man begyndte nedefra på taget og fortsatte op til mønningen, og hele halmlaget dækkedes med græstørv, der blev stukket op under de overliggende og fastholdt med tre småpinde, *sneisir*, i hver tørv.

Vask

Ulden vaskede man først i urin. Man fyldte en stor gryde fra tønden i kostalden, der indeholdt menneskeurin. Derpå blev den hængt over ilden i røgstuen. Ulden blev lagt i en anden stor gryde eller balje, og så blev den varme urin øst på ulden, der blev vasket igennem med hænderne, hvorefter den blev båret ud og skyllet grundigt i åen. Derefter blev den vaskede uld bredt ud over græsset *á Heygum*, højen vest for husmandsbruget *á Mýrini* for at tørre (fig. 14). Såfremt urinen endnu var varm nok, kunne den bruges til endnu en gang vask. Uldvaskningen var tjenestepigernes arbejde og gik for sig i juli måned og måtte være færdigt, inden høhøsten begyndte. Indtil vaskningen fandt sted, lå ulden i den nordlige hjeld, og når den var vasket og tørret, blev den lagt op på loftet, klar til videre brug.

Tøj vaskede man i baljer med varmt vand. Det foregik inde i røgstuen. Inden man begyndte at bruge sæbe, har man brugt at lægge en klump talg i en tot uld i vandet. Det skulle skumme, *hálka*, så godt. Når tøjet var vasket, bar man det ud i åen, skyllede det og hængte det op til tørring på nogle stænger, *heingingartrø*, som lå på tværs af bjælkerne i hjeldene, eller – såfremt det var linned og strømper – på tørrestativet, *snóramir*, over bilæggerovnen i stuen. Det vaskede linned lagde man på bleg, *á blik*, derefter skyllede man det i åen en gang, inden man hængte det op til tørring.

Redskaber gjorde man rene ved at skure dem med sand nede i åen.

Når man vaskede sig selv, foregik det også i røgstuen. Når man vaskede hænder, plejede man ofte først at dyppe dem i urin. Foruden hænderne vaskede man sig i ansigtet og på fødderne, altsammen i en spand vand, som man selv hentede fra åen. Håndklæde til at tørre sig med i ansigtet hang i stuen, til det øvrige brugte man et posehåndklæde (d.e. sækkelærred), som hang i røgstuen. Nogen

19 *pulshosur* er tykke, uldne overtræksstrømper, som især bruges i snevejr.

20 Om brugen af planter til farvning og garvning, se Rasmussen R. 1950.

skelnen mellem persons anseelse med hensyn til brug af håndklæderne har man ikke kendt. At vaske sig over hele kroppen har man ikke gjort meget ud af.

Forarbejdning af ulden

At skille de bløde uldhår fra de grove dækhår kaldes *at nappa*, og det var både mandfolke- og kvindfolkearbejde. Men spindingen af ulden var mandfolkearbejde, jfr. de mange holdere til rokkehjul i røgstuen. Ulden af skindene af de slagtede lam, *skinnull*, blev vasket på samme måde som *várullin* og blev altid spunden sammen med denne.

Hvad der blev solgt af uldvarer, var altid strikket af dobbelt tråd, og til eget brug altid af tredobbelt. *Samfingin ull*, usorteret uld, blev brugt til decideret udetøj som vanter og pulshoser.¹⁹ Til salgsvarene brugte man *broddur*, de yderste, grove hår af ulden, til eget brug *rót*, der er kortere og blødere end *broddur*.

En væv stod forhen i stuen, nu står den oppe *á Mýrini*. Hans Joensens søster, der blev jordemoder på Viðareiði, var den sidste i gården, som vævede med den. Til vadmél havde man dobbelt islæt og enkelt trend. Til sengetæpper, *rekkjuváðir*, brugtes hovedulden af fårehovederne til islæt og blød *samfingin ull* til trend. Til dyner og puder anvendtes tvist fra handelen til trend og almindelig spunden uldtråd til islæt, siger Hans Martin Joensen, men søsteren hævder, det var omvendt.

Vadmél blev farvet. Til sort brugte man *sortugras* (*geranium silvaticum*) og til brunt *steinamosi* (*parmelia saxatilis*).²⁰ Trøjer blev ikke valket, men vasket i urin og skyllet i åen. Vadmél og strømper valkede man i en gryde med varmt vand, som man trampede i med fødderne, hvorefter tøjet blev skyllet i åen. Alle disse forannævnte arbejder blev udelukkende gjort af kvinderne. Det gjaldt også sådan noget som at lave skotvinger og strømpebånd.

Manke- og halehår fra hestene blev skåret af i juli måned. Hårene blev redt igennem med en uldkam, *togkambur*, eller med en kniv, så spundet til tråd på en håndten, *bandasnelda*, og derefter slået til reb til

høbæring, *hoyberareip*, og til brug i fuglebjergene, *bakkareip*. Rebslagningen skete på en *snørisgøgn*, som endnu findes i gården.

Forarbejdning af huder og skind

Kohuder og huden af krydset på hestene blev brugt til udefodtøj for mandfolkene. Resten af hestehuden var ubrugelig, da den var for tynd. Ude brugte kvindfolkene sko af kalveskind. Til indendørs brug havde begge parter sko af fåreskind.

Ko-, kalve- og hestehuder blev tilberedte på følgende måde: Først blev huderne tørret på tværbjelkerne i hjeldene og derefter blødt op og hårene raget af. Så blev huderne lagt ned i en balje og overhældt med en ikke for varm *barkløgur*, lud lavet af tormentilrod. Til sidst blev huderne hængt op og var færdige til brug.

Det menes, at fåreskindene forhen fik samme behandling, men nu bruger man følgende fremgangsmåde: Først bliver skindene lagt hen til forrådnelse, derefter bliver de vaskede og ulden revet af, og til slut bliver de lagt i en balje og barkløgur hældt over.

Til garvningen benyttede man *bark*, roden af *potentilla erecta*, som man plejede at rive om sommeren. Hvad man ikke fik brug for med det samme, lagde man i et hul i jorden, *barkhola*, et eller andet sted i nærheden af beboelsen og dækkede hullet til med en græstørv. Potentil-(eller tormentil)rødderne blev knust ved at blive banket på *barkhellan* med en aflang sten, som ellers stod kilet fast mellem stenene i høladens væg. Når rødderne var knust, blev de kogt, og det var dette, der kaldtes barkløgur.

Man mener, at det andre steder har været brugt at knuse rødderne ganske fint og smøre det knuste

på skindene i stedet for at hælde barkløgur over. Denne fremgangsmåde skulle give skindene en pænere farve, men det var meget trættende at knuse rødderne så fint, og i Saksun har det ikke været brugt.

Skoene af fåreskind blev syet med ulden tråd. Hudeskoene blev syet med *soymi*, som er sener fra grindehvaler.

Sælsskind mener man blev forhen vasket i urin og derefter smurt med savsmuld. Nu vaskes de i en sodaopløsning, tørres og tilsidst vaskes de i allun.

Det bånd, der fastholder åren til åretolden, *homlubond*, forfærdigede man af tynde strimler, som blev skåret af grindehvalernes forluffe, *baksl*, rygfinnen, *horn*, og partiet nærmest halen, som kaldes *hamarskjølur*. Strimlerne blev hængt i hjeldene med en tung sten i enden.

Belysning

I røgstuen og de to køkkener skete belysningen med *kola*, en skålformet lampe af jern med en væge af plantemarv. Lampen brændte med tran, som smeltedes af spæk fra hovederne af grindehvaler. Spækket blev skåret i små bidder og hængt i en gryde over ilden i røgstuen. Trannen fyldte man i grindemaver, som hang nede i bådehuset. Det, der blev tilbage efter smeltningen, brændte man.

I glasstuen var belysningen lys af smeltet talg, som blev støbt i lyseforme. Vægen bestod af købt garn, *ljósagarn*.

I kostalden brugte man *anari*, som er et svagt lys, en 'vågekone'. Det bestod af et glas med prop, der havde et hul ned igennem for en væge, der nåede ned til trannen i glasset.

Bebyggelsen på Koltur

I modsætning til Saksunardalens fritliggende gårde er bebyggelsen på Koltur et godt eksempel på den færøske *býlingur*. Koltur er den mindste, beboede ø i den færøske øverden næst efter Store Dímun med sin eneste gård, idet den på undersøgelsestidspunktet i 1949 blot bestod af fire brug og en befolkning på godt en halv snes.

Øen har en meget karakteristisk udformning. Nordligst rejser fjældet sig til 478 m i Kolturshamar, der ud imod kysterne falder i bratte afsatser, *hamrar*, gennemfuret af kløfter. Ned imod bygden forløber fjældet derimod i en forholdsvis blød kurve, der ved øens sydende påny stiger i det 100 m høje Fjallið. Mellem disse to højder ligger bebyggelserne og det dyrkede areal (fig. 30).

Midtvejs nede på den nordlige fjældskråning, hvor stejleheden ikke mere er så udpræget, løber et gærde af sten og tørv tværs over øen. Det markerer grænsen mellem fårenes og køernes græsgange. Neden for gærdet holder hornkvæget til sommeren igennem, og fårene søger man at holde oven for gærdet på fjældgræsgangene indtil Kyndelmisse, 2. februar. Først derefter får de lov til at søge ned på de lavere græsgange, og ved påsketid, når læmning- en tager sin begyndelse, kommer de ind på selve indmarken.

Som vanligt for øerne har Koltur lodrette fuglebjerger mod vest med enkelte fritstående klipper; østsiden derimod skråner jævnt mod søen, og her ligger husene og den dyrkede indmark, *bøur*, der i sin helhed ligger hen som *teigalendi* med lange og smalle agre, *teigar*, der snor sig efter landskabets kurver. Det er et ejendommeligt og smukt syn at se en hel bø, kranset af sit bøgærde, opdelt på denne måde. Og det er også en sjældenhed, for få eksempler findes herpå på Færøerne.

21 Svabo 1959, 1391 (= s. 374): »Bøjgden ligger paa den østere Side og har 2 Bøjlinger, nori uj Gjери, Hajmi uj Gêari«.

Øens fire brug er placeret i to bylinger: *Norðuri í gerði* mod nord og *Heimi í húsi* mod syd, hver bestående af to gårdbrug.²¹ Som andre småøer har Koltur erfaret affolkningen, for allerede på undersøgelsestidspunktet havde ikke alle brugene 'normale' husstande. Blot en af de fire familier bestod af mand, kone og småbørn.

Den nordlige byling havde mistet sit gamle præg, så undersøgelsen koncentreredes om bylingen *Heimi í húsi* (fig. 31). Om den kan generelt bemærkes, at den i det store hele giver et fuldgyldigt og kun lidt ændret billede af gammelt, færøsk bondebrug og dets organisation.

Mest ændret er beboelseshusene både i det ydre og i plan, idet de gamle vægge af sten og græstørv er fjernet for størstedelens vedkommende. I stedet er kommet nyere stenvægge, udmuret med cement, lige som disse vægge er rykket nærmere den indvendige panelklædning. På den østlige gård er stenvæggen desuden på et stykke erstattet af en trævæg. En endnu mere iøjnefaldende forandring er forårsaget af de to stuehuses tagklædning, idet de gamle græstørvstage er afløst af asbestplader.

Hvad anlægsplanen angår har begge beboelseshuse været udsat for ændringer, idet det vestlige hus har fået sit fjós ændret til et beboelsesrum med kælder under, hvorved denne ende af huset rejser sig en del over den øvrige del af beboelsen. Det østlige hus har derimod endnu bevaret sit fjós, men har også fået omgjort sin rumfordeling.

En del af bylingen er nu ude af brug eller er ved at komme det. De gamle bådehuse ligger hen som ruiner eller er indtaget til andet brug, idet den gamle anløbsplads lige nord for bylingen er opgivet som for farlig. Anlægspladsen er i stedet flyttet op til den nordlige byling og udbygget med cementmure og -trapper. De gamle stensatte møddinger for tang, *tarakøstar*, er nu næsten helt borte, idet tangen ikke mere bjærges til gødning.

Kvannegårdene forfalder ligeledes, idet de ikke mere passes så omhyggeligt som før. En velholdt kvannegård findes dog stadig længst mod nordøst, derimod er den meget fine kvannegård rundt om Ragnar Thomsens séthus stærkt på retur, idet den vest og syd for huset ødelagdes af muld og sten fra vægge og tag, da disse fornyedes.

Barkhellan i bækken bruges ikke mere, og det samme gælder salthellan nede ved stranden. Sodnhuset er kun i sporadisk brug. Derimod bruges høgården stadig af Ragnar Thomsen, idet hans høhus er for lille til at kunne rumme hele avlen.

Vandforsyningen sker stadig væk på gammeldags vis. Alt drikkevand hentes ved den stensatte kilde nordvest for bylingen. Rengøring af brugsgenstande finder for en stor del sted i bækken, der løber gennem bebyggelsen. Det gælder ialtfald for den vestlige gårds vedkommende.

Tørvehusene er endnu i fuldt brug, idet tørv, der hentes i Skopen på Sandø, stadig væk er det vigtigste brændselsmiddel.²² Tørvne stables smukt og omhyggeligt i grothusene. Ande- og gåsehuse, bygget efter gammel skik, findes rundt omkring husene. Hønsene er nu delvis banlyst fra fjøsene, men en rest af denne brug findes hos Ragnar Thomsen. Men særlige hønsehuse er kommet til.

Stendigerne er i de fleste tilfælde velholdte. Enkelte steder har de dog fået lov at forfalde, hvor de ikke længere har nogen egentlig funktion som ved kvannegården omkring stuehusene. Derimod er kun få af de gamle led bevaret.

Den gamle vej nordpå langs stranden, der er delvis brolagt med flade sten, benyttes nu kun i ringe grad, idet man benytter den nye vej, som blev anlagt under krigen, og så skrår det sidste stykke over markerne, da den nye vej ikke er ført helt igennem til gårdene.

Fra bylingen udgår der forskellige stier. En sti fører hen til den stensatte brønd, en anden løber i vest-nordvestlig retning over markerne og gennem bøgærdet, der her har en primitiv stente, og derfra ud i udmarken. Den benyttes bl.a. som vej for malkepigerne, der dog også benytter selve bækløbet som vej, når de skal vestpå i udmarken. Endnu en

sti, der fører sydpå i bøen og til den sydlige del af udmarken, løber langs kystlinien.

I og om bebyggelsen findes en kraftig bevoksning af engkabbelejer, stargræs, rød bynke og syre. Mere tilfældige opstablinger af sten findes ved gamle gærder. Disse opstablinger hidrører fra nedbrydning af gamle huse og fra fornyelsen af beboelseshusenes stenvægge.

Den stedlige tradition

Den direkte iagttagelse under opmålingen af den sydlige byling suppleredes som ved Duegården med indhentningen af den stedlige tradition. Beskrivelsen af bebyggelsen og livet på Koltur bygger på de optegnelser, som Ulf Zachariassen foretog efter to af øens ældste beboere, som han har karakteriseret således:

Aftægtsbonden Niclas Niclassen fra Innari í búð; 73 år gammel, er rask, rørig og åndsfrisk, men plaget af gigt i det højre ben. Hvordan han fik den, er meget oplysende for færøske forhold i ældre tid. Lidelsen stammer fra engang, han var ude på fiskeri, hvor han var våd og kold om benet, idet han blev våd, idet båden lagde fra land. Men han måtte ikke beklage sig eller gøre mine til at låne tørre strømper fra nogen af de andre. Sligt sømmede sig ikke for en ung mand, som havde godt af at stifte bekendtskab med livets alvor og hårdhed jo før jo hellere.

Niclas Niclassen er meget interesseret i alle gamle ting og forhold. Men han beklager sig over, at i hans ungdom var interessen for alt, der var gammelt og nedarvet, stærkt svindende, og i denne tid er meget gået tabt. Hovedparten af oplysningerne i det følgende skyldes ham.

Hilda Thomsen stammer fra huset Uppi í búð, er 81 år gammel og fysisk svag, sidder stille på bænken ved komfuret hele dagen og kan ikke gå mere end fem skridt, så må hun hvile. Men hun er åndsfrisk og ved meget at fortælle. Nogle af øboerne mener, at

²² Svabo 1959, 483 (= s. 135): »I Koltur, hvor ingen Møgv (*mógvur*) findes, bruger man Soppatorv, det er Grønsværen selv, for at spare paa den gode Torv, som føres fra Sandøen«.

hun har lidt for meget af slægtsstolthed i sig, så hun har en vis tilbøjelighed til at overdrive, når hun beretter om det, som mænd og kvinder i hendes slægt har udført.

Hun er enke efter kongsbonden Rasmus Thomsen, Niðri í húsi, der er kendt overalt på øerne som en dygtig forsanger til dans. Hovedparten af de rent historiske oplysninger skyldes hende og desuden forklaringerne til de to beboelseshuses indretning.

Øens erhvervsgrundlag

Den velholdte bø og den frodige græsvækst vidner om, at bønderne har nedlagt et betydeligt arbejde i dyrkningen. Koltur havde da også fra gammel tid ry som en god kornplads. Det var således ikke usædvanligt, at bønder fra andre bygder hentede såkorn fra Koltur. Men afgrøden nås kun ved et slidsomt arbejde fra befolkningens side, især når den har været så ringe i antal som på undersøgelsestidspunktet. I konsekvens heraf anskaffedes i 1949 en motordreven græsslåmaskine til øen.

Lokal opfindsomhed havde tidligere lettet arbejdet med jorddyrkningen. I stedet for at nedmulde udsæden ved at hakke ageren igennem med den jernskoede træspade, *haki*, anskaffede man sig en slags harver, *akurrívur*, tunge træriver med jerntænder, hvormed mulden kunne gennemharves. Og efter nedmuldningen skulle jorden jævnes. Redskabet hertil var en træklatpe, *klárur*, men i stedet for den

spændte Kolturs mænd fjæle på fødderne og trampe på den måde marken til.

Naturforholdene på øen gjorde iøvrigt ikke agerdyrkningen lettere. På vestsiden er øen ret lav, sådan at brændingen om vinteren kan slå op over.²³ Engang i mands minde er bøgærddet faldet ned på grund af sø, som skyllede hen over det. Og den 4. marts 1913 blev en stor sten, vurderet til 15 tons, flyttet ca. 10 m af brændingen. Muligvis er der tale om den samme sten, som Lucas Debes i sin tid skrev om, da han omtalte brændingens kraft »udi Færø«. På grund af alt havvandet, som fyger ind over øen, har man været nødt til at gøde ekstra meget i indmarken. Man regner med ca. dobbelt så meget som andre steder.

Bjergning af tang til gødning har derfor tidligere været af vigtighed, og der har været møddinger, *tarakøstar*, til de enkelte brug. Tangen blev blandet med møg fra kostaldene og husholdningerne, inden det blev båret på marken til gødning.

Om korndyrkningen er følgende oplyst: Før man gav sig til at så, lagde man nogle kærner i en aflang græstørv og foldede den sammen. Efter tre dages forløb så man efter, hvordan kornet spirede. Man såede ikke ved at kaste langt ud til siderne, men lod blot sæden falde lige ned, efterhånden som man gik.

Når marken var mejet, og negene havde stået i *skrúgv*,²⁴ stillede man dem ind i høgården eller i et grothus op ad stenene med aksene opad. Var der rigeligt med træk, var det ofte ikke nødvendigt at tørre kornet *á sodni*.

Det nuværende korntørringshus, *sodnhús*,²⁵ der hører til gården Uppi í buð, blev flyttet til sin nuværende plads for ca. 50 år siden på grund af brandfaren (fig. 32). Det tidligere sodnhaus lå midt i bylingen og var kombineret med en tyrestald, der var fælles for bylingens to brug. Ifølge Hilda Thomsen skulle brugen af sodnhaus være indført af en kone fra Signabøur på Streymoy, der blev gift til gården Utari í stovu. Før den tid havde man tørret kornet i en *meis*, et uldnet udspændt over en træramme eller en tremmekasse, som blev hængt over arnen i røgstuken. Denne meis skulle kunne tage tre *kannubærar* (= ½ skæppe).

23 Svabo 1959, 782-83 (= s. 220): »Der ere enkelte Steder i Færøe, især beliggende ved Vesterhavet, hvor man klager over, at Søe-Røg, eller det af Vesterhavets Voldsomhed og Vindenes Styrke mod Søe-Kanterne, til Skum og Dunst slagne Søe-Vånd, der falder over Landet, ej alene fordærver Kornet, men endog tillige Udmarken selv ... især paa Kolter, som i sin Ækonomie er dalet saa meget af naturlige Aarsager fra det, den før har været, at ifald den ikke faaar Afslag paa den overdrevne Smørleje ..., saa kunde det rimelig ikke vare mange Aar, inden denne Æ kunde tabe nogle af sine Beboere«.

24 Svabo 1959, 1237-38 (= s. 340) beskriver de forskellige opsætningsmåder for det høstede korn. Jfr. Rasmussen H. 1955.

25 Svabo 1959, 1243 ff. (= s. 342 f.) + tab. XI. Jfr. Rasmussen H. 1955.

At *ripa* kornet før tørringen var husbondens arbejde. Det foregik tidligere inde i røgstuen, men der var et eget *riparingarhús* til gården Niðri í húsi. Det er senere blevet indrettet til færehus, *seyðahús*. Iøvrigt blev ikke alt kornet ripað og tørret på een gang. Det kunne ske, efterhånden som man fik brug for mere korn i vinterens løb. De to gårde Heimi í húsi plejede i almindelighed at få ca. 6 tønder korn hver om året, oplyser Hilda Thomsen.

Om korndyrkning har Niclas Niclassen yderligere oplyst: Kornet og det vil sige færøsk korn blev skåret med grindeknive. Man skar så meget ad gangen, som man kunne fatte om med en hånd. Det afskarne blev bundet i *bundi* af omfang som en mand omkring livet. Disse *bundir* blev i reglen ikke stillet op på marken, men lagt ud på ageren hængende ud over agerryggen. Senere blev de ført ind i et grotthus, der står yderst på Grothustangi, og stillet på roden op mod væggen. Her stod de så og tørrede (det skal bemærkes, at der her er tale om forholdene i den nordre byling).

Til rensning af det tærskede korn brugtes udelukkende drøftetrug, *tíningartrog*. Men til mel brugtes sold, *sáld*, som bestod af en rektangulær træramme med en bund af tyndt blik, der var gennemhullet med fine huller. En sådan træramme, men uden bund opbevares hos meddeleren. Den var dog til allersidst forsynet med en bund af ganske fin ståltrådvæv. Meddeleren havde hørt fortælle om, men aldrig set sold, der bestod af en træramme med bund af færeskind, hvori med en pind blev brændt ganske fine huller.

Efter rensningen af kornet fik kærerne avnerne, *dumban*; høns, ænder og gæs fik affaldskornet, *lættikorn*. Men gæssene kunne få rigtigt korn, når de skulle til at lægge æg, oplyser Hilda Thomsen.

Om brugen af halmen kunne Niclas Niclassen oplyse, at halmen fra Koltur blev regnet for at være god til tagtækning, fordi mus ikke gik i den.²⁶ Meget halm er blevet ført væk fra øen af folk fra bygderne rundt omkring, både fra Hestur, Skopun, Velbastaður, Norðradalur og andre steder. Det skete, mens meddeleren kan mindes.

Her på Koltur blev tækket med halm på den må-

de, at først blev der lagt halm et stykke op og der ovenpå tørv, og så fortsatte man op ad taget lige til mønningen. Der blev ikke stukket pinde i tørvene (jfr. Duegården), men lagt sten på. Nogle tækkede med så tykt et lag, at halmen næsten stod lodret ud. Det var udhusene, der blev tækket med halm. Et sådant halmtag varede ikke mere end tre år.

I de dage undersøgelsen stod på, var høhøsten i fuld gang. De forskellige faser heraf blev registreret ved en række fotos (fig. 34). Det gjaldt ligeledes hæssætningen i høgården. Begge gårdene i den sydlige byling har hølader, hvoraf den, der ligger til Ragnar Thomsens gård Niðri í húsi, er placeret ved en stor, åben plads, *hoygarðurin* (fig. 37), der er fælleseje for hele bygden dog således, at Heimi í húsi kunne have alt sit hø stående her, mens Norðuri í gerði havde ret til at sætte hø af 2 merkur indmarksjord fra hver af den nordre bylings to gårde. Men høgården bruges nu kun af Ragnar Thomsen, da hans hølade er for lille til at rumme hele avlen. Øens øvrige bønder har tilstrækkeligt store hølader til at rumme deres avl (fig. 35).

I høgården sættes høet i hæs, *des*, på en stakkefod, *støði*, af store sten (fig. 36). Man har her en fremgangsmåde, som man mener ikke er kendt andre steder på Færøerne, idet man efterhånden som desen bliver mindre ved fodringen i vinterens løb, piler de løse sten fra stakkefoden op og lægger dem til side. Man antager, at det sker for at få så god træk som muligt op gennem høet.

Størrelsen af koholdet på Koltur er ikke oplyst. Til den sydlige byling har der i hver af gårdene været båse til 3-4 dyr. Bygden har i fællesskab holdt en tyr, der ikke fik plads i kostalden, men havde sit eget hus, *tarvaþjós*. I den sydlige byling var det som nævnt i den bygning, der også rummede det ældste sodnhaus. De enkelte gårde skulle efter tur holde tyren. I den sydlige byling var det hver syttende tyr for hver af gårdene, mens alle de øvrige tyre skulle

²⁶ Svabo 1959, 223-24 (= s. 58): »Man har meent, at Jord fra Norderøerne og Halm fra Koltur og andre Øer, som ere fri for Rotter og Muus, skulle fordrive dem fra de Huse, hvori denne Jord eller Halm findes«.

holdes af gårdene Norðuri í gerði. Til gengæld skulle gårdene Heimi í húsi årligt levere hver sin store hømængde, *tarvasáta*.

Den lille bæk, der løber mellem husene i den sydlige byling har flere funktioner. Bækkejet fungerer således som fægang, *geil*, for kreaturerne, når de drives til græsning i udmarken, og det er også færdselsvej for malkepigerne i sommertiden. Nord og syd for husklyngen findes større indhegninger, der er beregnet som græsningsareal for småkalve.

Alt vedrørende køerne lå til tjenestepigerne, *arbeiðskonur*. Det var deres arbejde at muge i kostalden, og mugningen, *sóping*, gik for sig ved hjælp af *sópatrog*. Malkningen var også udelukkende kvindearbejde. Når de malkede, sad de på huk, *sita* og *húka*, uden nogen form for malkeskammel. Under malkningen var koen altid bundet om bagbenene med et bånd, *haft*.

Inde i stalden var køerne tøjret med et uldent bånd, som var gjort fast i en *seil*, d.v.s. et *homluband*, der sædvanligvis var af hvalhud. Dette bånd gik gennem et hul i en træpind, *hælur*, som var kilet fast, *laðaður*, mellem stenene i staldvæggen (se fig. 50). Stod køerne tøjrede ude, brugte man et langt reb af hamp, der var snoet i *snøristól*. Men til sådanne tøj har man ikke anvendt svirvel, *spæl*.

Hilda Thomsen gav et bidrag til de folkelige forestillinger, der knyttede sig til kreaturerens røgt. Når en ko stod *í ostbási*,²⁷ d.v.s. de første 8 dage efter at have kælvet, måtte ingen aske bæres ud af huset. Og for at beskytte koen og kalven tog man tre hår af koens ryg og brændte dem.

Øens ringe størrelse har gjort, at fåreholdet kun kunne blive lille. 166 levefår var det fastsatte antal, den gamle *seyðaskipan*. Fårenes græsningsområder er nævnt i indledningen. Til at holde opsyn med dyrene har øen altid haft to fårehyrder, *seyðamenn*, som i løn har fået 4 lam årligt.

Der har været to fårefolde, *rættir*, en nordpå i fjæl-

det og en anden, som lå vest for den nordre byling. Men denne sidste gik af brug, da unge Niclas Niclassens oldefader inddrog et stort stykke udmark, *hagi*, til bøen. Dette stykke kaldes *uppi í byrgi*. En ny rætt blev da opført lige nord for Grothustangen. Ved *skurður* og *klipping*, når man udtog dyr til slagt og ved uldaftagning af fårene, *áseyðaroyting*, benyttede man blot den rætt, der ligger ved bygden, da det ville være for tungt at bære dyrene hele den lange vej hjem fra fjældrætten. Men ved uldaftagningen benyttedes begge rættir.

Når man skulle på fjældgang efter fårene, *á fjall*, skulle hele bygden stille 9 mand fordelt efter marketallet, nemlig Uttari í stovu 3, Innari í búð 3, Uppi í búð 2 og Niðri í húsi 1.

Marketallet var også afgørende i det tilfælde, at man fandt et dødt får ude i udmarken. Hvis fåret ikke var gået i forrådnelse, blev det delt efter forholdstallet. Først blev det delt i to dele, hvoraf Norðuri í gerðis mænd fik den ene. Den anden del blev igen halveret, og Norðuri í gerðis mænd fik atter halvdelen, således at de nu havde fået tre fjerdedele af fåret. Den sidste fjerdel skulle så deles mellem Heimi í húsis mænd, men her spillede et ikke afklaret forhold mellem de to gårde ind. Gården Uppi í búð havde 3 merkur jord, hvoraf den ene betegnende nok hedder *Trætumørkin*, mens gården Niðri í húsi havde 2. Ved den her omtalte deling tog bonden Uppi í búð forlods *hálsur* og *háryggur* fra til sig selv, og først derefter blev de resterende dele af fåret delt ligeligt mellem de to gårde.

Fuglefjældene har delvis været delt, ellers har alt udengårds ligget sammen. Om fuglefangst er kun oplyst, at lomvien blev udryddet på Koltur for ca. hundrede år siden.

En væsentlig ting for det færøske bondesamfund fattes totalt på Koltur: tørvemoser. Man kunne skære en smule af såkaldt *soppatorv*, d.v.s. tørv med grønsværen på, som man blandede mellem de tørv, der hentedes udenfor øen. Men man enedes om, at den hjemlige tørveskæring tog for meget af græsgangene, og så opgav man det. I de sidste 150 år har man skåret tørv ved Skopun på Sandoy. Før den tid skar man sine tørv i Syðradalur på Strey-

27 Svabo 1959, 1545 (= s. 411): »Man siger, at Koen staaer paa Oska-Baasi, d.e. den Tid fra den har kællet indtil Kalvedansen er gjort«. Om Kalvedans, *ketilostur*, kogt råmælk, se Svabo 1959, 434 (= s. 118).

moy. I begge tilfælde må tørvene bringes hjem på båd. Fra Skopun var det en flere timer lang sejlads i robåd.

Hjemtransporten og opbevaringen af tørvene er med til at belyse det komplicerede system af bebyggelse og brug, der kendetegner Koltur. Ved gunstig vind og sø landsatte Norðuri í gerðis mænd deres tørv på Grothustangen, hvor de to gårde oprindeligt ejede alle husene. Men desuden havde de nogle

nøster, grothuse, tarakøster med videre ved og rundt om bebyggelsen Heimi í húsi. Mændene i den sydlige byling landede deres tørv ved den gamle landingsplads *á lónni* nær deres huse. Men var det brænding, måtte alle tørvene sættes i land *á lónni*, og det var grunden til, at den nordlige byling havde grothuse her, hvor de kunne anbringe tørvene foreløbigt og så bære dem nordpå efterhånden.

Bylingen Heimi í húsi og dens omgivelser

Ordningen med fire gårde, befolket af fire 'normale' familier til varetagelse af alle de forskellige funktioner i det traditionelle bondebrug har befolkningen på Koltur anset for fortræffeligt, men den beroede i høj grad på, at agerbrug og kvægavl kombineredes med fiskeri. »Koltursmenn« har imidlertid i så henseende været heldigt stillede, idet øen ligger nær vigtige fiskemed. Ikke en eneste lille lejlighed til at ro på fiskeri er da heller blevet forsømt.

Fangsten er blevet forarbejdet og opbevaret forskellige steder, som det vil fremgå ved gennemgangen af bebyggelsen. Selve vaskningen af fiskene gik for sig på den store, flade stenhelle syd for husene i Heimi í húsi. Stedet kaldes *á brunanum*, og her findes på hellen tre særlig store vandpytter, der var fordelt således ved fiskevaskningen, at gården Innari í búð havde den nordligste, gården Uttari í stovu den midterste, mens de to gårde i den sydlige byling rådede over den sydligste af pytterne.

Transporten af mennesker og gods, bl.a. ved besejg i Tórshavn eller som nævnt med tørv og ved udroning til fiskeri har krævet et ret omfattende udvalg af både. Det illustreres helt klart af de bådenøst, der fandtes nær landingspladsen á lónni. Efter at man for ca. 30 år siden anlagde den nye landingsplads lige syd for Grothustangen, begyndte de gamle nøster at gå i forfald, og de ligger nu hen som ruiner. Hertil kom, at der ikke længere var mænd nok på øen til at bemane de større både.

Ifølge Niclas Niclassen fandtes tidligere følgende både med tilhørende nøst: *Áttamannafar* i nøst tilhørende Heimi í húsi, *seksmannafar* for hele bygden, *fýramannafar* med nøst til Innari í búð, *fýramannafar* med nøst til Uttari í stovu, et hus oprindeligt beregnet til hensaltning af fisk, men udvidet, så det også kunne rumme en båd til Innari í búð, *áttamannafar*

med nøst til Norðuri í gerði, *tíggjumannafar* med nøst til Norðuri í gerði og *fýramannafar* i nøst, kaldet *svartaneyst*, til Heimi í húsi.

Det er ikke oplyst, hvor mange af disse både fandtes samtidig, men fordelingen er oplysende med flest og største både til den nordlige byling, der sad inde med det største marketal og som følge deraf også havde flest mænd til at bemane bådene. Det har dog været nødvendigt, at hele bygden gik sammen om at bemane ikke blot den fælles seksmannafar, men også de større både, der krævede endnu flere folk.

Disse bådenøst lå i to grupper, bygget side om side, så der var fælles mur for to nøst. I den nordligste gruppe var fire: 8-mannefaren for de sydlige gårde, 6-mannefaren for hele bygden og en 4-mannefar for hver af de to gårde mod nord. I den sydlige gruppe var tre (nr. 1 på oversigtsplanen): en 8-mannefar, en 10-mannefar og – sandsynligvis – en 4-mannefar, der alle hørte til den nordlige byling. Endelig var der endnu et enkeltliggende nøst (nr. 2) til en 4-mannefar for den sydlige byling. Det er det eneste af de her nævnte nøst, der er bevaret, men det rummer nu den nævnte motordrevne græsslåmaskine (fig. 38).

Syd for nøstene tager den egentlige bebyggelse fat, indhegnet med stengærder og led. Nordligst nærmest kysten ligger tre grothuse. Det ene, nr. 3, udgør en del af indhegningen til kalvegræsning. Det er beregnet til tørv for den østlige gård. Vægge og gavle er af sten uden bindemiddel, spærtaf af sædvanlig konstruktion med side- og endesidler, men uden bjælker eller hanebånd. Tagklædningen består af halm med overliggende græstørv uden torvhaldbræt. På tagets vestside ligger sten ved gavlene. Døren er en revledør med træhængsler og hvølpalás²⁸ samt hvirvel. Grothus nr. 5 er ligeledes til tørv, men for den vestlige gård. Byggemåden er som nr. 3. Der ligger sten på taget især langs gavle og møn-

28 *hvølpalás*, se Svabo 1959, 982 (= s. 292) + tab. XVII. Jfr. Højrup O. 1960.

ning. Revledør med Z-formede revler. Udvendig murhøjde ca. 130 cm.

Hus nr. 4 har tilsvarende konstruktion som de to foregående grothuse. Det benyttes nu som opbevaringssted for madvarer, og må altså karakteriseres som en *hjallur*, men har tidligere været sodnhus. Der ligger sten på taget ved gavlene og en del spredt over tagfladen mod vest. I gavlmuren mod nord findes et firkantet hul. Huset har muldgulv og nyere revledør med træhængsler og hvølpalás. Huset, der ligger til den østlige gård, støder med gavlen op til det stengærde, der indhegner en kvannehave ved nr. 6 (fig. 40).

Hus nr. 6 er en *hjallur* til opbevaring af kød og fisk for den østlige gård (fig. 39). Ifølge sin konstruktion er det en såkaldt *varðahjallur*, hvor gavlene består af utilhugne eller groft tilhugne sten uden bindemiddel, gavlykkelsen ca. 80 cm. De to facader er tremmevægge af træ med remme foroven og forneden, hvoraf den øverste i begge ender går ind mellem stenene i gavlene, medens den nederste tilsyneladende blot hviler mod syldstenene. Omtrent i væggenes trediedels punkter er stolper kæmmet over rem og fodrem. Midt på vestvæggen findes en vandret liste tappet i stolperne og på østvæggen to vandrette lister tappet i stolperne i trediedels punkterne mellem remmene. Udenpå dette rammeværk af remme og stolper er der lodrette tremmer, 2 × 5 cm med mellemrum på 1,5-3 cm. Tremmerne er dels sømmet på og dels, på vestsiden, fastgjort med trædyvler. Østvæggen er tjæret både udvendig og indvendig. Vestvæggen står ubehandlet (fig. 41).

Der er ialt fire bjælker i huset, hvoraf de to er kæmmet over remmene lige over stolperne, de to andre i en afstand af ca. 30 cm fra gavlene. Spærene står over bjælkerne skåret ned i disse. Foroven er spærene samlet med slidstap. Hanebåndene er sømmet på sydsiden af spærene. I modsætning til de øvrige udhuse er en del af tagtømmeret nummeregnet, nemlig spærene med romertal omtrent ved kippen. Taget er græstørvstag med brædder og næver som underlag. Der findes intet torvhald. Døren er en revledør med tremmer som væggene. Revlerne er

fastgjort med trædyvler. Døren har hængsler og hvølpalás (fig. 49). Gulv af jord og sten i højde med overkant af syldstenene.

En *hjallur*, nr. 7, af helt tilsvarende konstruktion som den lige omtalte befinder sig mellem de to beboelseshuse (fig. 45). I begge dens gavle findes et rektangulært hul, 25 × 35 cm. Tremmevæggene er i begge sider skudt op i en not i oversidlen og fæstnet med trænegler i den vandrette liste midtpå og i undersidlen. På samme måde er stolperne skudt op i oversidlen og fæstnet med trænegler i undersidlen. Taget er et spærttag af sædvanlig konstruktion. På hver side af døren er en bjælke kæmmet ned over sidesidlerne. Tagklædningen er halm med græstørv over. Der findes spor efter torvhald. Gulvet er stenlagt med mindre sten udfor døren i dørbredde og med større sten i begge ender. Revledør med træhængsler og hvirvel. Væghøjde 140 cm. Huset hører til den vestlige gård.

Nord for det østlige stuehus og bygget op til indhegningen om høgården ligger en kreaturstald, nr. 8, men det er en sen anvendelse af huset, der tidligere var *riþingarhús*, hvor man rev aksene af byggen, førend de skulle tørres i sodnhuset (jfr. nr. 4). Bygningen er nu indrettet med båse til to køer og to får, deraf den ene bås i hjørnet mod sydøst, samt en hestebås. Båsegulvene er lagt af planker. Båseskille-rummene består af en skråtstillet planke, det går fra sidesiddel til gulv. På denne skrå planke er slået vandrette planker eller brædder. Foran i båsene er krybber af brædder på tværs i ca. 44 cm højde. I disse krybber er bindslerne af reb gjort fast. Båsegulvet er hævet ca. 20 cm over staldens gulv, der er brolagt med sten. Taget er spærttag af sædvanlig konstruktion med senere påsømmede hanebånd. Ingen bjælker. Tagbeklædning af halm med græstørv over, på østsiden torvhald. Sten ved mønningen og på tagfladen mod vest. Husmuren består af grot og flag, men er dog delvis fuget med cement. Huset hører til den østlige gård.

Ved vestsiden af høgården, nr. 10, ligger høhuset, nr. 9, der hører til den østlige gård. Huset har sten-vægge uden bindemiddel, trækledte gavltrekanter

med smalle åbninger mellem brædderne og et spærtag af sædvanlig konstruktion med side- og endesidler. Der findes bjælker ved henholdsvis fjerde og syvende spærfag regnet fra øst. Tagklædning af græstørv med dels halm dels næver som underlag. Intet torvhald. På taget ligger enkelte sten ved mønningen og langs gavlene. Stenbrolagt gulv. I sydvæggen findes i en afstand af 3,2-3,6 m regnet fra øst en firkantet niche i væggen 36 cm under sidesidlen. Nichen er 54 cm dyb. Dens funktion er ikke oplyst. Høhuset har en dobbelt revledør med træhængsler. Den lukkes med en bom. Efter traditionen skal høhuset være bygget på den plads, hvor der i katolsk tid skal have stået et kapel. Bygningen nævnes da også 'Bønhuset'.

Til den østlige gård Niðri í húsi, hvor Ragnar Thomsen er bonde, findes to møddinger af tilnærmelsesvis rektangulær form, nr. 11 og 12. De har begge en tragtformet afslutningen mod øst, der i den nordligste ligefrem udgøres af et specielt tilbygget forrum. 'Tragtene' fortsættes i dem begge af delvis stensatte afløbsrender. Begge møddinger omgives af 60-70 cm høje stenmure med grønsvær ovenpå. Den sydlige mødding, nr. 12, der har en afløbsrende fra gårdens køkken ført igennem, bruges næsten ikke og er som følge heraf omtrent helt tilgroet med græs og bynke. Kun lidt aske ligger i den. Den anden mødding bruges både til køkkenafald og til staldgødning.

Til nævnte gård findes i spredt placering større og mindre ande- og gåsehuse. Indenfor det indgærdede område ved beboelseshuset findes nr. 13, bestående af et rektangulært rum, 70 × 80 cm indvendigt mål med en indvendig højde på ca. 40 cm. Taget består af lægtestumper, der hviler på stenmurene og dækkes af halm og grønsvær med sten ovenpå. Huset er bygget op mod stendiget og har foran indgangen en lille, indhegnet gård. I stendiget findes en firkantet åbning ud i det frie. Denne åbning er 50 cm bred og 60 cm høj og er overdækket med en gammel komfurplade.

Det næste hus, nr. 14, findes ved østsiden af kvannegården mellem nr. 4 og 6. Også det er rekt-

angulært med mure af sten i en højde af ca. 40 cm indvendigt mål. Indvendige rummål 80 × 100 cm. Stenbygget indgang på østsiden. Tag som foregående. Halmlag på gulvet.

Det tredje hus, nr. 15, findes på arealet for kalvegræsning nær ved høgårdens nordøstre hjørne. Det er et gammelt hus, nu ude af brug. Det består som de nævnte af et rektangulært rum, 60 × 100 cm, med en væghøjde på 44 cm. Rummet er stensat på de tre sider, den fjerde mod øst er åben. Taget mangler.

Det sidste af husene, nr. 16, ligger i sydøsthjørnet af høgården og er rektangulært med åbning i nord-siden. Dets øst- og sydvæg udgøres af høgårdens stenvægge. Rummets indvendige mål er 50 × 100 cm med en højde på 44 cm. Tagdækningen er som de øvrige dog med en gammel komfurplade nærmest indgangen. Halm på gulvet.

Den vestlige gård Uppi í búð, hvor Hansigne Joensen er bonde, har ikke længere sin kostald sammenbygget med beboelsen. For ca. 30 år siden blev stalden, nr. 18, flyttet syd for bækkejet, hvor den opførtes med mure af grot og flag. Den har spærtag af sædvanlig konstruktion med bjælke ved første spærfag fra gavlene, der er helt af sten. Midt i huset er der yderligere en bjælke. Der er ialt fem spærfag med sidesidler. Tagklædningen består dels af næver dels af halm med græstørv over. Intet torvhald. Der findes mange sten ved gavlene og rygningen samt på sydsiden af taget.

Stalden er indrettet med seks båse, der alle har stengulv. De tre båse i vestenden har plankelag over stenene; det samme er tilfældet med den midterste af båsene mod øst. Båseskillerummene står fra gulv til bjælke og består dels af vandrette dels af lodrette brædder. Der er ingen krybber. I de fire båse ved ydervæggene er bindslet fastgjort til en lodret stolpe fra gulv til sidesiddel. Bindslæt består af en rebstrop, der kan glide på stolpen. I denne rebstrop er selve bindslet, der består af et flettet uldbånd, fastgjort med et jernlægne. Højde fra båsegulv til sidesiddel 124 cm.

Bag båsene er grebningen, *flórir*, sat af flade

kampesten med cement imellem. Denne cementering er ganske ny. Grebningen ligger 20 cm lavere end båsegulvet. Fra grebningen fører en rende til afledning af ajlen ud under væggen. Renden, der består af et par lodret stillede, parallelle brædder, udmunder i bækken. Stalddøren er en nyere revledør med træhængsler og en hvirvel til lukke.

Høhuset, nr. 17, støder op til staldens sydvesthjørne. Murene er af sten uden bindemiddel. Gavltrekkanten består af lodrette brædder slået udenpå gavlrøm og spær. I sydgavlen er der ca. 12 cm brede brædder med ca. 2 cm mellemrum; i nordgavlen ligger brædderne tættere. Her findes en dobbelt, udadgående lem med revler og træhængsler. Begge gavlene har vindskeder. Der er rem på gavl- og sidemur. Bjælkerne er kæmmet over remmene, og spærene er enten kæmmet over remmen eller, hvor de står ned ovenpå bjælkerne, skåret ned i disse. Stormlæggerne er skåret ned i oversiden af spærene. Over spærene er vandrette brædder overdækket med næver som underlag for græstørvene. Langs kippen fastholdes tørvelaget med pålagte sten. I husets nordøstre hjørne findes døren, der er hævet 35-40 cm over gulvet. Døren er en tæt revledør med træhængsler. Som lukketøj findes en stang, der ved hver dørstolpe hviler i en trækrog, der er gjort fast med trædyvler. Gulvet er af sten og jord ved døren i højde med terrænet udenfor, men stiger mod syd inde i rummet. Høhuset fungerer også som ripin-garhús.

Op mod kostaldens østgavl er opført en mødding, nr. 19, i hesteskoform. Møddingsmuren består af sten og græstørv og er foroven beklædt med grønsvær. Ud imod bækkejet har møddingsmuren en højde af ca. 110 cm. Ved staldens nordøsthjørne fører en stentrappe op til møddingsmurens overkant. I muren er der lige mod øst en forsænkning på et par stenskitter (ca. 40 cm) i en meters bredde.

En tilsvarende hesteskoformet mødding findes ved gavlen af det høhus, nr. 9, der hører til den østlige gård (fig. 48). I opbygning modsvarer denne mødding den lige beskrevne, og også her fører en stentrappe næsten op til murens overkant. I møddingsmuren findes ved høhusets nordvesthjørne en

fordybning et par skifter under murkronen. I bunden af fordybningen, der er ca. 60 cm bred, findes et afløbshul. Murhøjden er ved møddingens sydside ca. 90 cm og ved nordsiden, hvor der er terrænfald, ca. 110 cm. Møddingen benyttes fra den vestlige gård til aske, køkkenaffald og menneskekekskrementer.

Op til det stengærde, der hegner pladsen øst for beboelseshuset, er opført et hønsehus, nr. 20, med vægge af grot og flag. Huset har en udvendig murhøjde fra 90-100 cm. Taget består af en simpel spærkonstruktion og er tækket med halm med grønsvær over. Der ligger enkelte sten på taget ved gavlene. Huset er ikke særlig gammelt, for tidligere var det almindeligt at have hønsene siddende i kostalden på bjælkerne over dyrene.

Også til den vestlige gård findes ande- og gåsehus. Et af dem, nr. 21, findes ved sydgavlen af gårdens høhus. Det er rektangulært, 60 × 100 cm indvendigt mål med en højde på godt 40 cm. Taget består af hvalben og enkelte lægtestumper overdækket med halm og græstørv med sten på. Halmlag på gulvet.

Et andet hus, nr. 22, findes indenfor det stengærde, der afgrænser pladsen ved vestsiden af beboelseshuset (fig. 42). Stengærdet udgør husets vestvæg, og en stor stendynge fra beboelseshusets gamle nedbrudte ydermur udgør nordvæggen. Indgangen findes mod syd. Husets indvendige mål er 64-80 × 100 cm med en højde på 53-60 cm. Taget er af lægtestumper overdækket med halm og græstørv. Foran ved indgangen til gåsehuset er en lille gård afgrænset af et buet stengærde mellem husets sydøsthjørne og det store stengærde. I det store stengærde findes en firkantet åbning, 24 cm bred og 40 cm høj, der fører ud til bøen. Åbningen har udvendig et lukke bestående af sidepladen til en bilæggerovn. Der er halmstrøning på husets gulv.

Ifølge en grandestævnevedtægt på øen måtte man holde et gåsepar for hver 2 marker jord.

Til den vestlige gård hører endnu et par huse, eller rettere, af det ene er blot de delvis sammenstyrtede gavlmure tilbage i en højde fra 130 til 160 cm. Dette hus, nr. 26, har været en såkaldt varða-

hjallur til opbevaring af kød og fisk. Husets placering på en højtliggende klippekold ved bækkejet har været ideel til dette formål.

Det andet hus, der er placeret ude i bøen i passende afstand fra den øvrige bebyggelse på grund af brandfaren, er sodnhuset, nr. 28. Huset, der er i fuldt funktionsdygtig stand, skal være ca. 50 år gammelt. Tidligere foregik som nævnt korntørring i et af grothusene inde i selve bylingen.

Sodnhuset har ydermure og gavltrekanter af groft tilhugne sten med jord som bindemiddel. Der er remme på langvæggene, hvorover bjælker og spær er kæmmet. Bjælkerne er delvis understøttet af sekundære stolper. I hver tagflade er en stormlægte skåret ned i oversiden af spærene over henholdsvis tre og fem fag. Over spærene ligger vandrette brædder med mellemrum, hvorigennem ses underlaget for græstørvstaget, i dette tilfælde et ca. 10 cm tykt halmlag. Græstørvene er udvendigt fastholdt med ca 20 cm store sten langs kippen samt enkelte andre spredt over tagfladerne. Over indgangsdøren er tagfladen hævet og har underlag af næver. Døren er en tæt revledør.

På tværs i rummet findes en mur i ca. 2/3 af ydermurenes højde. Muren er af sten og muld som ydermurene. Midt i den findes en åbning ca. 60 cm bred, overdækket med en enkelt, stor sten. Hele murens overkant er dækket af græstørv. Parallelt med sydgavlen og i højde med overkanten af muren midt i rummet ligger en bjælke, der er kæmmet over to stolper ved ydervæggene. Stolperne er klodset op på ca. 15 cm tykke sten. Sodnstængerne, *sodnspolir*, der anvendes ved korntørringen, hviler på denne bjælke og på muren midt i rummet. Røgen fra ovnen, *sodnur*, trækker op gennem et træror, 21 × 21 cm, anbragt midt i kippen. Huset har ingen vinduer.

29 Landbrugskonsulent H.J. Jacobsen (Heðin Bru), født i Skálavík på Sandoy 1901, har i 1949 oplyst følgende: »I min fars bø lå der to sten, og de ligger der endnu, selv om hele bøen nu ellers er ryddet for sten. Den ene hed *Vætrasteinur* (vættesten), og den måtte ikke flyttes. Den anden havde ikke noget navn, men på den anbragte min far nogle kærner, når han såede om våren. Sådan havde hans far gjort og lært ham det«.

Gulvet er af sten og jord, højest i den del af huset, hvor indgangsdøren findes. Gulvet falder ret brat ned mod tværmuren. I husets nordøstre hjørne står en håndkværn oven på en tønde, så den er hævet ca. 70 cm over gulvet. Kværnen består af en 86 × 64 cm stor kasse, der er 11,5 cm høj. I kassens ene side er der et ovalt hul, hvorigennem det maledede korn tages ud. Kværnstenene holdes på plads af kileformede træstykker, der er sømmet på kassens bund. Overliggeren drejes ved hjælp af et skråtstillet træhåndtag (fig. 33).

Et oprindeligt træk i bebyggelsen er næsten forsvundet. Forhen var der kvannehaver i rig fylde i de indhegnede pladser op til beboelseshusene, men de er nu næsten lagt øde. For dels er der ikke længere overskud af arbejdskraft til at passe dem, og dels blev kvannerne meget skadet under arbejdet med at forny vægge og tag på beboelseshusene. Blot i et lille, indhegnet stykke mellem husene nr. 4 og 6 gror den spiselige skærmpilte endnu frodigt.

Ned gennem bylingen løber en lille bæk. Mellem husene har bækkejet stensatte kanter. Den nederste del af bækkens løb forurenes af spildevand fra husholdningerne og af udsivende gødningsvand fra stalde og møddinger. Men ovenfor husene benyttes bækkens vand til rengøring af husholdningskar, trætøfler, vask af uld m.m. En større klippeflade i bækkejet har tjent til *barkhella* for de to gårde. I hellen er flere grubeformede fordybninger, hvori tormentilrod, *bark*, er blevet knust efter først at være blevet rengjort i bækken (fig. 46).

Umiddelbart op til barkhellen ligger en rektangulær sten, *gandasteinur*, som efter gammel overtro ikke måtte flyttes.²⁹ Niclas Niclassen kunne berette om, at engang havde Rasmus har niðre (Ragnar Thomsens fader) og Jógvan har uppi, sønner fra de to gårde i den sydlige byling, flyttet stenen. Det var, mens de var ganske unge. Jógvans fader blev vred og bad dem lægge den tilbage igen, som den havde ligget, men de lod som ingenting. Samme dag skulle de to med båd til nabøbøen Hestur. Da de kom tilbage, var der brænding, båden kæntrede, og de to unge mænd klarede sig kun med nød og næppe i land, den ene endda med skadet ben. Imens der gik

bud efter læge, skyndte den anden sig at få stenen lagt på plads. – Hvortil Niclas tilføjede, at der kan være ret meget vand i bækken om vinteren, som tager mange sten med ned efter bækkejet, men Gandstenen ligger altid stille, skønt den er ret udsat.

Nordvest for bylingen i nogen afstand findes brønden, nr. 27, hvor alt vand til husholdningen hentes. Brønden er en stensat kilde umiddelbart op til et stengærde på et sted, der kaldes *á kelduteignum*. En tiltrampet sti fører over markerne hen til brønden (fig. 47). I den fugtige jord nedenfor kilden gror stargræs i tætte buske. Star, *størur*, anvendes til fletning af småkurve, *tægur*, tenholdere til spinderokken, *strá*, og andet. I nogen grad har øens befolkning selv tilvirket sådanne ting, men hovedparten har man fået fra Sandoy, hvor der har været en ret højt udviklet stør-industri.

Beboelseshusene

Tilbage står beskrivelsen af de to beboelseshuse. Ingen af dem har som nævnt bevaret deres oprindelige udseende hverken i det ydre eller det indre. Den mest iøjnespringende forandring er tagklædningen med bølgeeternitplader, som erstattede græstørvs-tagene for få år siden (fig. 43).

Der vil først blive gjort rede for husene, som de forefandtes ved undersøgelsen, og derefter suppleres med beretningen om deres tidligere indretning.

Niðri í húsi er det ældste af de to. Det har endnu bevaret kombinationen af beboelse og kostald, og i staldenden står endnu den gamle ydermur af græstørv og muld mellem stenene, og taget er fortsat tækket med græstørv over et underlag af brædder og halm – ikke næver som vanligt. Derimod er ydermuren langs husets vestside og sydgavl af rått tilhugne sten muret i cement. Ved nyopførelsen af vestvæggen er den blevet rykket helt ind til trævæggen, så det tidligere udskud er forsvundet. Bredden af det kan ses ved kostaldens vestside. Østvæggen er en bræddevæg af sædvanlig konstruktion med dobbelt bræddebeklædning på remme og stolper. Syd for vindfanget, der er en senere tilbygning af sten

muret i cement, er brædderne på den udvendige klædning 25 cm brede, mens de nord for vindfanget blot har en bredde på 8½ cm.

Den aktuelle opdeling af huset består fra nord af kostalden, der oprindeligt har været et fag mindre. Kørerne står nu i to rækker med hovederne mod gavlene og med en grebning mellem rækkerne. Grebningen er stenlagt, men i sen tid overhældt med cement. Båsekanten er sat af store sten, og båsegulvene er ligeledes stenlagt, men i nogle af dem er der lagt brædder ovenpå stenene. Båse-skillerummene består af en stolpe, der går fra bjælken ned i stengulvet og med påsømmede, vandrette brædder. Hele den sydlige – og senere – båserække har et tilfældigt præg. Bindslerne er i nordsiden stukket gennem et hul i en træpæl, der er hamret ind i ydermuren ca. 20 cm over gulvet (fig. 50). I de sydligere båse er bindslet fæstnet til båse-skillerummene. I den sydlige båserække er en håndkværn anbragt ovenpå en tønde.

Op til stalden følger to omtrent ens store kamre med adgang fra køkkenet. Dørene ind til kamrene er fyldingsdøre, mens dørene i huset iøvrigt er revledøre. Køkkenet med adgang fra vindfanget er det næste rum. I det nordvestre hjørne står komfuret. Sydligst i huset findes glasstuen med et indbygget spisekammer og garderobe. Vinduerne i vestvæg og sydgavl er alle kommet til efter ombygningen.

Hilda Thomsen har oplyst følgende om husets ældre indretning: Gårdens fjós var mindre end nu. I stalden var der langs sydsidens brædder en bro, *brúgv*, der var godt en alen bred. I sydvesthjørnet på denne bro stod håndkværnen, *lúðurin*, med et så højt håndtag, *mondul*, at en kvinde kunne stå øst for og en vest for kværnkassen og begge male samtidigt.³⁰ Stalden havde en stenbelagt grebning, *flórur* med en stensat kant, *flórgasteinur* og endelig fire båse, *básar* med stengulv, *flaggólv*. Stalden rummede to

30 Svabo 1959, 1012 (= s. 279): »For en god Bonde-Huusholdning bruges en Pige snart allene til dette Arbejde. Efter Qværrens Størrelse male 1, 2 ja 3, da det har været en gammel Skik, og er endnu, at synge en Psalme, og, ligesom efter en Slags Takt, forrette denne Gjærning«.

køer, en kalv og et vædderlam, *veðragjólingur*, i en krog. Der var adgang til stalden fra forstuen gennem den dør, som endnu fører ind til stalden.

Forstuen, *dyr*, fandtes i det udskud, *skot*, som strakte sig syd på hen til det nuværende vindue ind til kammeret. I forstuen, *í durunum*, stod leypur, haki og fjallstavur. Fra forstuen var dør ind til røgstuen ca. 1 alen fra fjósvæggen. Gulvet i røgstuen var muldgulv, men stensat ude ved siderne. Jordgulvet i røgstuen og i det tilstødende køkken blev noget hullet, men så fyldte man hullerne ud med gulligt ler og strøede sand ud over det hele.

Ved røgstuens sydvæg var ildsted, *fyrstaður*, med en kedelkrog, *skerðingur*, og en lille siddeplads, *brik*. Her fandtes også en tørvekasse, *tørkrubba*. Der var lyrehul, *ljóari*, men for ca. 65 år siden blev ildstedet udskiftet med et komfur, og da blev ljóarin lavet om til et tagvindue. I udskuddet ved vestvæggen var to køjesenge og foran dem var en bænk i hele væggens længde. Under denne bænk var hundens plads. I røgstuens nordvestre hjørne stod et løst bord. Midt for nordvæggen stod der en bænk til spinderokken, *rokkabonkur*. Ved østvæggen fra forstuedøren og til sydvæggen stod en meget lang kiste, hvori man havde salt. Over kisten fandtes alt tilbehør til spinderokken, et *spunalag*.

Mellem røgstue og glasstue var to rum: et køkken mod vest og et kammer mod øst. Køkkenet spændte over godt en trediedel af husets bredde. Længdeangivelsen var »en sengelængde«. Her var ildsted, *fyrstaður*, ved væggen til glasstuen. Ildstedet var forsynet med *skerðingur*, og det havde '*skorsteinur*', som var den eneste lyskilde i rummet. I køkkenets nordvestre hjørne fandtes en indelukket stige til loftet. Vest for stigen var døren til røgstuen. Fra køkkenet kom man ind i glasstuen ad en dør, som var i panelet, *bróstið*, ved det nuværende kombinerede spisekammer og garderobe. Døren var en to-fyldingsdør med låseblik af messing og med messinghåndtag. Den og en tilsvarende i bylingens anden gård er sikkert lavet af meddelerens bedstefader Jákub, der var en dygtig træsmed (fig. 52). I udskuddet var spisekammer uden nogen form for belysning.

I panelvæggen mellem køkken og kammer var en fyldingsdør lige til den lige nævnte. Kammeret havde vindue i østvæggen, og lige nord for dette vindue begyndte væggen af *grót og flag*. Langs med kammerets nordvæg stod en seng skubbet ind mod vestvæggen. Mod øst var der en lille, åben plads, hvor der hang et ur. Over sengen gik der en hylde fra vestvæggen hen til enden af sengen. Sengen havde benende, *fótag*, mod vest og hovedgærde, *høvdalag*, mod øst. Der var også en stol i kammeret.

Det sydligste rum i huset var glasstuen. Inden ombygningen var der udskud både ved vestsiden og for sydgavlen. Dette udskud kaldtes *klædnaskot*, og man plejede at opbevare drivtømmer herinde. Men skottet mod syd var tomt. En seng stod øst-vest i stuens nordøstlige hjørne. Den havde drejede stolper ved østvæggen og i det sydvestlige hjørne. I stuen var der et bord og fire stole, der var lavet af Hildas bedstefader Jákub, der stammede fra Strendur på Eysturoy og havde giftet sig til gården. Materialet til møblerne var drivtømmer fra et skib, som i 1873 strandede ved Tjørnunesgjógv på Streymoy. Skibet var ladet med udsøgt tømmer til en kirke i England og var på vej dertil fra Norge. Bordet, der har krydsfod, er af fyrretræ og malet mørkerødt, stolene er af mahogny og samlet med dyvler af hårdt træ. Stuen opvarmedes af en bilæggerovn. Der var intet tørrestativ over ovnen.

Der var loft over køkken, kammer og glasstue. Den eneste adgang til loftet var ad stigen i køkkenet. På loftet stod kasser og tønder med korn, og her lå spinderekskaber, *rokkar* og *strá*, ved højtiderne, når de ikke brugtes. Desuden stod der en seng. Husbonden og madmoderen sov i glasstuen, de øvrige medlemmer af husholdet på loftet og i røgstuen.

Belysningen i kammer, glasstue og på loft udgjordes af hjemmestøbte lys, *kertuljós*. I fjós, køkken og røgstue brugte man *kola*.

Ved enden af stenvæggen ved sydgavlen gik gærdet om haven vinkelret ind imod muren, sådan at der blot blev en smal gennemgang, hvor der var et led. Kvannehaven gik helt op til vinduerne i østvæggen. Ved kostaldens nordøsthjørne gik der et gærde fra begge sider sammen til en smal gennem-

gang, hvor der også stod et led. Disse, nu nedrevne, gærder er punkteret ind på oversigtsplanen. Der var altså en lille, lukket plads, bevokset med kvanner ved østsiden af huset. Tidligere har der også været kvannegård ved husets sydgavl og vestside. Det gærde, der nu hegner denne plads, er bygget af sten fra den gamle nedrevne husmur.

Beboelseshuset Uppi í búð er bygget af Hilda Thomsens bedstefader Jákub. Det har fået sin stald i sydenden ombygget til beboelse for ca. 26 år siden, men den øvrige del af huset har bevaret sin oprindelige ruminddeling. I det ydre er sket afgørende ændringer. Græstørvstaget er således udskiftet med eternitplader, og vestmur og sydgavl er ændret fra den gamle mur af muld og sten til sten muret i cement. Ved den lejlighed forsvandt udskuddet i husets vestside.

I husets sydlige del, den oprindelige kostald, er opført fin stue og et par kamre. I den oprindelige røgstue, der nu er køkkenen, blev lagt træloft og -gulv samtidig med ombygningen af husets sydende. Indgangsdøren er en enkel revledør med to meget brede fjæle (henholdsvis 35 og 27 cm brede). Fjælene er pløjet sammen. Døren har klinkfald og hængsler af eg. Ved nordvæggens østlige del står en skråstiver fra gulvsiddel til bjælke. Langs denne skråstiver har stigen til loftet oprindeligt haft sin plads. Køkkenets træværk er uden profiler.

Mellem det nuværende køkken og den tilstødende glasstue er en revledør af tre dørplanker samlet med fjer i det midterste bræt og not i de to yderste. Brædderne i stuens panelklædning er meget brede. Der er mange på 37 cm og et enkelt på 38,5 cm. Stolper, sidler, dørkarme og bjælker er profilerede. I stuens nordvestre hjørne står en seng, der har haft hjørnestolpe boret op med tap i midterbjælken. Sengen er blåmalet, og døren mellem køkken og glasstue er blåmalet på stuesiden. Døren mellem stue og kammer mod nord har spor efter blå maling på karmen. Stuens vinduer med indfatning er hvidmalede.

Nord for glasstuen findes to aftægtsrum. Bjælkerne i denne del af huset er af langt mindre dimensioner (12,5 × 8,5 cm) end i den øvrige del af huset (15

× 13,5 cm). Stolper, bjælker og sidler er profilerede, for køkkenets vedkommende dog blot de to midterste bjælker i en længde af 52 cm fra skillevæggen. Døren mellem stue og aftægtskammer er en to-fyldingsdør med messingbeslag og -håndtag. Døren er umalet. Døren mellem aftægtsstuen og det tilstødende køkken er en revledør af samme konstruktion som døren mellem køkken og glasstue. I gavlen nær vesthjørnet findes en dobbeltdør, hvoraf den inderste er en fyldingsdør med en enkelt lang, glat fylding. Oprindeligt har døren haft kasselås, nu blot klinkfald. Yderdøren er en revledør.

Husets vægge står mod øst på en 50 cm høj stensyld. Plankevæggen består hovedsageligt af ca. 20 cm brede pløjede brædder 185 cm lange. Bræddeklædningen er tjæret. Den bræddeklædte nordgavl har stensyld, der mod øst er 28 cm og mod vest 8 cm høj. Der er vandbræt over gavlen ved gavlsidlen og vindskeder med udskåren afslutning. Huset er forsynet med ny skorsten.

Om husets ældre indretning har Hilda Thomsen oplyst: *Fjósið*, der fandtes, hvor nu sydstuen er, menes ikke at have strakt sig så langt mod syd som huset nu går. Langs staldens nordvæg ind mod røgstuen gik en stenbrolægning, *brúgv*, midt på hvilken håndkværnen havde sin plads oven på en kasse. Her stod også en leypur med tørv. I væggens vestlige side var dør ind til røgstuen, dér hvor spisekammerdøren nu er. Bag stenbrolægningen var grebningen, *flórir*, af muld, og for enden af denne var i østvæggen dør ud i det frie. Op mod gavlen var båsene fire i tal. I stalden holdt hønsene til, mens gæs og ænder havde særlige huse. Stalden var helt omgivet af en mur af sten og muld.

I røgstuen var ildsted, *fýrstaður* (fig. 51) på det sted mod væggen til glasstuen, hvor komfuret nu står. Til ildstedet var een skerðingur, og der var 'skorsten' over ildstedet. Tidligere var der lyrehul, *ljóari*, for røgafræk og lys, men det blev lavet til et tagvindue, da man fik skorsten. Der var dengang åbent fra røgstuen og ind over loftet over stuen, men derimod var der væg hele vejen op mellem røgstuen og stalden. Øst for ildstedet var en kort bæk, *brík* og derefter en stige op til loftet. Stigen

har gået efter den nuværende skråstiver og op til en tværbjælke, der lå fra *bitin* og over til *syllin*. Vinduet i østvæggen er nyt. Ved denne væg stod en løs bæk hen til døren fra forstuen, *dyr*. Over bænken var et *spunalag*.

I røgstuens sydøsthjørne stod et fast bord og under dette et løst, på hvilket sidste man havde vandspande stående. Fra bordet gik en lang, løs bæk hen langs væggen mod kostalden lige til stalddøren *ffóshurðin*. Over denne bæk var ligeledes et *spunalag*. I udskuddet ved vestvæggen var der een køjeseng og et spisekammer. Ved væggen foran sengen var en løs bæk og over den et *spunalag*. I røgstuens nordvesthjørne var en 'forstue', *forstova*, som gik ud fra vestvæggen omtrent der, hvor nu trappen begynder, og strakte sig så meget mod øst, at døren ind til glasstuen lige var indenfor dens vægge. Der var loft over denne 'forstue'. Fra røgstuen kom man ind i den nævnte forstue ad en dør i dens sydvæg, og fra forstuen gik man mod vest ind i det omtalte spisekammer, der strakte sig fra enden af køjesengen og hen til stuevæggen. I spisekammeret var der et lille lys- og luft hul, *gluggi*. En tredie dør førte så fra forstuen og ind i glasstuen. Mellem denne 'indvendige' forstue og røgstuens ildsted var der lige plads til en brík. Der var jordgulv, *moldgól*, i røgstuen.

Vinduerne i glasstuen er de oprindelige. Under vinduerne stod et bord og tre stole, lavet af meddelersens bedstefader Jákub af drivtømmer fra vraget af det tidligere omtalte skib. I sydvesthjørnet hen langs sydvæggen stod en seng med fodenden mod vest. For enden af denne seng var en bilæggerovn og over denne tørrestativer. Udskuddet ved vestvæggen blev ikke brugt til noget, men foran væggen stod en seng med fodenden mod syd. I sydøsthjørnet af sengen gik en stolpe op i loftet. Sengen var blåmalet. Ved nordvæggen stod en lang, gul kiste.

I kammeret nord for stuen var der vindue som nu. Under dette var en bæk og syd for vinduet i væggen et *spunalag*. Ved nordvæggen stod en seng og ved vestvæggen en kiste og en bilæggerovn. Køkkenet mod vest havde jordgulv. Ved østvæggen var

et ildsted, *fýrstaður*, med skorsten. Nord for ildstedet var en lille brík. I nordvæggen (gavl-væggen) var et vindue med små ruder og en dør ud i det frie.

Disse to rum, kammeret og køkkenet, var beregnet for aftægtsfolkene (Ulf Zachariassen har tilføjet: man skulle tro, at noget lignende måtte være tilfældet med kammer og køkken Niðri í húsi, men det hørte jeg intet om. Det sagdes endda udtrykkeligt, at køkkenet dér kun blev benyttet ved særlige lejligheder, f.eks. julen, når der var for lidt plads til madlavningen ude i røgstuen). Udskuddet, *skotið*, ud for vestvæggen var tomt og der var overhovedet ikke adgang til det.

Der var loft over den 'indbyggede' forstue, glasstuen, køkkenet og kammeret. Loftet var ikke indrettet, men her stod en seng, og her opbevarede man uld, som lå spredt ud over gulvet, og korn i kasser og tønder

Heimi í húsi består, som det fremgår af oversigten, af en ret kompliceret samling af huse og gærder uden en klar afgrænsning de to gårde imellem. Hertil kom i udkanten af bylingen bådenøst for alle fire gårde og fælles anlæg som høgården, tyrestalden og salthellen. Længere tilbage i tiden var kompliciteten endnu mere udtalt, idet de to gårde fra den nordlige byling også havde huse og anlæg her. Uttari í stovu således et grothus og en tangmødding, Innari í búð et grothus kaldet »Banishús« og et andet kaldet »Stapahjallurin«, en tangmødding og en kvannegård.

År 1919 skete afgørende ændringer i dette mønster, idet den unge bonde i Uttari í stovu, Joen Jakob Bergstokk sagde sit fæste fra sig. Han havde ikke været bonde mere end et par år, førend han opdagede, at han ikke interesserede sig for landbrug. Forinden havde han fået indført hesten til Koltur, hvor den indtil da havde været ganske ukendt. Året efter flyttede han til Tórshavn og nedsatte sig som maler.

Ved hans bortrejse skete en egalisering, idet de fire tilbageblevne bønder: Uppi í búð, Niðri í húsi og de to brødre Martin og Niclas Niclassen fra Innari í búð delte gården Uttari í stovu mellem sig, således at der nu blev fire gårde, alle lige store på 4

merkur og 4 gyllin hver. Også udhusene fra gården blev delt, således at bønderne Heimi í húsi kom til at eje forskellige udhuse i selve bebyggelsen Norðuri í gerði og på Grothustangen, mens bønderne Norðuri í gerði forud for delingen ejede alle husene på Grothustangen, alle huse o.s.v. ved selve den nordlige byling foruden de nøster m.m., de som nævnt sad inde med i og ved bebyggelsen Heimi í húsi. Da man ved samme tid anlagde den nye landingsplads lige syd for Grothustangen, var det en fordel for den sydlige byling at have grothuse her. Det bevirkede desuden, at de gamle nøster ved den hidtil værende landingsplads á lónni begyndte at gå i forfald.

Den historiske tradition

Her følger, hvad de to hjemmelmænd har meddelt om ældre tider på Koltur. Først Hilda Thomsen: Det berettes, at den første mand, som slog sig ned i Koltri, steg i land og bosatte sig på det sted, som nu hedder *í mjaltagarðinum*. Manden skulle hedde Malti. *Í fjósi* skal en mand have boet engang. Han hed Hanus og kaldtes *fjósmaðurin*. *Í búrtóftini* var der også bebygget på det tidspunkt. Enken har man senere kaldt »Kolturskonan«. Hun skulle have tre døtre, af hvilke to blev gift med hver sin bonde *heimi á Sandi*, den ene í Trøðum og den anden á Klettum. Den tredje blev gift til Fuglafjörðum. For ca. hundrede år siden blev en ung pige fra Fuglafjörður gift til Hestur, hvor hun så samtidig var eller blev jordemoder. Hun skulle stamme fra den føromtalte datter af Kolturskonan, som blev gift til Fuglafjörður, men helt præcist kunne Hilda Thomsen ikke gøre rede for dette.

Niclas Niclassen fortalte: I den katolske tid har bygden været stor. Da var der syv huse her og både kirkegård og kapel. Engang roede alle disse syv mænd til Kirkjubøur på Streymoy efter præsten. Da de kom tilbage og skulle i land ved den gamle landingsplads á lónni, kom en stor bølge, slog over båden, så den kæntrade, og alle otte druknede. Efter dette har præster ikke villet komme ud til Koltur, og alle kirkelige handlinger var man derefter hen-

vist til at foretage i Kirkjubøur. Men før godt hundrede år siden fik man egen kirkegård, efter at man havde været ude for den oplevelse ikke at kunne komme af øen med lig på grund af brænding i 14 dage. Det længste man ved om, at øen har været afskåret fra omverdenen af brænding, er 6 uger. Efter at der var bygget kirke på Hestur (1910), har man fået kirkelige handlinger foretaget dér.

Om det nævnte kapel berettede Hilda Thomsen: Der har været kapel, *bønhús*, her i katolsk tid og ligeledes kirkegård. Dog mener man, at kirkegården må have været øst for den indhegning til kalve, som bærer navnet *kirkjugarðurin*, nemlig høgården (nr. 10), hvor jordlaget er betydeligt tykkere, og hvor Ragnar Thomsens fader Rasmus fandt gamle, rådnede planker i jorden, da han i sin tid byggede hus her (á burtoftini).

Ragnars bedstefader Tummas byggede et høhus her, hvor bønhuset stod, dog godt en trediedel længere mod vest. Man fandt da et gammelt, umalet Mariabillede af træ, som man anbragte, 'muraði' ind i høhuset stenvæg. Da doktor Bøgh, Færøernes fysikus 1891-1900, engang var *úti í Koltri* og hørte beretningen herom, fik han efterkommerne til at rive væggen ned der, hvor man mente at kunne huske at skulpturen var muret inde, men uden resultat.

Det siges, at bønhuset engang skal have været benyttet til fængsel. En *húskallur* havde forbrudt sig – det huskes ikke hvordan. Øens »konge« Niclas har uttari (d.e. fra gården Uttari í stovu) var klædt i *skrúðhætta* og stillede ham for øens »dommer« Tummas har niðri (d.e. fra gården Niðri í húsi), der var i rød skarlagensvest, og som dømte ham til indespærring i bønhuset.

Om de lerkar, *døllir*, som Svabo omtaler fra Koltur og Lervig,³¹ indhentes følgende fra de to meddelere: Niclas Niclassen sagde, at han fra sin allertidligste barndom kunne huske, at gamle folk snak-

31 Svabo 1959, 1039 (= s. 285): »Paa visse Steder, især Kolter og Leervig, danner og brænder man smaae Leerkar til eget Brug, endskjønt de ere meget ufuldkomne og uden Glasering. Man kalder et saadant Kar Dødle«.

kede om nogle lervarer, som blev lavet í Koltri af noget grønt ler, som findes oppe i fjældene i de såkaldte *leirrøkur*, og hvor man brugte æggeblommer som bindemiddel. Glosen »Koltursdøllur« kendte han derimod ikke.

Hilda Thomsen oplyste, at hun havde hørt fortælle om lervarer af dette grønne ler. De skulle stå ved varmen ret længe, *nakað leingi*, men om det var inde i røgstuen eller ude, ved hun ikke. Stednavnet *á brunanum* lige syd for husene har måske forbindelse hermed. Man brugte æggeblommer til glasering. Glosen »Koltursdøllur« kender hun brugt om disse varer.

Dagsstjórnan, morgenstjernen, Arcturus, har fungeret som en slags almanak efter de forskellige stillinger, den indtager til de omkringliggende fjælde til årets forskellige tider, berettede Niclas Niclassen, og han fortsatte: Når man skulle *leggja niður sjógv* få søen til at blive rolig, plejede man at synge et vers – akkurat hvilket vides ikke – af det berømte katolske digt *Ljómurnar*. Blev man omringet af storhvaler, sang man første vers.

Når man roede ud på fiskeri, og når man kom tilbage, holdt man stille et øjeblik og sang første

vers af Kingos klassiske salme »Nu flyr jeg til din nåde«.

Niclas Niclassens bedstemoder, der var fra Traðir på Sandoy, plejede, når hun om aftenen gik ud for at hælde indholdet af en gryde eller lignende væk, at sige *Verjið tykkum, mínar vættrar, eg stoyti lög*.

Arbejdet med uld og huder

Herom har Hilda Thomsen oplyst: Når man vævede vadmél, havde man enkelt islæt, *veftur*, og dobbelt trend, *tráður*. Uld vaskede man i bækken, tøj derimod altid i vand, som hentedes fra brønden.

Fåreskind til sko, *roturoð*, forarbejdedes således. Skindene blev først henlagt til forrådnelse, *rotað*, så vasket og tørret, hvorefter ulden blev revet af med hånden, *lata ullina av skinninum*. Senere blev skindet raget med kniv og derefter *barkað*, og nu først var det klart til brug.

Tilberedningen af *húðaskógvar* og *kalvskinnsskógvar* foregik således: Huden vaskes, tørres og rages med kniv, og så bliver den *barkað*. Skoene syedes ved hjælp af *soymi*, sener af grindehvaler.

Tradition og novation

Af bygningsemner findes på Færøerne sten og græstørv, mens tømmer er en mangelvare. Naturligt forekommer det blot som drivtømmer, *rekaviður*, men ingenlunde ved alle bygder. Saksun regnedes for at være *gott rekapláss*, mens Koltur i så henseende har været uheldigt stillet. Herom berettede Niclas Niclassen: »Der driver næsten intet tømmer i land på Koltur. Strømforholdene forårsager, at alt, der driver i Hestfirði og som overhovedet skyller i land, havner i »Suggan« ved Kirkjubøur«. ³² Så skulle man på Koltur sikre sig drivved, måtte det bjærges til havs.

Det var derfor i det hele taget nødvendigt at økonomisere med tømmeret. Bygninger med vægge udelukkende af sten eller af sten og græstørv, *grót og flag*, alt efter bygningens brug, er det, der karakteriserer hovedparten af udhusene. Og som det fremgår af beskrivelsen fra Koltur, anvendte man i stor udstrækning et strølag af halm under tagenes græstørv for at spare den birkebark, *nævur*, som i lighed med hovedparten af tømmeret måtte indføres. Brugen af træ kunne så indskrænkes til selve tagrejsningen.

Det er ligeledes karakteristisk, at man tidligere sparede træ i så stor udstrækning, det var muligt ved opførelsen af forrådshusene for madvarer. Den type hjeld helt af træ, som nu er næsten enerådende, er den vi finder ved Duegården. Men som nævnt fandtes her rester af en anden type, hvor gavlene var helt af løst opstablede sten og langsiderne af tremmewægge. Det er udelukkende denne, der er registreret fra Koltur. Visse steder er denne type blevet benævnt *varðahjallur*. Når Svabo hævder, at en hjeld af denne konstruktion kun kan bruges til fisketørring, så modsiges det af oplysninger fra Skúvoy, hvor den brugtes til at tørre kød i. Hertil kan nu føjes Koltur.

Som påvist af Stoklund har det færøske beboelseshus, trods vanskeligheden ved at skaffe bygningstømmer, været en træbygning delvis indkaps-

let bag beskyttende stenvægge. At der, som Daniel Bruun har gjort rede for, fandtes undtagelser fra denne regel, må forklares som et socialt fænomen, et fattigdomstegn, selv om Bruun ud fra sit evolutionistiske syn tolkede dem som ældre stadier af den færøske bondebolig. Tiden for udformningen af det hus, der er så fremragende repræsenteret i Duegården, formoder Stoklund skal søges i højmiddelalderen.

I dette hus har røgstuen altid været den centrale del. I sin klassiske form findes den i Duegården, hvor det imponerende stensatte ildsted, *grúgva*, helt dominerer rummet. I de allerfleste huse blev et sådant ildsted ellers i løbet af 1800-årene afløst af det såkaldte *fyrstaður*, der også er vel repræsenteret i Duegården. I samme periode blev mange ildsteder forsynet med en art skorsten af træ ophængt direkte over ildstedet. Også dette kan med udbytte studeres i Duegården.

Med sådanne skorstene blev lyren, der på een gang fungerede som lysåbning og røgaftræk, afløst for den ene funktion og blev nu alene et vindue overdækket med glas. De indbyggede senge bibeholdtes hovedsageligt som soveplads for tyendet. Forskellen på dette og husbondefolket markeredes bl.a. ved, at de sidstnævnte havde soveplads i glasstuen.

I ældre tid var møbleringen af røgstuen yderst beskedent. Fast inventar var de smalle bænke langs væggene og de faste senge, lukket med træluger eller forhæng. I en gammel røgstue i Elduvík har jeg registreret et indbygget skab mellem to køjesenge, et fænomen, som også forekommer ved alkovesenge i bondehuse ved den jyske vestkyst. Ud herover bestod røgstuens møbler af et lille bord med krydsfod som i Duegården eller et nagelfast klappbord til at

³² *sugga*, sted ved strandbredden, hvor tang og andet, som driver om i søen, samles.

slå op mod væggen. Var der behov for flere sidde-møbler, kunne de bestå af *krakkur*, en trebenet skammel uden rygstød, og *stabbi*, der enten var ryghvirvlen af en hval eller en træklods. Det bestandigt genkommende i fortegnelsen over inventariehusene ved fæstegodset er da også som i Koltur 1702: en røgstue af den og den størrelse »med tilhørende bord og bencker og et sengested« eller Duegården 1717: »røgstue med bord og bencker og 2de sengesteder«. ³³ Formodentlig er der tale om småborde som det lige omtalte med krydsfod.

Man har villet tolke det som et meget gammelt kulturtræk, at husholdets medlemmer ikke spiser ved et fælles bord, sådan som det kendes fra andre bondesamfund, men i stedet indtager føden hver for sig rundt om i stuen. Stoklund hævder imidlertid som en given ting, at der tidligere – i hvert fald i de større røgstuer – har været et regulært langbord foran bænken på tværvæggen modsat ildstedet. Han finder antagelsen bekræftet ved en retssag fra Norderøerne i 1656, hvor der nævnes »højsædet i Mickell Guttessøns hus« og »den nedre bordende i stuen«. ³⁴

Indførelsen af glasstuen er et problem, som oftere har beskæftiget husforskerne. Til røgstuen, der var det kombinerede opholds- og arbejdsrum, hvor maden blev tilberedt og spist, og hvor der arbejdedes med mange slags sysler fornemmelig med tilvirkning af produkterne fra fåreholdet med spinding af uld, fremstilling af hudesko, strikning m.v., ja, hvor selve slagtingen af fårene fandt sted på selve røgstuegulvet, og hvor køjesengene var sovepladser for gårdens folk, sluttede sig nu en stue af en ganske anden karakter, der gav husbondefolket forøget status og tjente som repræsentationsrum. Det blev da også markeret ved, at stuen blev et helt lukket rum med trægulv og -loft, med vinduer i væggen med glasruder, der gav stuen sit navn, og med en bilæggerov, der kunne varme stuen op uden den gene-

rende tørverøg, der fandtes i røgstuen. I indretning og funktion er der således stor lighed med den ekstra stue med benævnelser som storstue, øverstestue eller hvad navn den gik under i Danmark.

Hvornår dette yngre stadium i den færøske boligkultur er kommet til er et spørgsmål, som alle husforskere har beskæftiget sig med. Den første samlede oversigt over glasstuens forekomst findes i fortegnelsen over inventariehusene på krongodset i 1721, som oftere er blevet anvendt til belysning af problemet. Oplysningerne i denne fortegnelse gør det muligt at vurdere Svabos udsagn om nævnte stue: »I Begyndelsen af dette Hundrede-Aar (d.e. 1700-årene) vare Glas-Stuer sjeldne, men siden 20 til 30 Aar ere de blevne meget almindelige og kostbarere end Indbyggerne vel formaae, siden de ofte ej vel kunne betale det Tømmer, hvis Fragt koster Kongen saa meget«. ³⁵

Bygningstømmerets kostbarhed var en bremse på nyskabelsen. Det følger af sig selv, at en udvidelse af beboelseshuset med en ekstra stue helt klædt i træ var meget tømmerkrævende, hvortil kom stuens øvrige udstyr med jernovn, glasvinduer og et – omend beskedent – møblement. Det var derfor ikke ethvert sted, der kunne afses midler til denne ekstra bekostning. Svabo bemærker da også, at den såkaldte »Rojk-Stova« stadig var det eneste rum hos husmændene og de fattigste.

Den nævnte fortegnelse fra 1721 omfatter de bygninger, som hørte til fæstet, og som kongsfæsteren havde pligt til at bevare og holde vedlige. Men derudover kunne fæsteren have andre bygninger, ejendomshuse, som var fæstet uvedkomment. Gennem tingbøgerne, bevaret fra 1615, og skifterne, der er bevaret fra 1701 og hvor ejendomshusene opføres blandt løsøret, er det muligt at komme bagom fortegnelsen fra 1721. Selv om en glasstue nævnes i en af de to kilder, kan dens tilkomst ikke præcist tidsfæstes, men det kan ialtfald godtgøres, at glasstuer har vist sig i det færøske miljø forud for år 1700.

Det ældste belæg er fra marts 1665, hvor laugmand Joen Poulsen fik vidnesbyrd om et køb 1662 af huse, som ikke hørte til fæstet. Her iblandt var »den Glas Stue, som staar imellem Røgstuen og

³³ Fortegnelse over inventariehuse på krongodset 1721. Rigsarkivet, Kbhvn. Rentekammeret.

³⁴ Løgtings- og Vårtingsbókin 1655-66. Tórshavn 1958.

³⁵ Svabo 1959, 976 (= s. 270).

Kiøchene med alt, hvad i den findes saasom Bord, Bencke, Sengested og Kakkelovn« (Løgtings- og Vårtingsbókin 1655-66).

Ser vi nu på de to aktuelle bebyggelser, så har alle tre gårde i Saksun glasstuer i 1721. Da fæstet fra de to af gårdene er indgået henholdsvis i 1686 og 1692, kan glasstuerne meget vel være kommet til før år 1700, men det kan lige så lidt påvises som for Duegårdens vedkommende, hvor fæstet er indgået 1717. Duegårdens bygningsbestand bestod ved fæstets indgåelse af følgende huse: 1 glasstue med to vinduer, bord og bænke, et skab og to sengesteder. Stuens længde 7 alen bredde $7\frac{1}{2}$ al. 1 røgstue 8 al. lang 7 al. bred med bord, bænke og to sengesteder. 1 dito 6 al. lang 5 al. bred med tre sengesteder. 1 forstue 3 al. lang og bred. To kielde (hjeld) hver 5 al. lang og 4 al. bred. To grodhuse hver af længde 6 al. bredde $3\frac{1}{2}$ al. 1 dito $7\frac{1}{2}$ al. lang $3\frac{1}{2}$ al. bred. To fæhuse, det ene 5 al. lang $3\frac{1}{2}$ al. bred, det andet 12 al. lang $3\frac{1}{2}$ al. bred. Og et nøst. Fortegnelsen i 1739 er identisk hermed med den ene undtagelse, at bredden på forstuen sættes til 7 alen.

Duegårdens to røgstuer med tilsammen fem sengesteder modsvares i gården ved Svartå af det ekstra »1 cammer eller senge-hus ved (glas)stuen« af samme bredde som denne, og i Kvigghamar af »2de sengehuse, hvert af 6 al. længde og 5 al. bredde, det ene med 3 sengesteder, det andet med 1 sengested«.

Vender vi os til Koltur, er det værd at mærke sig, at det enkelte fæste i lighed med Duegården kan have mere end én røgstue og to eller flere kreaturhuse, men ingen glasstuer. Taget under et er øens inventarhuse utvivlsomt udtryk for brugenes beskedne størrelse.

Alle fire gårdes inventarhuse anføres her, begyndende med Hans Olesen, der i 1686 fæstede 4 mk. og i 1706 yderligere 2 mk. jord. Til de 4 mk. lå følgende huse: 1 røgstue $7\frac{1}{2}$ al. lang 6 al. bred med to køyer (alkovesenge), bord og bænke. 1 kield 7 al. lang $3\frac{1}{2}$ al. bred. 1 fæhus 8 al. lang $3\frac{1}{2}$ al. bred. 1 dito 7 al. lang $3\frac{1}{2}$ al. bred. 1 kalvehus 4 al lang 3 al. bred. To grodhuse hver 6 al. lang. 1 dito 5 al. lang. $\frac{1}{2}$ nøst sammen med Johannes Nicklassen. På de 2

mk. jord findes yderligere: To grodhuse. 1 fæhus og $\frac{1}{6}$ nøst (forandret i 1733 til $\frac{1}{3}$ nøst).

Johannes Nicklassen har tilsvarende fæstet 4 og 2 mk. jord i henholdsvis 1684 og 1702. Inventariehusene hertil udgør: 1 røgstue 6 al. lang 5 al. bred med tilhørende bord og bænke og et sengested. 1 kield 7 al. lang 3 al. bred. To fæhuse hver 7 al. lang 3 al. bred. 1 dito 5 al. lang. 1 dito 5 al. lang 3 al. bred. 1 grodhus 9 al. lang. 1 lidet fæhus. $\frac{1}{2}$ nøst med Hans Olesen. På de 2 mk. jord findes yderligere: 1 røgstue 6 al. lang $5\frac{1}{2}$ al. bred med bord og bænke. 1 fæhus 7 al. lang. 1 grodhus 6 al. lang 4 al. bred. $\frac{1}{6}$ nøst.

Forskellen i bygningsbestanden mellem gårdbrugene i Saksun med henholdsvis 8 og $10\frac{1}{2}$ mk. jord og de to lige nævnte fra Koltur med hver 6 mk. jord er ikke stor. Den bliver mere markant ved en sammenligning med de to andre brug på Koltur.

Her fæstede Ole Danielsen i 1720 3 mk. jord, som enken sad inde med ved registreringstidspunktet. Inventariehusene var følgende: 1 røgstue 7 al. lang 6 al. bred med to sengesteder, bord og bænke. 1 fæhus 11 al. lang 3 al. bred. 1 kield 6 al. lang $3\frac{1}{2}$ al. bred. 1 grodhus 6 al. lang 4 al. bred. $\frac{1}{3}$ nøst.

Peder Niclassen fæstede 1702 2 mk. jord med tilhørende huse: 1 røgstue 7 al. lang 6 al. bred med bord og bænke. 1 kield 5 al. lang. 1 grodhus 7 al. lang. 1 fæhus 4 al. lang. $\frac{1}{3}$ nøst.

Koltur var imidlertid ikke uden det nymodens fænomen, glasstuen, for i skiftet efter Blasius Zachariassen 24/10 1718 registreres flere ejendomshuse som to grøthuse og en hjeld og hvad der er interessant i denne sammenhæng »1 Glasloftstue med en kofve, bord og 2de bencker eller fiæler løse«.³⁶

Enken i gården, Bille Andersdatter, stammede fra Kaldbak og havde med Blasius fire børn, det yngste blot godt et år. Hun blev derefter gift med Ole Danielsen, men det ægteskab varede kun til 1722, hvor der blev holdt skifte efter ham, og her optræder glasstuen påny. I dette ægteskab var der et barn. Tredie gang giftede hun sig på Koltur med Joen Johannesen og havde med ham et barn. Da

36 Skifteprotokol 1716-22. Føroya Skjálasavn. Tórshavn.

hun døde i 1746 anføres i skiftet efter hende »1 glasstue med loft og bencker«.³⁷

Skiftet efter Bille Andersd. dokumenterer, at der godt kunne samles liggendefæ på Koltur. Det er derfor fristende at sammenholde det med et skifte fra Saksun fra 1760 uden at drage forhastede slutninger af deres udsagn. Hertil kræves et større materiale.

Efter Bille Andersd. registreres følgende effekter med vurderingssummerne, der her blot anføres for bygningernes og sølvgenstandenes vedkommende: 1 glasstue med loft og bencker (16 gl.), 1 kield (15 sk.). 1 grodhus kaldet stabhuus (1 gl.). 1 dito lien (15 sk.). 1 kiste. 1 gl. kiste foruden lås. 1 gl. brystfældig jerngryde. 1 dito paa 1 kande. 1 dito. 2 hiulrocker. 2 par karder. 3 halvtønde stamper. 9 melkestamper. 2 skaaler. 2 liden truer. 1 gl. melkebie. 1 bundløs halvtønde. 1 gl. træjtjæretønde. 3die parten i en gammel baad. 1 vefstæd med behørig redskab. 1 Bedende Kiæde. 1 Catecismii Forklaring. 1 blaat qvindeklæde med 12 sølvmallen (12 gl.). 1 rødt qvindeklæde af vadmæl. 1 blaa bunde natt-trøje. 1 dito af flonell. 1 grøn bunden trøje. 1 vadmelskørt. 1 sribet forklæde. 2 hvide cartons tørklæde. 1 forklæde af læret. 1 tørklæde. 1 sølvnaal med 10 løv og 1 knap (7 gl. 10 sk.). 3 gamle grønne baand. 1 plydes brystsmække med uegte snorer. 1 gul silkehue. 3 blaa dito. 1 brun dito. 1 cartons hue. 1 gl. snørhatt. 1 qvern. 1 sort ko 8 år gl. 1 dito graafleck-et. 1 tyr. ½ ko 2½ år gammel.

De registrerede effekter beløber sig ialt til 66 gl. 12 sk. Hertil angaves jordegods i Hæstø 10 sk. (= 8 gl.), på Eide 6½ sk. (= 5 gl.) og i Gaasedahl 6 gl. (= 100 gl.). Ialt 113 gl. eller skiftet som helhed 179 gl. 12 sk. efter en kvinde, hvis tre ægteskaber alle var med fæstere af de mindre brug på Koltur.

Skiftet fra Saksun er efter Joen Niklassen i Due-

gården 1/10 1760.³⁸ Det nævner foruden enken Sara Sophie Poulsd. de fem døtre: Anna gift med Hans Joensen, Saksun. Maren gift med Joen Joensen, Haldorsvig. Chatrina g.m. Jacob Joensen, Hvalvig. Sigga g.m. Ole Mickelsen, Saksun og Susana, der er død, men efterlader søn og datter.

Registreringen indeholder følgende effekter: 1 kammer og 2 smaa vinduer, 1 sengested og et lidet skab. Bmt. kammer ickuns med en skiølder (gavl), den anden hører til kongstuen (6 gl.).³⁹ 1 gl. sølvbælte vog 19½ lod a 12 sk. (11 gl. 14 sk.). 1 forgyldt brystnaal med knap 4½ lod (5 gl.). 1 gl. sølvbæger, loddet med tin, ongefær 8 lod (4 gl.). 3 gl. sølvkeer a 9 lod (5 gl. 5 sk.). 1 lidet gammelt sølvbæger (1 gl.). 2 sølvringe (12 sk.). 1 par lænkeknappe af sølv (15 sk.). 1 strygejern. 1 gl. thekande. 1 gl. suppefad. 1 fladt dito. 1 tinskaal. 1 gl. Guldfandors huus. 1 rød fløjels hue med en straatage. 1 gl. taftesbryst med fryndser og 2de guldtakker. 1 blommed livbaand rødt i bund. 1 dito gult i bunden. 1 blaat dito af taft. 1 tørreklæde med gl. dags kniplinger. 1 dito ringere med kniplinger. 1 blaat qvindeklæde med 10 sølvmallen (8 gl.). 1 gl. vadmels kjole. 1 rød mandstrøje med tinknapper, 1 liden gl. thekedel. 5 melkestamper. 1 melkebie. 2 gl. rosseløber. 1 jerngryde a 8 kander, brøstfældig. 1 dito a 5 kander. 1 dito a 4 kander. 1 dito a 1 kande. 1 dito a 2½ kande. 1 handqvern. 1 dito ringere. 1 flaskefoder med 5 flasker 1½ pot. 1 gl. Huspostil.

Vurderingen heraf er næsten på 'øre' lig med Bille Andersdatters, og der er mange ligheder i bestanden. Men jordegodset bringer den samlede vurdering et godt stykke højere op. I Tjørnevig findes jordegods på 8 gl. (= 128 gl.), i Qvalvig 8 gl. (= 128 gl.) og i Haldorsvig 1 gl. (= 22 gl.) ialt 278 gl. eller skiftet som helhed 344 gl. 14 sk.

³⁷ Skifteprotokol 1741-47, fol. 237. Føroya Skjálasavn. Tórshavn.

³⁸ Skifteprotokol 1752-61, fol. 165 b. Føroya Skjálasavn. Tórshavn.

³⁹ Her er klart angivet, at kammeret er tilbygget fæstets stuehus.

Litteratur

Materialet fra undersøgelsen findes i Nationalmuseets 3. afdeling, Dansk Folkemuseum under NEU nr. 9568, top. nr. 3722 (Saksun), ialt 117 blade + 7 opmålinger bestående af situationsplan 1:200, plan af stuehus 1:100, snit i stuehus 1:20, nordfacade af stuehus 1:50, plan og snit af sydlige hjallur 1:20, plan og snit af nordlige hjallur 1:20 og plan og snit af høhus 1:50. NEU nr. 9593, top.nr. 3715 (Koltur), ialt 76 blade + 6 opmålinger, bestående af oversigtsplan ca. 1:400, situationsplan 1:200, plan og snit af sodnhaus 1:20, plan, snit og facade af hjallur 1:50, plan, snit og facade af neyst 1:50 og plan og snit af høhus 1:50. Blandt optegnelsesbladene findes desuden en række opmålinger af møbler, døre, profiler o.a.m. Desuden er undersøgelserne dokumenteret ved flere hundrede fotos, optaget af forfatteren med ganske få undtagelser. Et udvalg heraf er gengivet som tillæg til beskrivelsen.

Der henvises generelt til E. A. Bjørk: Færøsk byggeret. I-III. Tórshavn 1984 (fotografisk genoptryk af stencileret udgave fra 1956-63).

- Bru, Heðin 1958: Det gamle bondesamfund. N. Djurhuus (red.) *Færøerne I*. Kbh. 261-295.
- Bruun, Daniel 1929: *Fra de færøske Bygder*. Kbh.
- Højrup, Ole 1960: Låse af træ. *Folkliv og Kulturlevn. Studier tilegnet Kai Uldall*. Kbh., 110-124.
- Joensen, Jóan Pauli 1980: *Färöisk folkkultur*. Lund.
- Joensen, Robert 1979: *Fåreavl på Færøerne*. Kbh.
- Landt, Jørgen 1800: *Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne*. Kbh. Genudg. Tórshavn 1965.
- Nyman, Anders 1958: Hay Harvesting Methods on the Feroe Islands. *Folk-Liv. Acta Ethnologica et Folkloristica Europæa XXI-XXII*. Sthl. 101-106.
- Rasmussen, Holger 1951: Koltur. En færøsk bygd. *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark*, 5-14.
- Rasmussen, Holger 1955: Korntørring og -tærskning på Færøerne. *Kuml. Årbog for jysk arkæologisk Selskab*, 131-157.
- Rasmussen, Holger 1958: Husbygning. N. Djurhuus (red.) *Færøerne I*. Kbh. 296-314.
- Rasmussen, Holger 1981: Færøerne og Dansk Folkemuseum. *Heiðurrit til Suerra Dahl. Fróðskaparrit 28-29. bók*. Tórshavn, 165-174.
- Rasmussen, R. 1950: *Føroysk Plantunøvn*. Tórshavn.
- Rasmussen R. 1951: *Uppískoyti til Føroysk Plantunøvn*. Tórshavn.
- Skarði, Jóhannes av 1955-56: Føroyski leypurin I-II. *Fróðskaparrit 4.5*. Tórshavn.
- Skarði, Jóhannes 1978: The Faroese Leypur. *Faroe Isles Review, vol 3. no. 1*, 6-13.
- Stoklund, Bjarne 1963: Den færøske hjallur. *Budstikken. Årbog for Dansk Folkemuseum, og Frilandsmuseet*, 32-62.
- Stoklund, Bjarne 1966: Røgstue og glasstue. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, 21-32.
- Stoklund, Bjarne 1973/74: Das färöische Haus und die Wohnkultur Nordwesteuropas. *Ethnologia Europaea VII*, 192-222.
- Stoklund, Bjarne 1976: Gróthús og hjallar. Ein viðmerking. *Mondul*, 21-26.
- Stoklund, Bjarne 1972a: Tre modeller for studiet af vesteuropæisk byggeskik. *Vestnordisk byggeskikk gjennom to tusen år*. Stavanger, 15-30.
- Stoklund, Bjarne 1982b: Røgstue og glasstue. Boligudviklingen på Færøerne set i vestnordisk sammenhæng. *Vestnordisk byggeskikk gjennom to tusen år*. Stavanger, 218-230.
- Stoklund, Bjarne 1985: Kove, svale og skot. Udskudshuse i Vestnorge, i Nordjylland og på Færøerne. *By og Bygd, bd. 30*, Oslo, 215-230.
- Stoklund, Bjarne 1987: *Nordatlantisk byggeskik. Kontinuitet og forandring. 9.-19. årh.* (IEF arbeidspapir).
- Svabo, J. Chr. 1976: *Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782* (ed. N. Djurhuus). Kbh.
- Thorsteinsson, Arne 1975: Hugleiðingar um gróthús. *Mondul 3*, 9-16.
- Thorsteinsson, Arne 1975: Syllagroyppingar. *Mondul 3*, 24-26.
- Thorsteinsson, Arne 1982: Færøske huskonstruktioner fra vikingetid til 1800-årene. *Vestnordisk byggeskikk gjennom to tusen år*. Stavanger, 149-161.
- Williamson, Kenneth 1948: *The Atlantic Islands. The Faeroe Life and Scene*. London.

Summary

The published material deals with two characteristic Faroese buildings; investigations were carried out for the Danish National Museum, 3d Department, in 1949. The two farms were chosen after a preliminary survey by the present writer in 1947.

The investigation continued the National Museum's tradition of studying the Faroese style of building, introduced by Captain Daniel Bruun about the turn of the century, as part of an extensive examination of vernacular architecture in the North Atlantic area. In 1894 he looked at ruins of the Norse farm houses in Greenland, in 1896 ruins and old fashioned farms in Iceland, and finally in 1898 in the Faroese Islands, where buildings erected in the traditional way still dominated everywhere.

The first comprehensive description of Faroese architecture and the uses of the houses is given by J Chr Svabo in his report, *Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782* (first published in 1959) and in *Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne* (1800), which was published in 1810 in an English translation as *A Description of the Faeroe Islands, containing an Account of their Situation, Climate, and productions, together with the Manners and Customs of the inhabitants etc.* The author was the vicar, Jørgen Landt.

In the analysis of his material Daniel Bruun used the evolutionistic model, but in later years diffusionistic and functionalistic methods came in also (eg Rasmussen 1958, Stoklund 1963, 1973/74, 1976 and 1982).

The results of the investigation in 1949 are published here without later additions, and are arranged in two complementary parts: the measuring, carried out by the Danish architects Eric Laugsand and Ester Andersen, and the oral traditions connected with the objects, gathered mostly by the Faroese undergraduate Ulf Zachariassen.

Dúvugarðar i Saksun

Professor Chr Matras (1933) has defined a Faroese *bygd* (village) as originally a single farm, later split up into smaller farms or groups of houses, *býlingar*. The *bygd* Saksun, however, differs from this pattern in that it consists of isolated farms, until recently only three in number: Kvígghamar, Dúvugarðar, and Svartá, the last being later split in two. Nowadays more houses have been introduced, but only in 1858 was a tiny church with its churchyard added to the farms mentioned. Until then the inhabitants in Saksun had to attend the church in Tjørnuvík, which meant using the footpath over the mountains for all clerical functions, even funerals. Duegårdin is a distinguished example of a traditional Faroese farm. It is now a protected monument in the care of the Faroese Museum (Föroya Fornminnissavn) in Tórshavn. When investigated in 1949 it was still inhabited by two old, unmarried brothers and a spinster sister. The running of the farm, however, was done from a newly constructed house nearby, occupied by a sister and her husband, who was the actual farmer. The dwelling-house and the majority of the outhouses are placed on a hill-top overlooking the partly silted up creek, Pollur, connected with the Atlantic Sea and the outer creek, Sakhøvn, through a narrow channel between the mountains.

The dwelling house, *séthús*, is in the common Faroese way built together with the byre, *ffós*. The rest of the farm buildings consist of two storehouses, *hjallar*, for wind-dried meat and fish respectively. There is a hay barn, *hoyløða*, with an adjacent hayyard, *hoygarður*, and a fenced garden, *hvannagarður*. A forge, *smiðja*, two buildings *gróthús*, for peat, and a dry closet, *nátthús*, very considerably placed over one of the dung-pits, *køstar*, of the farm. There are two other dung-pits, one near the southern doorway

from the byre, and the other, the ash pit, *askudongi*, on the hill-side to the west of the dwelling. Dating to the period when cultivation of grain (barley) was important, are remnants of houses for the treatment of grain such as a corn kiln, *sodnhús*, and on the brook, *Skipá*, a watermill, *mylna*. A tiny brook, *lækja*, flowing into *Skipá*, is the water supply for the farm. In the brook lies a stone, *barkhella*, with a hollow, *kulla*, used for crushing bark (the root of *Potentilla erecta*, tormentil) for tanning. A far bigger *barkhella* with seven *barkkullar* lies in *Skipá*.

The dwelling house, though of the common type, is unusual in dimensions. Apart from the byre it is of stave construction, surrounded to the south and west by a wall of stones bedded in cement, replacing a former one of stone and turf, *grót og flag*. The front to the north, and the projecting part here, are exclusively of wood. The windows are all provided with shutters running in vertical mouldings.

Behind the stone-walls and the board partitions of the northern front is a wooden construction, consisting of an upper and a lower frame, *ývirsyll* and *undirsyll*, the last supported by stones, *støði*. The two frames are linked by posts, *stavir*, of which the corner posts, *hornastavir*, are the most essential. The *ývirsyll* is also secured by beams, *bitar*. In the frames are grooves for the vertical boards of the wainscot, *bróst*. In the traditional Faroese dwelling house one side is almost always extended as an outshot, which here is found along the southern front from the byre to the west-gable; it is used for bed-spaces and storerooms.

The roof is constructed with rafters, seated on the *ývirsyll* and protected by 'storm' laths which rest on the upper side of the rafters. The rafters are covered with horizontal boards, *troður*, which are in their turn covered by a threefold layer of birchbark, *nævur*. The roof is finished off with a layer of turf, secured at the eaves with a vertical board, *torvhald*, and fastened with irons, *torvhaldjarn*, fixed to the rafters. The gables are closed off with boards, *vindskeið*.

The layout of the dwelling house starts with the byre, which originally had only one door to the

north. The byre is in two sections, separated by a central walk and with stalls to each side. There is a stone floor, and the partitions between the stalls are of pine. There are no cribs.

The next room, no. 4, had according to tradition, been the *roykstova*, and is still called *gamla* (old) *roykstova*. Its entrance should have been from no. 2, now a hen house. Originally the hens sat on a hen roost, *vagl*, in the *gamla roykstova*. Room no. 6 was the place for the hand mill, *kvørnhusið*, with a quern placed on a box, *luður*, at a proper height to allow the user to stand upright. Later on a water tank was installed here. The floor in this room and in no. 4 is of earth. In the outshot is a store room for potatoes, *eplahusið*.

The tradition of the *gamla roykstova* is difficult to verify. Its function, as mentioned above, however, accords well with the general statement by Svabo on the layout of the Faroese dwelling house: 'It is undoubtedly most usual that when we find an equally running row of houses (ie rooms), the *glasstova* (window room) is at the end of this row; next comes the *roykstova* (smoke room); after that a small division either a quern house or a sort of storeroom; and finally the byre'.

The *roykstova* (smoke room) is the central room for the members of the household; here they worked, ate and slept. The room has no ceiling, but is separated from no. 6 and the *glasstova* with partitions of boards running from the beams to the roof. Totally dominating the room is the fireplace, placed against the wall adjacent to the *glasstova*. Undoubtedly it is the best preserved and most imposing of all stone built fire places, *grúgvur*, in the Faroe Islands, thanks to its huge boulders. Above the fireplace is a wooden chimney hood, with two big cylinders attached to which are woollen bands with hooks to hold the cooking pots. By turning the cylinders it is possible to regulate the heat from the fire. On each side of the fireplace there have been driers, one of which is now missing, fastened to the wall. In the wall above the fireplace is a gap through which the oven in the *glasstova* is stoked.

When the chimney hood was introduced the

smoke hole in the roof, *ljóari*, lost its primeval function, but it is still the only 'window' in the room. The opening is now covered with glass.

The outshot along the south wall has three bedsteads, *koyggjur*, which may be closed with sliding doors. Each bedstead was furnished with a layer of hay covered with a woolen cover, *rekkiuváð*, a pillow, *koddi*, and a feather bed, *dýna*. In the bedsteads slept the servants; the farmer and his wife and the infants, however, used the bedsteads in the *glasstova*. In the heyday of the Duvúgarðar (first half of the 19th century), as a rule 2-3 hands, *húskallar*, and 2-3 servant girls, *arbeiðskonur*, were the norm, but as only the eldest son could take over after his father, the younger brothers and sisters, if they decided to stay at home, had to serve (and sleep) just like hired servants.

The furniture of the *roykstova* is sparse. At the long sides of the room are firm benches and besides these only a small bench and a table. At this table the farmer and his wife had their fixed seats, also at meals; the other members of the household sat more or less casually with their dish, *trog*, on a box for carrying things, *leypur*, or on their knees.

Each post in the *roykstova* has a wooden peg, *nokki*, serving as an axle for the Faroese spinning wheel, *spunlag*. It was important that many spinning wheels could be in use at the same time.

Between the fireplace and the northern wall was the place, *hundakrubban*, for the sheep dogs.

None of the woodwork in the *roykstova* was ever painted, but gradually acquired a delicate colour from the peat smoke. During the year smoke and soot covered everything in the room, so once a year, actually on the day before Christmas, *Tollaksmessudagur*, all the men were set to work, brushing and washing walls, roof timbers, *troður* and chimney hood with sand and tallow. Later on soap replaced the tallow. Finally the earthen floor was strewn with shell sand from Pollur.

The *glasstova* (window room) No. 8 comes next. Like the *roykstova* it has three bedsteads to the south, but they are not closed with sliding doors. The great difference from the *roykstova* lies in the win-

dows, the ceiling and wooden floor, and the oven, a so-called *bilægger*. The windows with their glass panes give the room its name. The furniture is also richer than that in the *roykstova*. By the window wall is a table and four chairs, in front of the bedsteads is a grandfather clock and several chests which are also used as seats, a corner cupboard, a closed book case and a suspended lamp for paraffin oil. The oven is a Norwegian product, dated 1749.

The *glasstova* served in the first place a representative function. Here visitors were seated and entertained with food, and the room was used for the ring dance at the holiday periods during the winter. 2 February, *Kyndilmessa*, was the festive night in Duvugarðar and the other farms in Saxun. Visitors came from neighbouring villages, *bygdir*, to participate in the ring dance and the banquet. In return people from Saksun used to visit Haldórsvík about the New Year, and Tjørnuvík on 6 January, Vestmann on Boxing day and Hvalvík-Streymnes on Quinquagesima Sunday.

The remaining rooms in the dwelling house do not really belong to the household, but have been reserved for the old-age pensioners. Room no. 14 is a kitchen with a fireplace, *fýrstaður*, of a later construction than the *grúgva*. It consists of a wooden box, lined inside with an iron sheet. It also has a wooden chimney hood. Room no. 15 is a common storeroom, a larder, for the household and the pensioners. The two rooms nos 18 and 19 have one and two bedsteads, *koyggjur*, respectively, and more furniture than in the *roykstova*. In one of the rooms are wall pictures with biblical motifs. Room no. 19 has a *bilægger* of Norwegian origin, dated 1798. From the *glasstova* you can enter kitchen no. 14, but it also has a separate outer door through a little entrance chamber, no. 16. The adjacent room no. 17 is a larder.

Prestastovan

The projecting part to the north was built about a hundred years ago, presumably at the same time as the little church was erected. The inhabitants of

Dúvugarðar name this part of the house *ut í stova*, but the other people in Saksun call it *Prestastovan* (the house for the vicar), and they are right, for originally it was exclusively intended for the vicar's accommodation when at rare intervals he visited Saksun.

The construction of *Prestastovan* follows the same model as the rest of the house, but the arrangement of the interior is a hybrid of traditional Faroese ways and of consideration for the user. The heating of the rooms come from *bilægger* ovens in rooms 9 and 10, stoked from the *fýrstaður* in the little kitchen no. 13.

The furniture in the sitting room, no. 10, differs decisively from what was normal in old Faroese houses; it is definitely of an urban nature, with a bed and a chest of drawers in polished walnut, a table with turned legs and four chairs also with turned legs and cane seats, placed in the middle of the room. The room has yet another peculiar feature in that all its walls are decorated with pictures (oleographs and prints) of biblical scenes, a few photos of the family from the farm and two mirrors with gilt frames

From the kitchen a staircase leads to the loft, which functions as a storeroom for different objects. During wintertime scythes, ropes for transport of hay, *hoyberareip*, nets for bird-fowling, *stangararmar* and *stangarhorn*, ropes for catching birds on the rocks, *bjargalínur* are placed here. And here, in boxes and barrels, was kept the corn, after it was threshed and winnowed.

Outhouses

The characteristic Faroese storehouses, *hjallar*, are exclusively of wood, built so that the wind can blow freely through their walls of upright boards or laths set an inch or so apart. The *hjallar* closest to the dwelling is for meat, *kjøthjallar*, and the other one for fish, *fiskahjallar*. They are primarily used for drying meat and fish, but salted fowls like puffins and guillemots are also kept here.

It is important to note that the doors to the build-

ings have wooden locks, *hvølpalás*. There formerly existed one or two storehouses of a more ancient construction, the so-called *varðahjallar*. The gables of such houses were of loosely piled stones, and the long sides were of upright boards. Those older *hjallar* were situated on the headland against Pollur and served for the first drying of fish and caaing-whale meat, before transferring it to the storehouses near the dwelling.

The hay barn and the two *gróthús* are built solely of stones with no binding agent. The turf roofs are of common construction and stand on beams that lie directly on the stone walls. The hay barn is big enough for the hay nowadays, but earlier the hay was also built in ricks, *dés*, in the hay yard. A *dés* was placed upon a layer of big stones.

The two *gróthús* were used for storing peat; each takes 90 horse loads, *klyvjar*, all in all 360 *rossleypar*, as a horse load, *klyv*, consists of two large *leypar*. As it was, the two *gróthús* together had enough for a year, but in addition a proportionate amount was kept in stone walled *kráir* (sing. *krógv*) in the out-field, *hagi*. It was common practice in Dúvugarðar always to use year-old peat.

On the shore of Pollur is the boat house, *neyst*, which has walls of loosely piled stones and a roof of common construction.

The land and domestic animals

Dúvugarðar, with 10½ *mørk* (pl. *merkur*) is the Faroese basic unit of land and property valuation, the size ranging from less than 4000 m² to more than 8000 m² according to the conditions of the actual locality.

The most important domestic animals were sheep, of which there always were about 240 belonging to Dúvugarðar. Throughout the year they grazed in the open, but twice a year they were collected for slaughter, when about 135 sheep in all were killed. The first time was at *Veturnætur*, 14 October, which is called *skurður*; the second was at *Allahalgannadagur*, 1 November, called *klipping*. Also twice a year the sheep were collected for the wool

take, the first time, *fyrri gonga*, about *Jóanssøka*, 24 June, and the second, *seinna gonga*, about *Syftunssøka*, 2 July.

Normally there were four cows and a calf at Dúvugarðar, and a bull shared with the other peasants in Saksun. All work with sheep was for the men, but attending to the cattle, milk, clearing away the dung, etc, was left entirely to the servant girls. Three horses was the normal number. All the year round they stayed outside, and were only used at the time when the turf, in the month of July, was transported to the stone-walled *kráir*. Otherwise all transport on land was done on foot and with loads on the human back.

Of other domestic animals there were as a rule two sheepdogs and two cats, 5-6 hens, 2-3 ducks and a few geese. The hens were kept in the dwelling house, and the ducks and the geese had tiny houses built for them near the habitation.

Details of the oral tradition concerning work on the farm is omitted here, other than what relates to the buildings.

Koltur and its býlingar

Unlike Saksun with its isolated farms, the buildings on the island of Koltur are a good example of the Faroese phenomena: *býlingar*. Next to Stora Dímun with its single farm, Koltur is the smallest inhabited island in the Faroe Islands. In 1949, when the investigation was carried out, it still had its four farms but a population of only 10-12.

Koltur has a peculiar appearance, very much like a saddle, with the highest point to the north (478 m) and to the south a height of only 100 m. In between are the houses, concentrated in two *býlingar*: Norðuri í gerði is the northernmost and Heimi í húsi the southernmost. Each *býling* includes two farms. The cultivated infield, *baur*, totally surrounded by a stone fence, *bøgarður*, is as a whole cultivated as a *teigalendi* with its long narrow strips, *teigar*, winding their way according to the curves of the surface. The investigation concentrated on the *býling* Heimi í húsi, which had preserved most of the

original layout. The dwelling houses, however, had experienced the biggest change, as the original walls of stone and turf, *grót og flag*, had been replaced by stone walls set in cement, and the green turf roofs had been altered to sheets of asbestos. The interior of the two houses had seen decisive changes as well (see later).

Originally the two farms to the north had more land than those to the south. At Norðuri í gerði each farm, had 6 *merkur*, whereas the farms at Heimi í húsi had respectively 3 and 2 *merkur*. But in 1919 a land division was introduced, according to which each farm in the future would have 4 *merkur* 4 *gyllin* (a *gyllin* = 1/16 *mørk*).

At the same time a new distribution of outhouses took place, as a result of which the men from Heimi í húsi became owners of some *gróthouses* in the northern *býlingur* at Gróthústangin. This was important as the old landing place just outside Heimi í húsi was condemned as too dangerous and the landing place was moved instead to Gróthústangin and secured with walls and steps in concrete.

The layout of a *býlingur* is complicated. As mentioned above, each *býling* consists of two farms with their respective houses scattered seemingly at random. Furthermore, houses from another *býling* also lie amongst them: the farms from Norðuri í gerði, for example, had some houses in the southern *býling*.

The arrangement with four farms, peopled by 'normal' households for all the different functions of traditional peasant life was considered by the people on Koltur as excellent, but it depended to a high degree on the combination of agriculture, cattle breeding and fishing.

'Koltursmenn' have in that respect been fortunate, as the island is situated near rich fishing places. No opportunity, therefore, for rowing to the fishing was ever passed up.

The importance of fishing is reflected in the number of boats of different sizes. According to oral tradition they were: an *áttamannafar* (boat for 8 oarsmen) with its *neyst* (boat house), belonging to Heimi í húsi, a *seksmannafar* (boat for 6 oarsmen), belong-

ing to the island as such, a *fýramannafar* (boat for 4 oarsmen) with its *neyst*, to Innari í búð, one of the farms of Norðuri í gerði, a *fýramannafar* with *neyst* to Uttari í stovu, the other farm of Norðuri í gerði, an *áttamannafar* with *neyst* to Norðuri í gerði, a *tíggjumannafar* (boat for 10 oars) with *neyst* to Norðuri í gerði, and a *fýramannafar* with *neyst* to Heimi í húsi. All the boat houses were situated on the northern outskirts of Heimi í húsi. The biggest boats belonged to the farmers of Norðuri í gerði, as mentioned above, originally with most land. Whether all the boats mentioned existed at the same time has not been explained. All these boat houses, except one, no. 2, fell into ruin after the abandonment of the old landing place.

The *býling* proper begins south of the ruined boat houses, and is fenced in by stone walls and gates. South of the fenced-in houses is a huge flat rock, used for washing fish before they were dried in the open. On the surface of the rock are three particularly big water-pools, distributed among the four farms for fish washing, as follows: Innari í búð had the northern pool, Uttari í stovu the central one, and Heimi í húsi the southern.

In the following details, the houses are described according to the numbers on the plan (fig. 38). To the north close to the shore are three *gróthouses*. One, no. 3, is part of the enclosure for calves, no. 24 (a corresponding one no. 23, is situated to the south of the brook). The house is used for storing peat for the eastern farm of Niðri í húsi. No. 5 is also for peat, but for the western farm of Uppi í búð. They are both built of loosely-piled stones and have turf roofs, but here and in several other outhouses the layer of birch-bark, *næver*, is replaced by straw. To protect the roofs against the strong wind stones have been laid along gables and ridges.

No. 4 is of the same construction as the two mentioned, but it serves as a storehouse, *hjallur*, for meat and fish. Earlier it was a *sodnhús*, a kiln for drying barley. Its northern gable adjoins a fenced-in garden, *hvannagarður*. Both the house and the garden belong to Niðri í húsi, and so does no. 6, a *hjallur* for meat and fish. According to its construction it is a

so-called *varðahjallur* with gables of loosely-piled stones and long sides of upright boards, strengthened by posts and beams. The turf roof has a layer of birch-bark. A corresponding *hjallur*, no. 7, belongs to Uppi í búð.

House no. 8, close to the hay yard, no. 10, is a byre, *ffós*, but was earlier a *riþingarhús*, where the ears of barley were removed from the straw, before being treated in the *sodnhus* (cf no. 4). The byre has stalls for two cows, two sheep and a horse. It belongs to Niðri í húsi.

Adjoining the hay yard with its eastern gable is the hay barn, no. 9, belonging to Niðri í húsi. At its western gable is erected a stone-enclosed dung-pit. Two dung-pits, nos 11 and 12, also belong to Niðri í húsi. They are of approximately rectangular form terminating in a funnel-shaped end. Finally, bigger and smaller houses for ducks and geese, no. 13, 14, 15 and 16, also belong to Niðri í húsi.

The western farm of Uppi í búð no longer has its byre connected with the dwelling house. About 30 years ago a byre, no. 18, was built south of the brook, that runs through the *býling*. The byre has walls of turf and stone and a stone floor. Four of its six stalls have their floor covered with boards. A hay barn, no. 17, is built against the south western corner of the byre. Its walls are of loosely piled stones. The hay barn was also used as a *riþingarhús*. At the eastern gable of the byre is a horseshoe shaped dung-pit, no. 19, with a high wall (110 cm). Stone steps lead to the top of the wall. In addition to the dung-pits mentioned each one of the four farms had some seaweed middens, *tarakøstar*. The seaweed was mixed with dung from byres and houses. Now, however, seaweed is no longer used as a fertiliser.

A hen house no. 20, is also a part of the western farm. The house is fairly new, as the hens traditionally had their roosts on the beams above the cattle in the byre. This farm also had houses for ducks and geese, nos. 21 and 22.

Two further houses form part of Uppi í búð, the first a ruined *varðahjallur*, no. 26, sited on a high rocky knoll near the brook, an ideal place for a

kjøthjallur; the second is sited in the infield at a convenient distance from the houses because of the danger of fire. It is a *sodnhús*, no. 28, complete and fit for use.

An early trait in the *býling* has nearly disappeared. Formerly there were several fenced gardens around the dwellings with *kvan* (Archangelica L.), but most of them have fallen into disuse, so now the only good example of a *hvannagarður* is preserved between no. 4 and 6.

A little brook separates the houses. Its broad bed is used as a *geil*, a cattle-way through the infield. Its water is used for cleaning vessels, washing sheep's wool, etc. In the surface of its bed is a *barkhella*, no. 25, with several hollows for crushing *bark*, the root of Tormentilla or Potentilla erecta. The well, no. 27, from which all the water for cooking etc is fetched, is not far from the houses and lies close to the fence surrounding the infield.

Some details of the dwellings must be given. In construction and plan they are in accordance with the traditional Faroese scheme. As already stated, they have both been changed to a certain degree a few years before the investigation in 1949.

Nidri í húsi is the oldest of the two dwellings and still preserves the combination of dwelling and byre. The byre has two rows of stalls, and in one to the south is a quern. Next to the byre are two rooms of almost equal size, both with doors to the kitchen, which is a big room across the house. To the south is the *glasstova* with a built-in larder and a wardrobe. All the rooms now have deal floors and lofts, and windows to west and south.

According to oral tradition the house was arranged as now with the byre to the north and next a *roykstova* with earth floor lined with stones, a fireplace, *fyrstaður*, with a *skerðingur*, a ratchet hanger for cooking pots. The fireplace was at the south wall. The smoke found its way through the *ljóari*, the hole in the roof, but about 65 years ago the fireplace was replaced by a kitchen range, and consequently the *ljóari* was converted to a skylight.

In the outshot to the west were two bedsteads, *koyggjur*, in front of which was a long bench, under

which the sheep dog had its place. At the east wall stood a very long chest, holding the salt for the house, and above it were the accessories for a spinning wheel, *spunalag*. A bench, *rokkabonkur*, for a *spunalag* stood at the northern wall. In the *roykstova* there was also a little table.

Between the *roykstova* and *glasstova* were two rooms, a kitchen to the west with an earth floor, and a *fyrstaður* with a chimney, '*skorsteinur*', against the wall of the *glasstova*. The only source of light came from the chimney. The room to the east had a window in the east wall and a bed and a chair.

The *glasstova* had an outshot at the west side and at the south gable. This outshot was called *klædnaskot* and was used for storing driftwood, *rekaviður*. The *glasstova* was heated by an iron stove, *bilægger*. A bed, a table and four chairs comprised the furniture. *Glasstova*, kitchen and east room had a loft. A ladder in the kitchen was the entrance to the loft, where corn was kept in boxes and barrels, and here the accessories for spinning wheels, *rokkar* and *strá*, were kept when not in use.

Uppi í búð changed its *ffós* into a dwelling room, a 'fine' room, about 20 years ago. The remaining part of the house kept its original layout. Adjoining the altered southern part is the old *roykstova*, now a kitchen with wooden floor and loft, installed when the byre was removed. At the northern wall was originally a *fyrstaður*, now a kitchen range. In the outshot was one bedstead, *koyggja*, and a larder. There were benches at the south wall, in front of the bedstead and by the east wall, all with *spunalag*. In the old *roykstova* was a table or two, and a ladder leading to the loft above the *glasstova*. That room was heated with an iron stove, and it had two beds, a table and three chairs and a long yellow-painted chest. The outshot to the west was not used at all.

The northernmost part of the house had two rooms for the pensioners. The room to the west was a kitchen with a *fyrstaður* at the east wall. In the east room was a bed by the north wall, an iron stove and chest by the west wall. By the east wall with its window was a bench. There was a loft over the *glasstova* and the rooms for the pensioners.

In the loft was a bed, and barrels and boxes for corn. Sheep's wool lay all over the floor.

Some special features

The importance of a combination of agriculture, cattle breeding and fishing has already been stressed. Much essential work went into cultivating the fields. It was very well illustrated in the excellent *bøur*, but it had cost a lot of sweat for it was a difficult task because of the natural conditions. The west side of Koltur is fairly low. Surf can break over it in wintertime and spread sea water on the infield. For that reason it has been imperative to use a lot of manure, which is why seaweed was once so important.

Koltur had of old the reputation for being an excellent corn-growing place. It was not at all unusual for peasants from other localities, *bygdir*, to get their corn for sowing from Koltur. It has been mentioned that some of the houses have a layer of straw in the roof instead of birch-bark. The straw from Koltur was very much esteemed for its good quality in thatching as it was believed that mice would not enter it, an opinion already set forth by Svabo. Even within living memory, people from surrounding *bygdir* such as Hestur, Skopun, Velbastaðir, Norðradalur etc have carried straw in abundance from the island for this purpose.

The number of cattle on Koltur has not been stated, but 4-5 cows per farm is likely. A bull was kept in common. The size of the island restricted the number of sheep. 166 was the stimulated number of living sheep according to the old arrangement, *seyðaskipan*. When it was time for collecting the sheep, going *á fjall*, twice a year for slaughter and for the wool take, the four farms had to muster 9 men, divided proportionally to the land of each farm. Prior to the introduction of land redistribution in 1919, Uttari í stovu had to furnish 3, Innari í búð 3, Uppi í búð 2 and Niðri í húsi 1. Wool and slaughtered sheep were distributed according to the possession of land.

An essential support for Faroese society was to-

tally lacking on Koltur, namely peat bogs. It was possible to cut a few so-called *sopphatorv*, ie turf, which was mixed with the peat. But the pastures in the outfield were spoiled by doing this, so it was decided to give it up. In the last 150 years Kolturmen have cut their peat at Skopun on Sandoy, and before that in Syðradalur on Streymoy. In both cases the peat was brought home on a boat. From Skopun it was a trip of several hours in a rowing boat.

The transportation and storage of the peat illuminates the complicated system of buildings and habitual practice, characteristic for Koltur. When the wind and sea were favourable, the peat was landed at Gróthústangin by the men from Norðuri í gerði, who originally owned all the *gróthús* here. The men from Heimi í húsi landed the peat at the old landing place *á lónni* quite near their houses. If surf impeded landing at Gróthústangin, Norðuri í gerði had to use the old landing place, and that was the reason why they owned the *gróthús* here. In that case they stored the peat temporarily and later on carried it to their outhouses at Gróthústangin.

Tradition and innovation

To understand the old Faroese style of building it is necessary to take into account the limited building materials in the area. The islands had stones and turf in abundance but no timber at all except driftwood, *rekaviður*. Saksun was characterised as an excellent place for driftwood, *gott rekapláss*, while Koltur was unfortunate in that respect. As one of the informants maintained, almost no driftwood at all reached the shores of the island. What Koltur needed had to be saved at sea.

Consequently it was necessary to economise. That explains the extensive use of stone walls and walls of stone and turf in the outhouses. Not only timber but birch-bark for the roofs had to be bought, so in many places straw was used for thatching. It is worth noting that the *hjallar* in Saksun were entirely of wood, but on Koltur they used the old type, *varðahjallur*, with gables of stone.

As demonstrated by Stoklund (1973/74, 1982) the Faroese dwelling house is a stave-constructed building, partly encapsulated by sheltering stone walls, and this was so in spite of the difficulties in getting building timber. Dúvugarðar is an outstanding example of this. Two types of fire-place are found in Dúvugarðar: a *grúgva* which in the 19th century was replaced in most dwelling houses by the so-called *fyrstaður*. In the same period many fireplaces had a sort of wooden chimney like the one in Dúvugarðar but certainly not all with such an ingenious device as the cylinders for the pots.

In the *roykstova* the furniture was always modest, as emphasised by the way of eating, where each member of the household sat with his food more or less haphazardly in the room. Stoklund thinks, however, that he can show that earlier – at least in bigger *roykstovur* – there was a substantial long table

at the gable side of the room opposite the fireplace.

The introduction of the *glasstova* has often been discussed. The new part of the dwelling house, so different in layout and function from the *roykstova*, was a luxury not everyone could afford. Svabo remarks: ‘In the beginning of this century, (ie the 18th) *glasstovur* were rare, but since 20-30 years they have been more common and more expensive than the inhabitants are able to afford, among other things due to the preciousness of building timber’. Therefore, a *roykstova* was still the only room in the houses of smallholders and the poorest people.

In Saksun they had *glasstovur* earlier than 1721, when a registration of buildings was done. And on Koltur a privately owned *glasstova* was found in 1718 in a probate inventory, stating: 1 *glasloftstue* med en kove, bord og 2 benke (a windowroom with a *koyggja* (kove), a table and 2 benches).

English captions

Fig. 1: Dúvugarðar seen from NV from the road to Kvíg-gjhamar.

Fig. 2: The farm seen from East with the small church and the bay.

Fig. 3: General view of Dúvugarðar: 1 dwelling house, 2 hjallur, store-house for meat, 3 hjallur, store-house for fish, 4 small hut for geese, 5 enclosure for *heimahvonn* (Angelica), 6 haybarn, 7 hayfence, 8 forge, 9 brook, water supply for the household, 10 *barkhella*, stone for crushing bark, 11 lavatory, 12-13 dung-pits, 14 grothus for peat, 15 *sodnhus* for corndrying, now abolished.

Fig. 4: Northern front of the dwelling house.

Fig. 5: Plan of dwelling house: 1 byre, 2 hen-coop, 3 main entrance, 4 so called *gamla roykstova*, 5 store room for potatoes, 6 room for a hand-mill, 7 *roykstova*, 8 *glasstova*, 9 sleeping-room, 10 sitting room, 11 larder, 12 entrance, 13 kitchen, 14 kitchen, 15 store-room, 16 entrance, 17 larder, 18-19 sitting/sleeping rooms.

Fig. 6: The dwelling house seen from S-SW. Behind Skipá.

Fig. 7: Farm and church seen from Lángafjall.

Fig. 8: The dwelling house with outshott, seen from E-SE.

Fig. 9: Section of the *roykstova* with the hearth, *grúgva*.

Fig. 10: Part of the *roykstova* with the hearth, *grúgva*.

Fig. 11: Lower part of the wooden chimney-hood with its two cylinders.

Fig. 12: A wooden peg, *nokki*, serving as an axle for the Faroese spinning-wheel. A pot-hook on the peg.

Fig. 13: View from the *roykstova* with bedsteads, a table and one of the firm benches.

Fig. 14: Washed sheep's wool on a fence for drying.

Fig. 15: The *glasstova* with its bedsteads. In front a small chest and a bench. Door to room 15.

Fig. 16: Panel-door from *Prestastovan* (room 10).

Fig. 17: Oven from the *glasstova*. Of Norse manufacture. On the front the Norse Lion and the Danish inscription: Fear God and honour the King. Dated 1749. The two sides have a picture of a sitting woman holding shields bearing respectively the monograms for king Frederik V and queen Louise.

Fig. 18: Oven from room 19, placed obliquely in the wall in order to heat the adjacent room 18. Of Norse manufacture, Fossum, dated 1798. The two sides show war-trophies.

Fig. 19: Drawing of panel-door from room 18.

Fig. 20: *Prestastovan* seen from NW. The bigger windows are protected by shutters.

Fig. 21: Detail of the two windows from *Prestastovan* with their shutters, kept in position by rams' horn.

Fig. 22: The store-houses for meat, left, and fish, right. In the background the haybarn.

Fig. 23: Interior of one of the store-houses seen from the entrance.

Fig. 24: The outhouses, from left haybarn, forge, lavatory and one of the store-houses.

Fig. 25: The boat-house, *neyst*, at the mouth of Skipá.

Fig. 26: Drawing of one of the houses for peat.

Fig. 27: A *krógu* for storing peat in the outfield. Photographed 1947.

Fig. 28: Hut for geese. Diam. 2-2,5 m.

Fig. 29: The brook, water supply for the household, with the small *barkhella* with its hole for crushing bark.

Fig. 30: Koltur's two *býlingar* Norðuri í gerði to the north and Heimi í húsi to the south. The infield is all *teigalendi*.

Fig. 31: The southern *býlingur* Heimi í húsi with its infield. In the background Streymoy.

Fig. 32: Oven in a *sodnhus*, kiln, on Sandoy. 1947.

Fig. 33: Handmill from the *sodnhus* at the *býlingur* Heimi í húsi.

Fig. 34: Haymaking near the houses. Building a hay cock.

Fig. 35: Carrying the hay on back to the hayfence. E. Laugsand phot.

Fig. 36: Building a hayrick in the hayfence.

Fig. 37: The hayrick encircled by stonebuild houses.

Fig. 38: Map of the *býlingur* Heimi í húsi: 1 ruined boat-houses, 2 boat-house, used for a lawn mower, 3 grothus for peat, 4 store house for victuals, former a kiln for corn drying, 5 grothus for peat, 6 store house for victuals, 7 store house for victuals, 8 byre, 9 hay barn, 10 hayfence, 11 and 12 dung-pits, 13-16 huts for ducks and geese, 17 hay barn, 18 byre, 19 two dungpits, 20 hen-coop, 21 and 22 huts for ducks and geese, 23 and 24 fenced pastures for calves, 25 *barkhella*, 26 ruined store house, 27 well, 28 *sodnhus* for corn drying.

Fig. 39: Drawing of the store house, nr. 6 on the map.

Fig. 40: Grothus for peat and store house for victuals. Between the houses a wellkept garden for *hvonn* (Angelica).

Fig. 41: Store house and grothus, compare fig. 40.

Fig. 42: Hut for geese at the fence with the farm Uppi í búð.

Fig. 43: The *býlingur* Heimi í húsi seen from North. In the background the island Hestur.

Fig. 44: The entrance to Heimi í húsi. Left gable from the haybarn nr. 9, right part of the dwellinghouse to Uppi í búð.

Fig. 45: The central yard with the two dwelling houses right and left. In the background the store house, nr. 7. Seen from S-SW.

Fig. 46: Demonstration of the use of the *barkhella* for crushing of bark.

Fig. 47: The well in the field.

Fig. 48: Dung-pit at the gable of the haybarn, nr. 9. Stairs leading to the top. In the background boat house nr. 2.

Fig. 49: Drawing of wooden lock, *hvølpalás*, from a store house.

Fig. 50: Drawing of wooden peg and neck-band for fastening of cows.

Fig. 51: Fire-place, *fýrstaður*, from a house in Húsavík, Sandoy, 1947.

Fig. 52: Drawing of panel-door from the dwelling house to Uppi í búð.

Fig. 53: Drawing of *sodnhus*, nr. 28 on the map.

Figur 1-53

Dúvugarðar i Saksun

Fig. 1: Duegárdin set fra NV fra vejen til Kvíggjhamar.

Fig. 2: Duegården set fra øst. Fotograferet 1947, da sodnhuset endnu var bevaret.

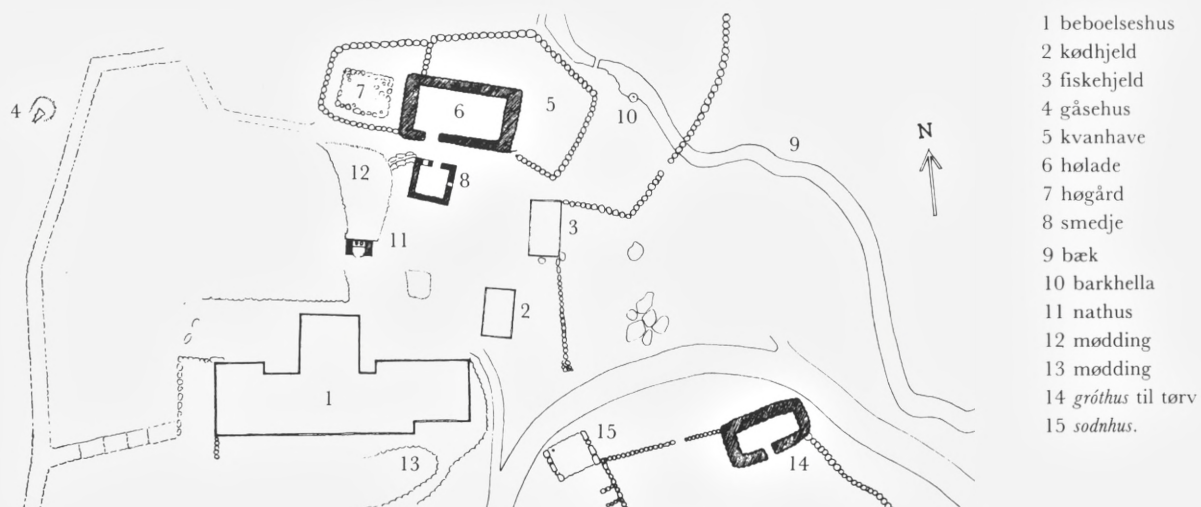

Fig. 3: Oversigtsplan over Duegården:

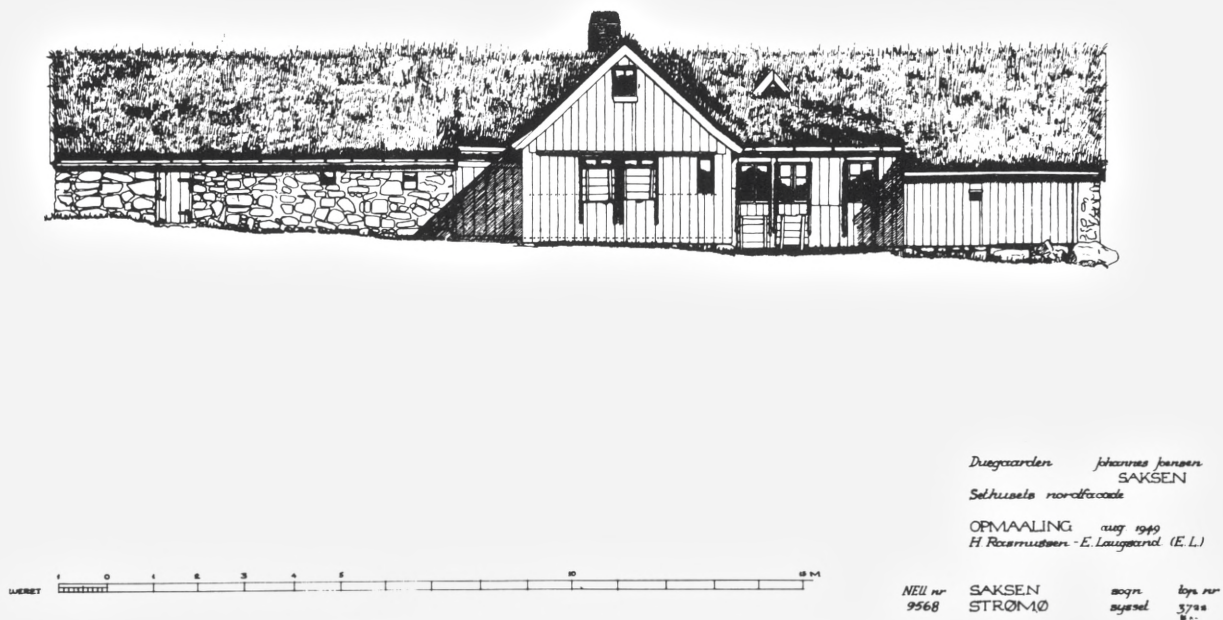

Fig. 4: Opmåling af beboelseshusets nordfacade. E. Laugsand del.

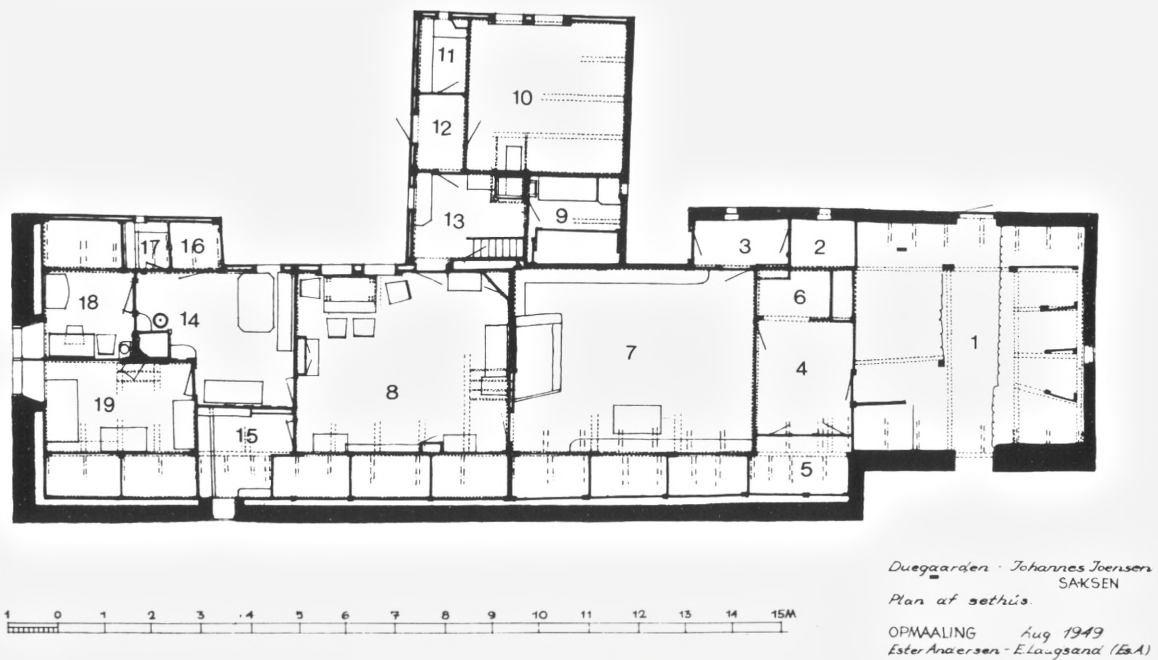

Fig. 5: Opmåling af beboelseshusets plan. E. Andersen del.

Fig. 6. Duegårdens beboelses-
hus set fra S-SV. Bag det
Skipá.

Fig. 7: Duegården set fra Lángafjall. I forgrunden kartoffelmark.

Fig. 8: Beboelshuset set fra Ø-SØ. Uds kud langs hele beboel-
sesdelen.

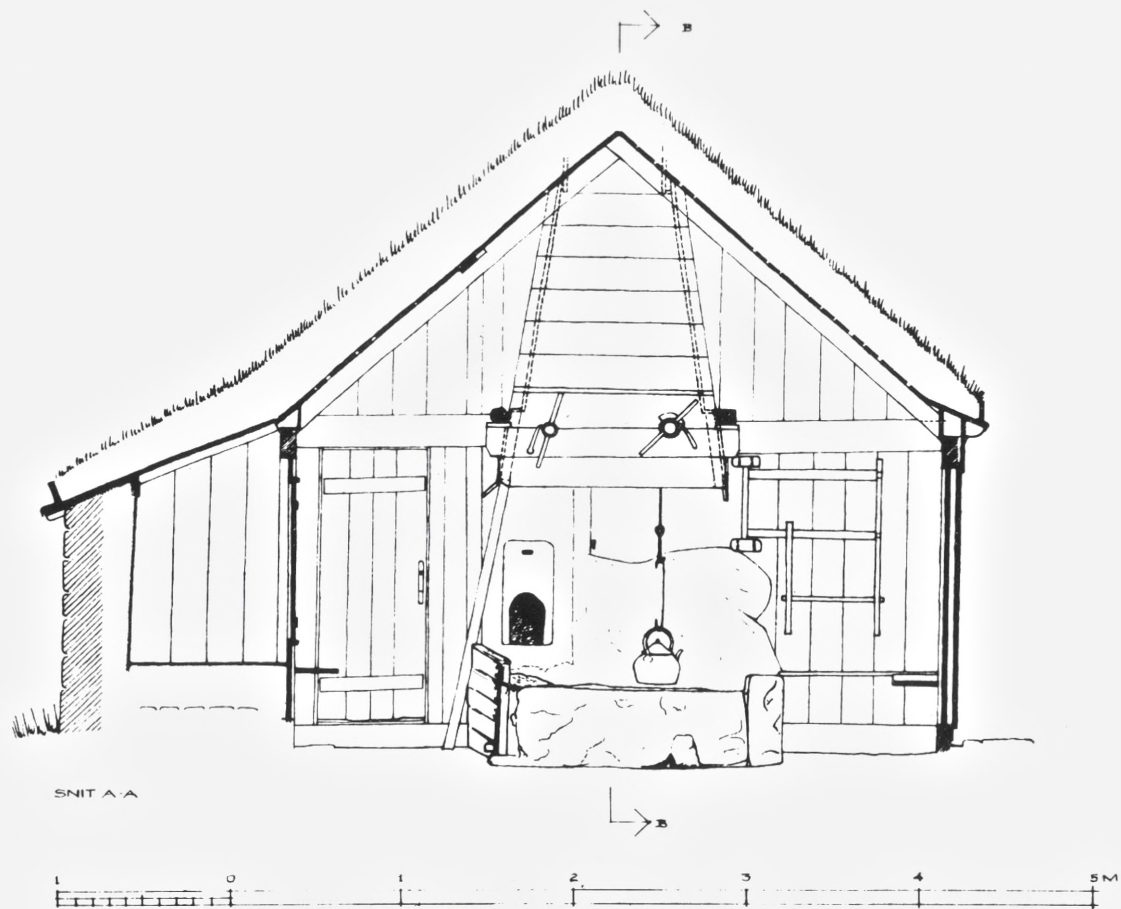

Fig. 9: Snit i røgstuen. Opmåling E. Andersen og E. Laugsand.

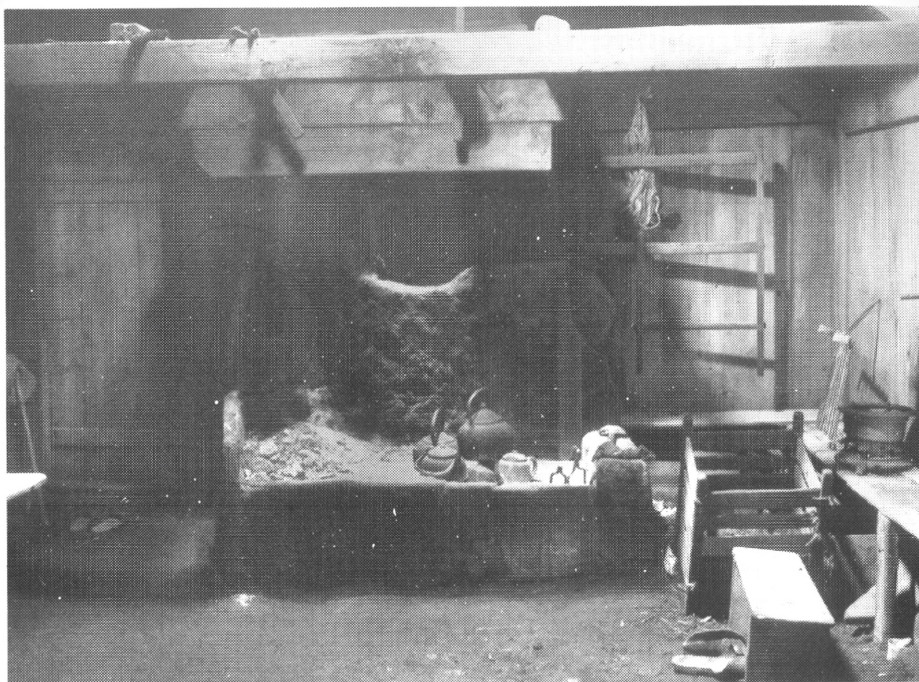

Fig. 10: Den åbne årne, *grúgva*, i røgstuen. T.v. dør til glasstuen, t.h. tørrestativ til strømper o.lign.

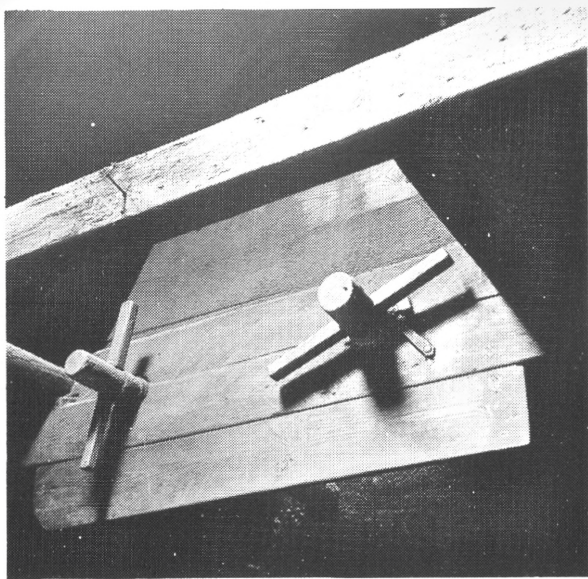

Fig. 11: Den nederste del af røgfanget med de to vinder. Vinden t.h. bruges endnu og er indstillelig med kamhjul og stoppepind.

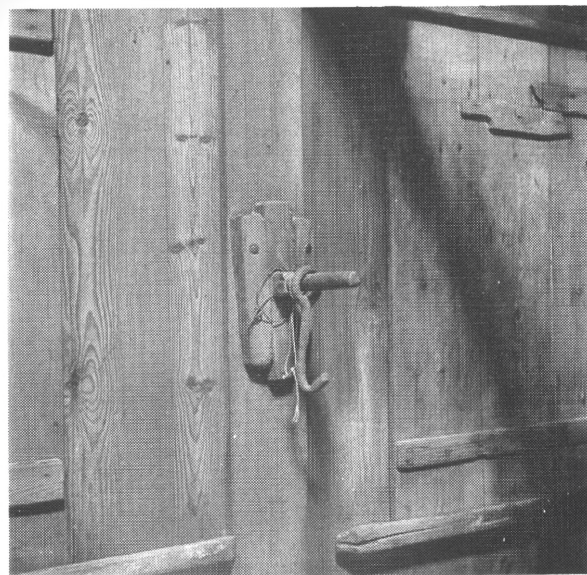

Fig. 12: En af røgstuens mange *nokkar* på sengevæggen. Pinden tjener som aksel for rokkehjulet. En grydekrog er hængt op.

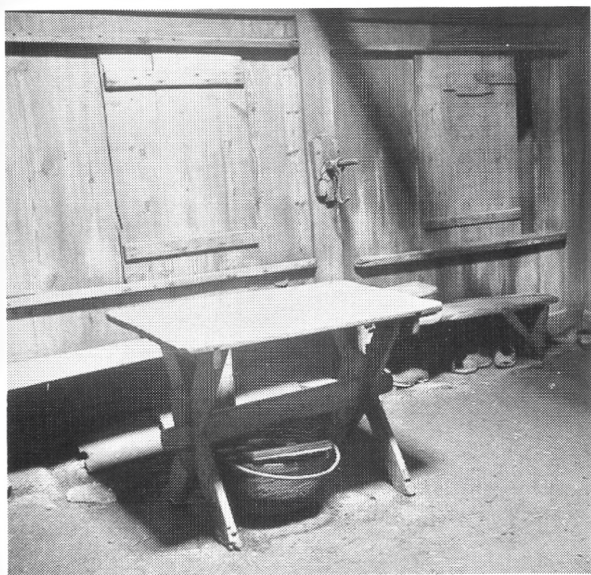

Fig. 13: Parti fra røgstuen med køjesenge, bord og bæk. Under bordet en stor jerngryde.

Fig. 14: Vasket fåreuld til tørring på bøgærdet ved Breiðá på Svartá siden.

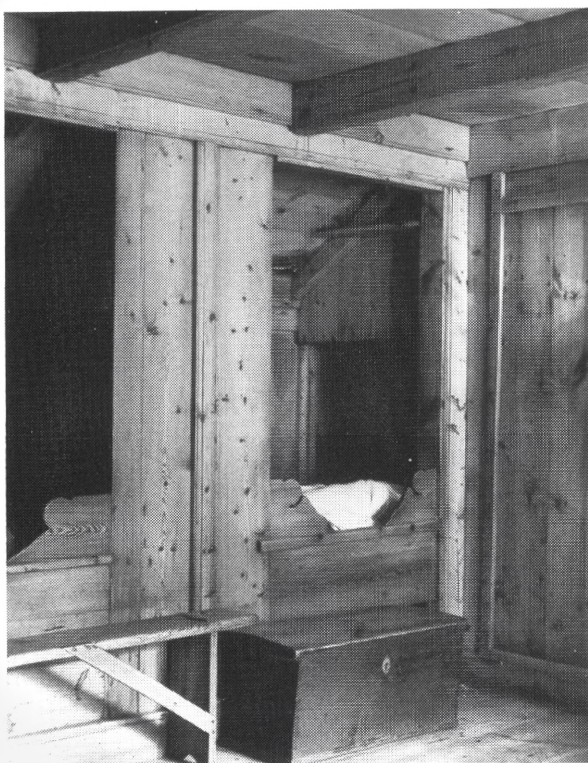

Fig. 15: Parti fra glasstuen med køjesengene. Foran fladlåget kiste og smal bæk. Dør til spisekammer.

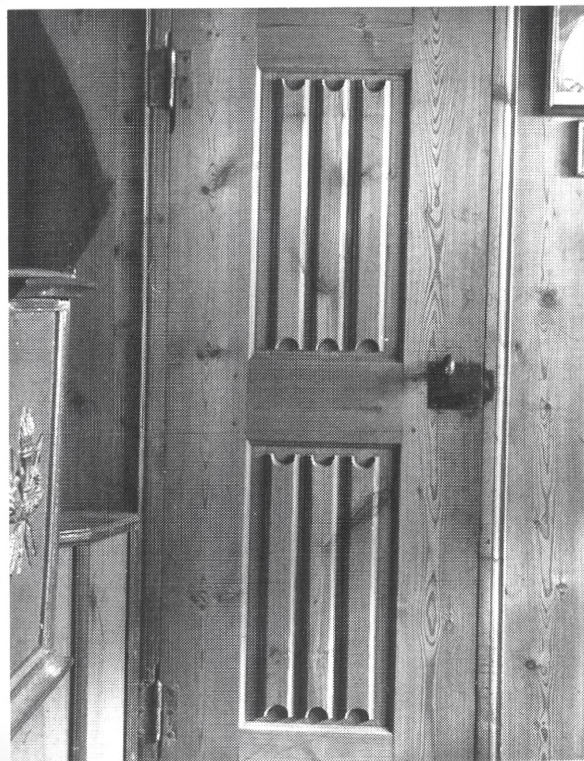

Fig. 16: Tofyldingsdør i Prestastovan mellem stue og forstue.

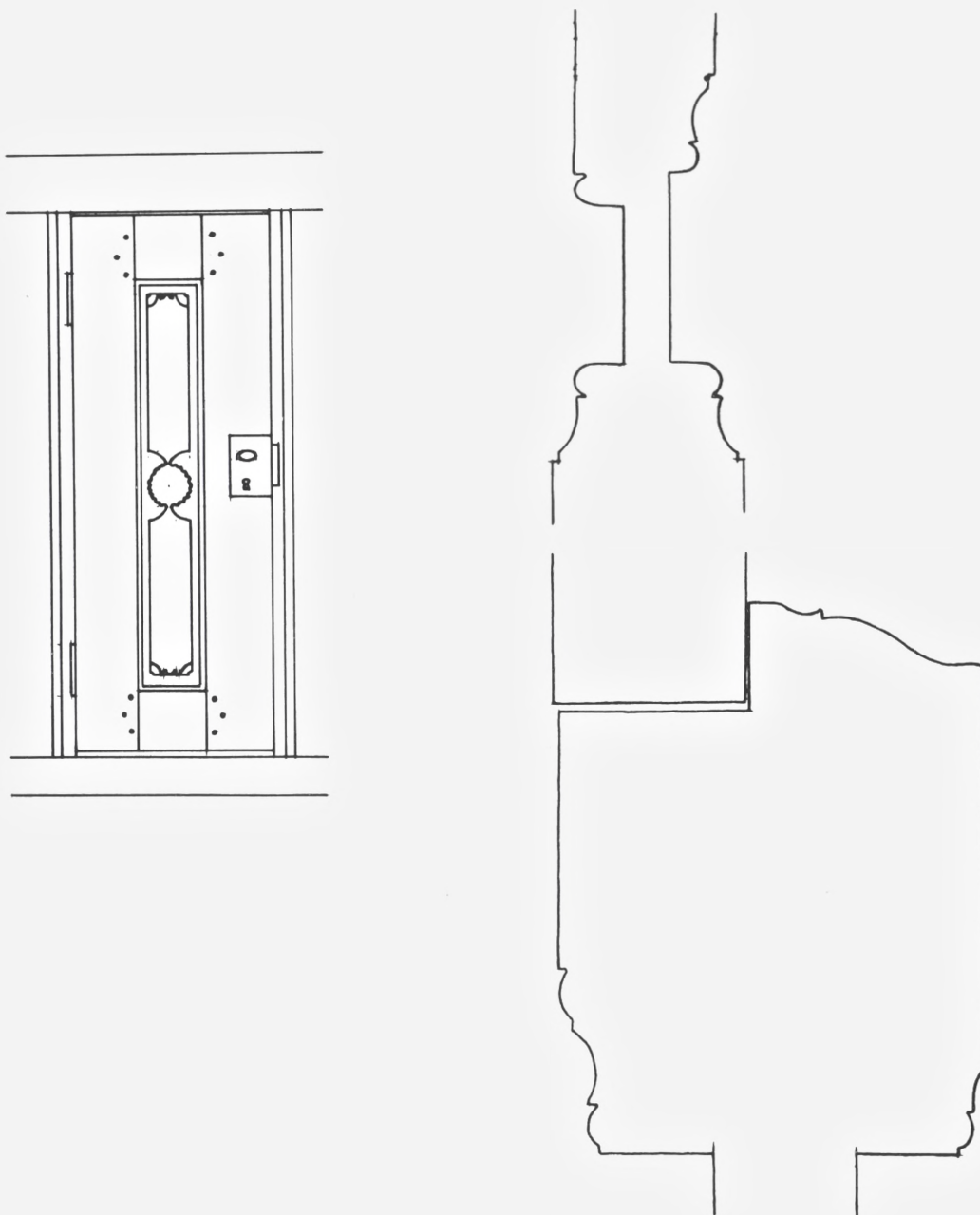

Fig. 17: Bilæggerovn i glasstuen. Ovnens hviler på en profilet, brunsværtet træfod med en indskudt mursten. Forpladen delt i to felter, øverst med Norske Løve, nederst med indskriften: FRYGT GUD OG ÆRER KONGEN AAR 1749. Sidepladerne viser en siddende, hjælmlædt kvinde, der holder to skjolde med henholdsvis Frederik Vs og Louises kronede navnetræk. Totalhøjde 120 cm, heraf foden 55 cm. Over ovnen tørrestativ.

Fig. 18: Bilæggerovn i Duegårdens sydvestlige kammer. Ovnens er indbygget skævt i muren, så den kan opvarme kammeret ved siden af. Ovnens hviler på en simpel fyrretræsfod med en mursten indskudt mellem ovn og fod. Forpladen har foroven et ophængt perlesnors ornament og derunder i et særskilt felt indskriften: FOSSUM WERK 1798. Sidepladerne har ophængte krigstrofæer i tværriflede rammer. Totalhøjde 117 cm.

Fig. 19: Opmåling af fyldingsdør fra Duegårdens nordvestkammer. Døren af fyr har enkelt fylding indsat i noter i ramtræet. Fyldingen har mod kammeret to rektangulære figurer, der mødes i en roset, og på modsat side et rektangulært udsparet felt med profiler. Kasselås af jern med ovalt messinghåndtag. Mål henh. 1:20 og 1:1.

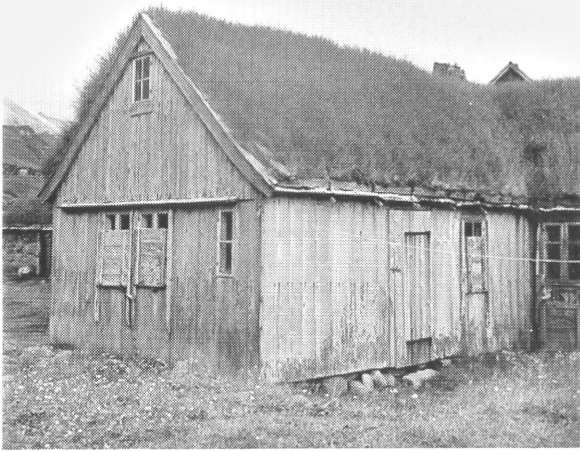

Fig. 20: Præstestuen set fra NV. I gavlen vinduer til stue og spisekammer, på langsiden dør til forstue og vindue til køkken.

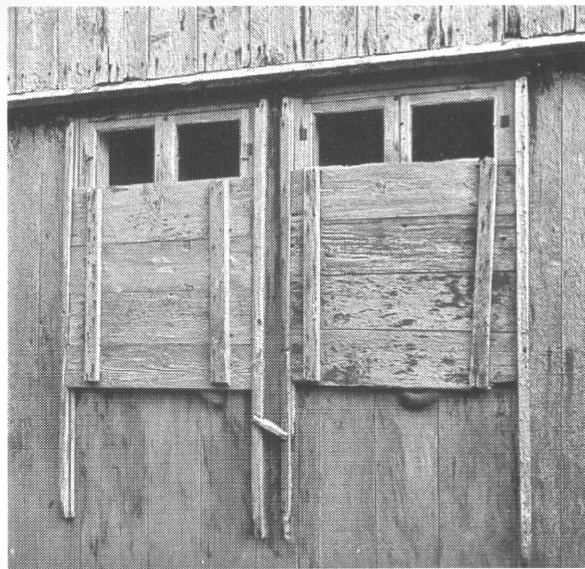

Fig. 21: Detail af præstestuens gavl med stuevinduerne, der er forsynede med skodder, som går i påsømmede lister og fæstnes med vædderhorn.

Fig. 22: Duegårdens to hjeld, t.v. *kjøthjallur*, t.h. *fiskihjallur*. Bag dem ses smedjen og en del af hølæden.

Fig. 23: Det indre af den nordlige hjeld med ophængte fårekropper. På gulvet tøndes og kasser med nedsaltede fugle.

Fig. 24: Duegårdens udhuse set fra V-SV. Fra venstre hølade, smedje, nathus og en af hjeldene.

Fig. 25: Duegårdens bådehus, *neyst*, ved Skipás udløb i Pol-lur. Bådens stævn skimtes i åbningen.

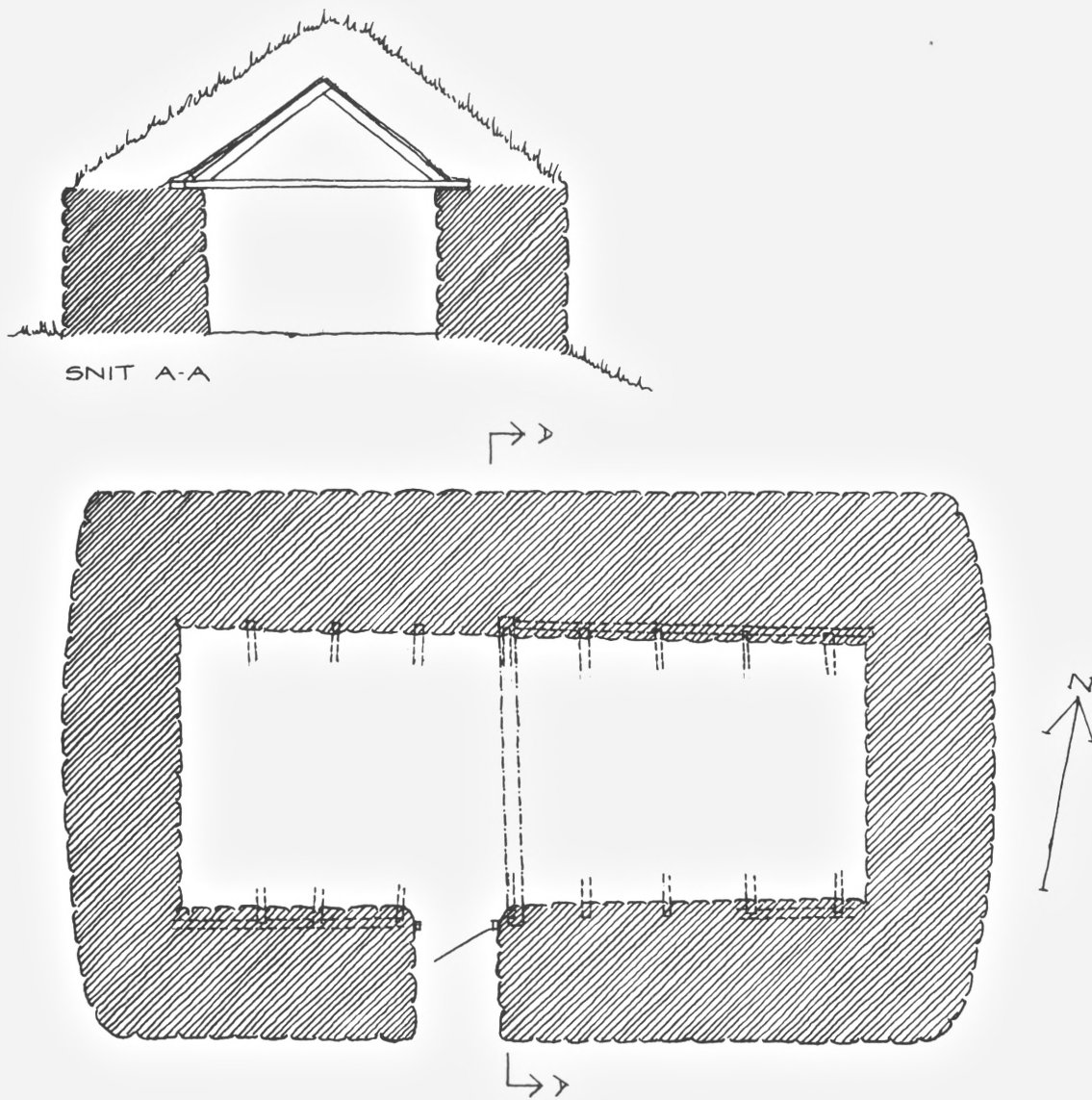

Fig. 26: Opmåling af grothus til tørv. Duegården. Mure af sten uden binding og gavle til kip i samme konstruktion. Græstørvstag med underlag af birkebark. Mål 1:50.

Fig. 27: Tørvegemme, *krógv*, overdækket med græstørv. Fotografert ved Ejde 1947.

Fig. 28: Gåsehuse ved vejen til Kviggjhamar. Plan og snit. Mål 2-2,5 m. Erik Laugsand del.

Fig. 29: Bækken, der er Duegårdens vandforsyning. Ved bredden *barkhellán* til knusning af bark.

Bebyggelsen på Koltur

Fig. 30: De to bylingar på Koltur, norðligst Norðuri í gerði og Heimi í húsi mod syd. Hele bœn ligger i teigalendi.

Fig. 31: Bylingen Heimi í húsi set fra vest. I forgrunden bøgærderet, i baggrunden Streymoy.

Fig. 32: Ovn i et sodnhus til gården á Sandum på Sandoy. 1947.

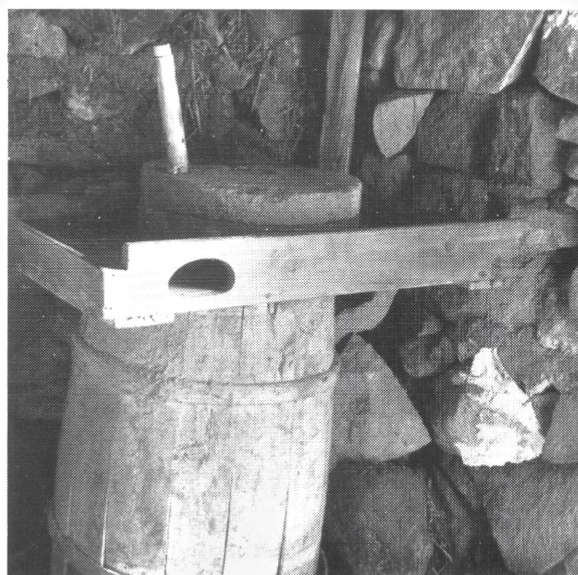

Fig. 33: Håndkværn anbragt i et hjørne af sodnhuset ved bylingen Heimi í húsi.

Fig. 34: Sætning af høstak, *sáta*, på ageren ved Heimi í húsi.

Fig. 35: Høet bæres hjem på ryggen til høgården. E. Laugsand fot.

Fig. 36: Høet sættes i *dés* i den indhegnede høgård.

Fig. 37: *Dés*'en i høgården omgivet af grothuse.

Fig. 38: Opmålingsplan for bylingen Heimi í húsi. Tilhørsforholdet til de to gårde Niðri í húsi og Uppi í búð markeres ved henh. N og U. 1 ruiner af bådehuse, 2 nøst, nu brugt som maskinhus, 3 grothus til tørv (N), 4 hjeld, tidl. sodnhus (N), 5 grothus til tørv (U), 6 *varðahjallur* (N), 7 *varðahjallur* (U), 8 stald, tidl. *riþingarhús* (N) 9 hohus (N), 10 fælles høgård, 11 og 12 møddinger (N), 13-16 ande- og gåsehuse (N), 17 hohus (U), 18 kostald (U), 19 møddinger til staldgødning og askemødding m.v. (U), 20 hønsehuse (U) 21 og 22 ande- og gåsehuse (U), 23 og 24 indhegninger til kalvegræsning, 25 *barkhella*, 26 ruin af *varðahjallur* (U), 27 brønd, 28 *sodnhus* (U).

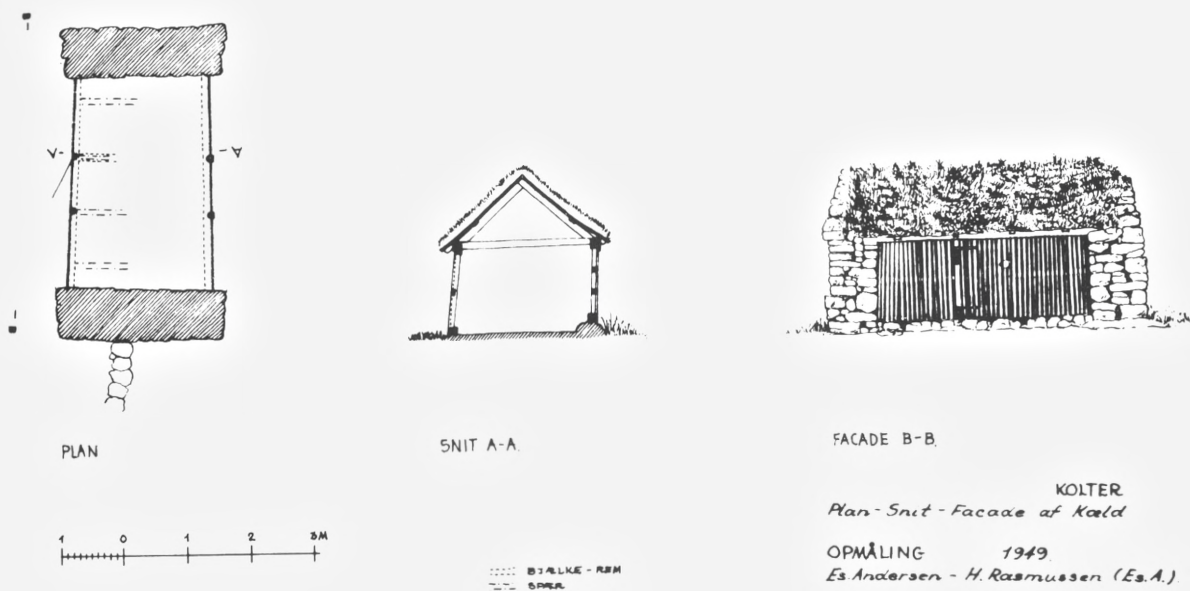

Fig. 39: Opmåling af varðahjallur, nr. 6 på planen.

Fig. 40: T.v. gróthus, tidl. sodnhus og t.h. hjeild. Bag det buede gærde findes en velplejet kvannegård.

Fig. 41: Hjeld og grothus, nr. 6 og 4. Jfr. fig. 40.

Fig. 42: Gåsehus, nr. 22, ved indhegningen om gården Uppi í búð. T.h. gavl af høhus, nr. 9.

Fig. 43: Bylingen Heimi í húsi set fra nord. I baggrunden Hestur.

Fig. 44: Hovedindgangen til Heimi í húsi. T.v. gavl af høhus, nr. 9 t.h. beboelseshuset til Uppi í búð.

Fig. 45: Den åbne plads mellem gårdene Uppi í búð (t.v.) og Niðri í húsi (t.h.). I forgrunden stenvuren ved bækken, i baggrunden hjeld, nr. 7.

Fig. 46: Demonstration af barkhellens brug ved knusning af bark.

Fig. 47: Den stensatte brønd ved sydsiden af bøgærðet. En delvis stensat sti fører, til brønden.

Fig. 48: Mødding ved vestgavlen af høhus, nr. 9. Bemærk trappen. I baggrunden nøt nr. 2.

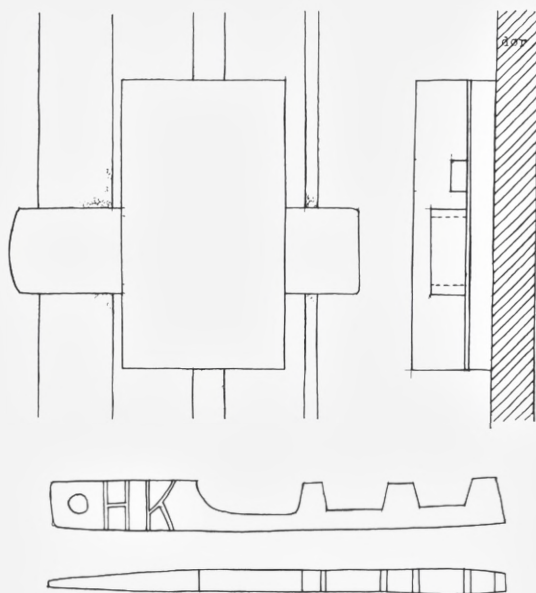

Fig. 49: Opmåling af trælås, *hvølpalás*, til hjeld. Set forfra og fra siden, med tilhørende nøgle. Mål 1:4.

Fig. 50: Bindsel i kobås fra stalden i gården Niðri í húsi. E. Laugsand del.

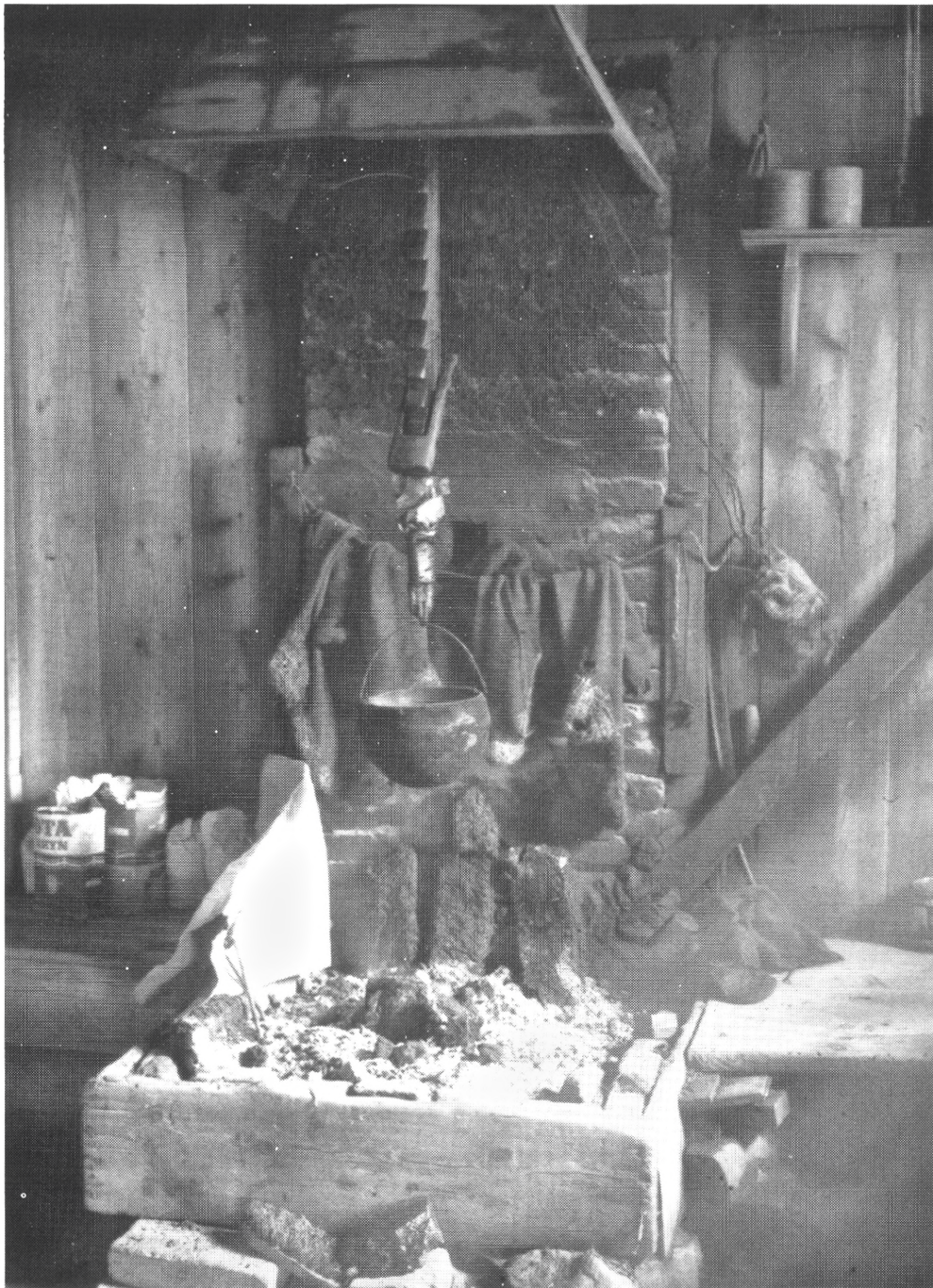

Fig. 51: *Fýrstaður* i røgstuen hos Johannes Joensen i Húsavík, Sandoy. Grydekrog, *skerðingur*, af træ. 1947.

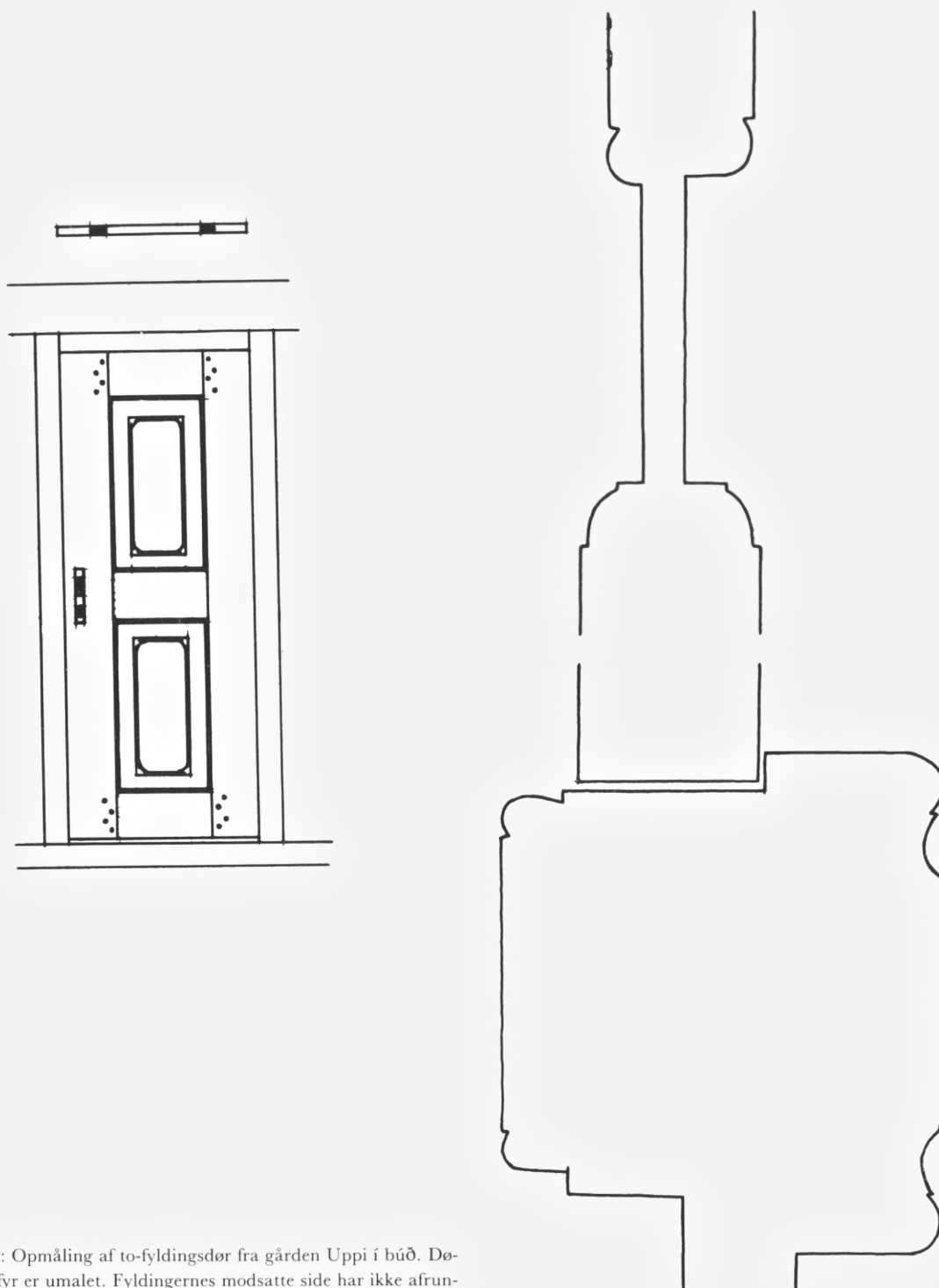

Fig. 52: Opmåling af to-fyldingsdør fra gården Uppi í búð. Døren af fyr er umalet. Fyldingernes modsatte side har ikke afrundede hjørner. Messingbeslag og -håndtag. Mål henh. 1:20 og 1:1.

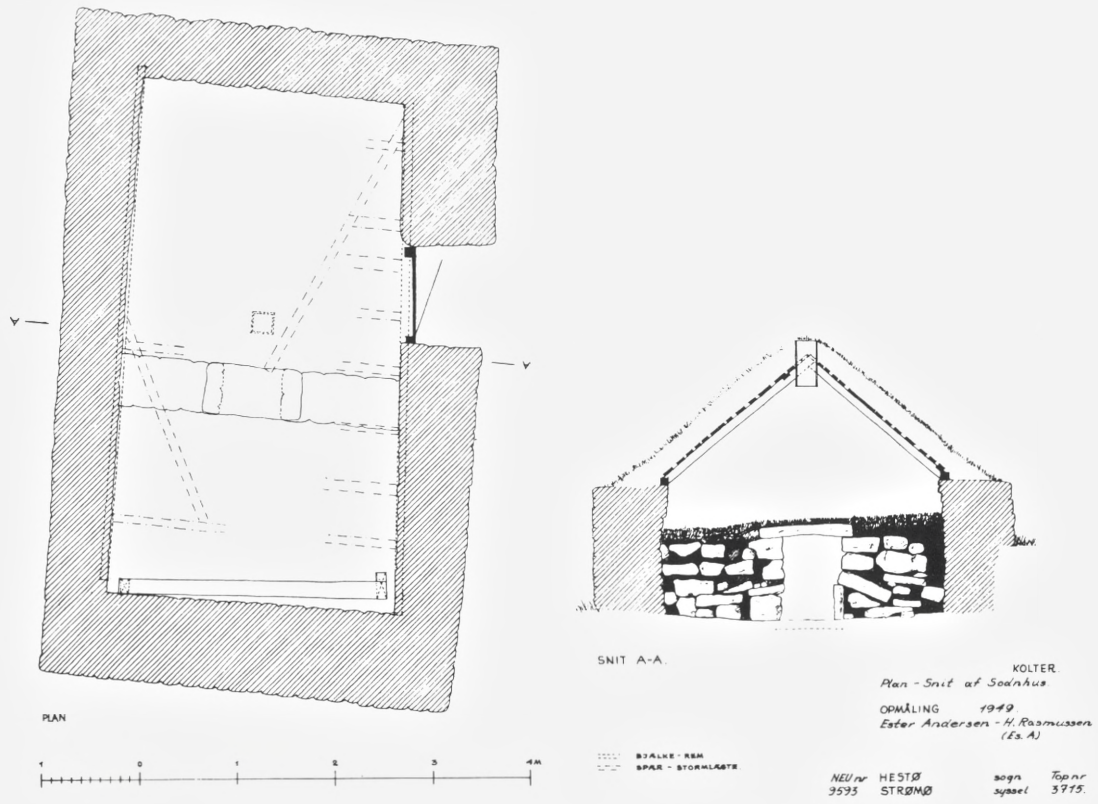

Fig. 53: Plan og snit af sodnhus på Koltur. Nr. 28 på opmålingsplan.

Title. – Titles should be kept as short as possible and with an emphasis on words useful for indexing and information retrieval.

Abstract, Summary. – An abstract in English is compulsory. It should count 10-15 lines, outline main features, stress novel information and conclusions, and end with the author's name, title, and institutional and/or private postal address. – Papers in Danish may be provided with a summary in another language by agreement between author and editor.

Typescript. – Page 1 should contain title, author's name and the name of the Academy. Page 2: Abstract, author's name and address. Page 3: Table of contents if necessary. Captions should be delivered on separate sheets. Footnotes should be avoided if at all possible; if indispensable, they, too, should be typed on separate sheets. Consult a *recent* issue of the series for general layout.

Typewrite with double space throughout and leave a 4 cm margin *right*. Indicate desired position of illustrations and tables with pencil in margin *and repeat it in the galley proof*.

Use three or fewer grades of heading unless more are indispensable. Avoid long headings. Indicate clearly the hierarchy of headings.

Figures. – Please submit two copies of each graph, map, photograph, etc., all marked with the author's name. Whenever possible all figures will be placed within the text; the nature of the illustrations will govern the editor's choice of paper quality.

All figures, also line drawings, must be submitted as glossy, photographic prints suitable for direct reproduction. Prints fitting the indicated printed area are preferred, but the final size is the responsibility of the editor. The scale should be indicated in the caption or, preferably, on the illustration itself.

Fold-out figures and tables should be avoided. Use distinct (but not dominant) capital letters for the items in composite figures. For transfer lettering use simple, semi-bold typefaces. The size of the smallest letters should not be less than 1.5 mm. Intricate tables are often more easily reproduced from line-drawings or from technically perfect original computer or type processor output.

References. – In general, the editor expects all references to be formally consistent and in accordance with accepted practice within the particular field of research. Bibliographical references should preferably be given as, e.g., Shergold 1975, 16, the latter figure indicating the page number unless misunderstandable.

Correspondence

Manuscripts should be sent to the Editor, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, H. C. Andersens Boulevard 35, DK-1553, Copenhagen V, Denmark (tlf. +45.1.11 32 40). Questions concerning subscription to the series should be directed to the publishers.

Publisher

Munksgaard Export and Subscription Service
Nørre Søgade 35, DK-1370 Copenhagen K, Denmark

Editor: Poul Lindegård Hjorth

© (Year) Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced in any form without the written permission of the copyright owner.

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab

Historisk-filosofiske Skrifter

Hist. Filos. Skr. Dan. Vid. Selsk.

Priser excl. moms / Prices abroad in Danish Crowns

Vol.		
10:1.	THRANE, HENRIK: Sūkās IV. A Middle Bronze Age Collective Grave on Tall Sūkās. 1978. (Publications of the Carlsberg Expedition to Phoenicia 5) 100.- Simultaneously published: Publications 6: ALEXANDERSEN, VERNER: Sūkās V. A Study of Teeth and Jaws from a Middle Bronze Age Collective Grave on Tall Sūkās. <i>Biologiske Skrifter</i> 22:2 80.-	
10:2.	RIS, P.J.: Sūkās VI. The Graeco-Phoenician Cemetery and Sanctuary at the Southern Harbour. 1978. (Publications 7) 120.-	
10:3.	OLDENBURG, EVELYN, and ROHWEDER, JØRGEN: The Excavations at Tall Darūk (Usnu?) and 'Arab-al-Mulk (Paltos). 1981. (Publications 8) 200.-	
10:4.	BUHL, MARIE-LOUISE: Sūkās VII. The Near Eastern Pottery and Objects of Other Materials from the Upper Strata. 1983. (Publications 9) 200.-	
11.	STEENSBERG, AXEL: Hal og gård i Hejninge. En arkæologisk undersøgelse af to sjællandske gårdtomter. 1986 200.-	
12.	LUND, JOHN: Sūkās VIII. The Habitation Quarters (Publications of the Carlsberg Expedition to Phoenicia 10). 1986 400.-	
13.	BECKER, C.J.: Nørre Sandegård. Arkæologiske undersøgelser på Bornholm 1948-1952. 1990 400.-	
14.	OLDENBURG, EVELYN: Sūkās IX. The Chalcolithic and Early Bronze Age Periods (Publications of the Carlsberg Expedition to Phoenicia 11). 1991 250.-	
15.	EIDEM, JESPER: The Shemshāra Archives 2. The Administrative Texts. 1992 350.-	
16.	RASMUSSEN, HOLGER: To færøske gårdanlæg. Dúvugarðar i Saksun og bylingen Heimi í húsi på Koltur. 1992 150.-	

Historisk-filosofiske Meddelelser

Hist. Filos. Medd. Dan. Vid. Selsk.

Priser excl. moms / Prices abroad in Danish Crowns

Vol.		
55.	OLSEN, BIRGIT ANETTE: The Proto-Indoeuropean Instrument Noun Suffix *t _{lom} and its Variants. 1988 100.-	
56.	HANSEN, MOGENS HERMAN: Three Studies in Athenian Demography. 1988 50.-	
57.	KRISTENSEN, ANNE KATRINE GADE: Who were the Cimmerians, and where did they come from? 1988 220.-	
58.	CHRISTENSEN, TORBEN: Rufinus of Aquileia and the <i>Historia Ecclesiastica</i> , Lib. VIII-IX, of Eusebius. 1989 450.-	
59.	HANSEN, MOGENS HERMAN: Was Athens a Democracy? 1989 50.-	
60.	WILLIAMS, A.V.: The Pahlavi Rivāyat Accompanying the Dādestān ī Dēnīg. Part I: Transliteration, Transcription and Glossary. Part II: Translation, Commentary and Pahlavi Text. 1990 500.-	
61.	SCHMITT, RÜDIGER: Ernst Kuhn und Wilhelm Thomsen. Aspekte ihres Forschens im Spiegel ihrer Korrespondenz. 1990 50.-	
62.	HANSEN, AAGE: Om Peder Laales danske ordsprog. Udg. af MERETE K. JØRGENSEN og IVER KJÆR. 1991 400.-	
63.	FAVRHOLDT, DAVID: Niels Bohr's Philosophical Background. 1992 300.-	
64.	KOCH, C. H.: Jens Kraft som filosof. 1992 50.-	